

HELSINGIN KAUPPAKORKEAKOULU
Laskentatoimen ja rahoituksen laitos

TILINTARKASTAJAN VAHINGONKORVAUSVASTUU JA SEN
RAJOITTAMINEN

HELSINGIN
KAUPPAKORKEAKOULUN
KIRJASTO

11248

Laskentatoimi
Pro Gradu -tutkielma
Janne Halmekoski
Kevät 2008

Laskentatoimen ja rahoituksen laitoksen laitosneuvoston kokouksessa 10 / 6 2008

hyväksytty arvosanalla hyvä, 70 p.

Tarkastajat:

KTT

Lasse Niemi

KTT

Pontus Troberg

TILINTARKASTAJAN VAHINGONKORVAUSVASTUU JA SEN RAJOITTAMINEN

Tutkimuksen tavoitteet

Tutkielman päätavoitteena on suomalaisten sidosryhmien lausuntoja analysoimalla selvittää kuinka tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta koskevaa sääntelyä tulisi kehittää. Tavoitteena on lisäksi kerätä yhteen erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja, joilla keskittyneiden tilintarkastusmarkkinoiden aiheuttamia ongelmia voitaisiin ehkäistä. Keskeinen tavoite on myös tutkia, löytyykö suomalaisten sidosryhmien lausunnoista eri yhteiskuntaryhmiä erottavia mielipiteitä, jotka tulkitsevat yhteiskunnan toimintaa.

Lähdeaineisto

Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun teoriaa käsiteltäessä lähteinä käytetään kotimaista kirjallisuutta. Vahingonkorvausvastuun rajaamista tutkittaessa hyödynnetään aiheesta tehtyjä kotimaisia ja ulkomaisia selvityksiä. Empiriaosan aineistona käytetään kauppa- ja teollisuusministeriön suomalaisilta sidosryhmiltä keräämää tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamiseen liittyvää 29 lausuntoa sekä KHT-yhdistyksen hallituksen puheenjohtajan puheenvuoroa.

Aineiston käsittely

Eri sidosryhmät luokiteltiin asemansa perusteella eri yhteiskuntaryhmiin: valvontaviranomaiset, elinkeinoelämä, ministeriöt, yliopistot, lautakunnat, tilintarkastajat ja muut. Sidosryhmien lausunnoista kerättiin tilintarkastajan vastuun rajoittamista koskevat mielipiteet, jotka esitettiin prosentuaalisina jakaumina. Lausunnoista kerättiin myös muita korvausvastuun rajoittamista koskevia kehitysehdotuksia.

Tulokset

Suomalaisen tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta koskevaa sääntelyä ei tarvitse merkittävästi uudistaa, eivätkä esim. rahamääräiset vastuukatot ole tarpeellisia. Tilintarkastajan vastuujakoa koskevaa lainsäädäntöä tulisi kuitenkin selkiyttää. Tähän kansallinen lakiehdotus ei kuitenkaan nykymuodossaan tuo helpotusta ja lakiehdotuksen momenteista tulisikin hyväksyä ainoastaan osa. Yhteiskuntaryhmistä vain valvontaviranomaisten ja tilintarkastajien ryhmiensisäiset näkemykset ovat jossakin määrin yhteneviä. Suomen tilanteesta poiketen joissakin Euroopan maissa määräosaisen vahingonkorvausvastuun periaatteen ottaminen lakiin voisi olla tarpeen. Tilintarkastustoimistojen omistussäännöksiä purkamalla tilintarkastusmarkkinoiden keskittyneisyyttä voitaisiin vähentää sekä Suomen että Euroopan mittakaavassa.

Avainsanat

Tilintarkastaja, tilintarkastus, vahingonkorvausvastuu, vastuurajoitukset

Sisällysluettelo

Taulukot.....	5
Kuviot.....	5
Käytetyt lyhenteet	6
1 Johdanto.....	7
1.1 Tutkielman taustaa	7
1.2 Aikaisempi tutkimus	7
1.3 Tutkielman tavoitteet, lähdemateriaali ja rajaukset	8
1.4 Tutkielman rakenne	9
2 Yleistä tilintarkastusinstituutiosta	10
2.1 Tilintarkastuksen postulaatit	10
2.2 Tilintarkastuksen tavoitteet ja tehtävät	12
2.3 Tilintarkastusta koskevat lait, standardit ja suositukset.....	14
3 Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu.....	16
3.1 Delikti- ja sopimusvastuu	16
3.2 Vahingonkorvausvastuun tavoitteita.....	17
3.2.1 Preventiiviset tavoitteet.....	18
3.2.2 Reparatiiviset tavoitteet	18
3.3 Vastuun lajit.....	18
3.4 Vahingonkorvausvastuun perusteet ja edellytykset	19
3.4.1 Yleiset vahingonkorvausoikeudelliset edellytykset	19
3.4.2 Syy-yhteys.....	20
3.4.3 Vahingonkorvausvastuun oikeusperusteet.....	20
3.4.4 Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun edellytykset	21
4 Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamisen tarpeellisuus.....	24
4.1 Big 4 -toimistojen asema tilintarkastusmarkkinoilla	25
4.2 Vastuuvakuutusten puutteellinen saatavuus vakuutusmarkkinoilta.....	26
4.3 Pörssiyhtiöiden tarkastamisen aiheuttamat riskit tilintarkastustoimistoille.....	28
4.4 Vahingonkorvausvaateiden aiheuttamat kustannukset	29
5 Vaihtoehtoisia tapoja rajoittaa tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta	33
5.1 Absoluuttinen vastuukatto	34
5.2 Tarkastettavan yrityksen kokoon suhteutettu vastuukatto	36
5.3 Tilintarkastuspalkkioon suhteutettu vastuukatto.....	37
5.4 Määräosainen vahingonkorvausvastuu	38
5.5 Kauppa- ja teollisuusministeriön teettämän selvityksen mukaiset kehitysehdotukset	41

6 Suomalaisten sidosryhmien näkemyksiä tilintarkastajan vastuun rajoittamisesta	45
6.1 Tutkimusmenetelmä, -aineisto ja -näkökulma	45
6.2 Kauppa- ja teollisuusministeriön lausuntopyynnön taustaa	48
6.3 Vastajaryhmät	49
6.4 Suhtautuminen Euroopan komission konsultaatioasiakirjan ehdotuksiin	50
6.4.1 Suhtautuminen absoluuttiseen vastuukattoon	52
6.4.2 Mielipiteet tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun suhteuttamisesta tarkastettavan yrityksen kokoon	54
6.4.3 Mielipiteet tilintarkastuspalkkioon perustuvasta vahingonkorvauskatosta	55
6.4.4 Suhtautuminen määräosaiseen vahingonkorvausvastuuseen	57
6.5 Suhtautuminen KTM:n teettämän selvityksen lakiehdotukseen	59
6.5.1 Kommentit ehdotetun tilintarkastuslain 51 § 1 momentista	60
6.5.2 Kommentit ehdotetun tilintarkastuslain 51 § 2 momentista	62
6.5.3 Kommentit ehdotetun tilintarkastuslain 51 § 3 momentista	64
6.5.4 Kommentit ehdotetun tilintarkastuslain 51 § 4 momentista	66
6.5.5 Kommentit ehdotetun tilintarkastuslain 51 § 5 momentista	67
6.6 Eroavatko yhteiskuntaryhmien vahingonkorvausvastuun kehittämiseksi asettamat odotukset toisistaan?	69
6.6.1 Tilintarkastajat	69
6.6.2 Ministeriöt	70
6.6.3 Valvontaviranomaiset	70
6.6.4 Tilintarkastuslautakunnat	71
6.6.5 Yliopistot	72
6.6.6 Liike-elämän edustajat ja muut sidosryhmät	72
6.7 Muita lausunnoista ilmitulleita kommentteja ja kehitysehdotuksia	73
6.7.1 Kansainvälinen puskurirahasto	74
6.7.2 Vahingonkorvausvastuusäntelyä tulisi kiristää?	75
6.7.3 Johdon vastuukirjeet	76
6.8 Tilintarkastajien ammattikunnan näkemys korvausvastuusta	77
7 Eurooppalaisten sidosryhmien suhtautuminen vastuun rajoittamiseen	81
8 Johtopäätökset ja yhteenveto	83
8.1 Ratkaisukeinoja Big 4 -yhtiön konkurssin tai sen aiheuttamien haittojen ehkäisemiseksi	83
8.2 Ehdotus suomalaisen tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusäntelyn kehittämiseksi	85
8.3 Suomalaisten yhteiskuntaryhmien suhtautuminen korvausvastuun rajoittamiseen	88
8.4 Tutkimuksen rajoitukset	88
8.5 Jatkotutkimusmahdollisuudet	89
Lähdeluettelo	91
Liitteet	95

Taulukot

Taulukko 1. Kuutta suurinta tilintarkastustoimistoa koskevat vireillä olevat tilintarkastukseen liittyvät oikeusjutut - U.S. \$.....	29
Taulukko 2. Pohjoismaisen tilintarkastajaliiton ja Rabbe Nevalaisen ehdotus tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajaamiseksi.....	80

Kuviot

Kuvio 1. Vahingonkorvausvaateiden aiheuttamat vuosittaiset kokonaiskustannukset Big 4/5 -toimistoille.....	29
Kuvio 2. Yhdysvaltalaisen tilintarkastusfirmojen vahingonkorvausvaateilta suojautumiskustannusten osuus tilintarkastuspalveluiden tuloista.....	30
Kuvio 3. Tilintarkastuksen odotuskuilu ja sen osatekijät.....	47
Kuvio 4. Kauppa- ja teollisuusministeriön kyselyyn vastanneet yhteiskuntaryhmät.....	49
Kuvio 5. Sidosryhmien suhtautuminen suomalaisen tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamiseen komission konsultaatioasiakirjassa esitetyin keinoin.....	51
Kuvio 6. Sidosryhmien mielipiteet komission konsultaatioasiakirjassa esitetyistä tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta koskevista rajoitusvaihtoehdoista.....	52
Kuvio 7. Sidosryhmien mielipiteet kansallisesta lakiehdotuksesta ja lakiehdotuksen momenttien sisältö.....	60
Kuvio 8. Eurooppalaisten sidosryhmien mielipiteet komission konsultaatioasiakirjan ehdotuksista.....	81
Kuvio 9. Eri ratkaisukeinoja tilintarkastusmarkkinoiden keskittyneisyyden tuomiin ongelmiin.....	84

Käytetyt lyhenteet

EU	Euroopan Unioni
EK	Elinkeinoelämän keskusliitto
HE	hallituksen esitys
HSE	Helsingin kauppakorkeakoulu
ISA	International Standards on Auditing
KHT	Keskuskauppakamarin hyväksymä tilintarkastaja
OYL	osakeyhtiölaki (624/2006)
TILA	Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta
TilintL	tilintarkastuslaki (459/2007)
VahL	vahingonkorvauslaki (412/1974)
VALA	valtion tilintarkastuslautakunta
VIRKE	Viranomaisyhteistyön kehittämisprojekti

1 Johdanto

1.1 Tutkielman taustaa

Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu on ollut ajankohtainen aihe Enronin ja Arthur Andersenin vuoden 2002 skandaalin jälkeen. Korvausvastuun kehitystarpeita pohdittiin skandaalin jälkimainingeissa ja erityisesti vuosina 2006–2007 julkaistiin useita aiheeseen liittyviä selvityksiä. Vastuun rajoittamisen tarpeellisuutta on selvitetty Suomessa kansallisella tasolla, EU-tasolla ja on aihetta pohdittu luonnollisesti Yhdysvalloissakin.

Merkittävin syy aiheen käsittelyyn on se, että nykyiset tilintarkastusmarkkinat ovat neljän suuren tilintarkastustoimiston, ns. Big 4 -yritysten¹ hallinnassa. Vain näillä yhtiöllä on riittävät resurssit suurten kansainvälisten pörssiyhtiöiden tarkastuksista suoriutumiseen. Tarkastettavien yritysten kuluneen vuosikymmenen aikana kasvaneet markkina-arvot ovat lisänneet tarkastusriskiä. Samanaikaisesti Big 4 -ketjujen mahdollisuudet vakuuttaa toimeksiantonsa ovat entistä rajoitetummat. Tämä yhdistelmä mahdollistaa katastrofaalisen suuret tilintarkastusfirmaan kohdistuvat vahingonkorvausvaatimukset, jotka toteutuessaan voisivat kaataa yhden Big 4 -ketjuista. Tällöin kansainvälisten pörssiyhtiöiden tilinpäätökset saattaisivat jäädä tarkastamatta, eivätkä sijoittajat enää voisi luottaa yritysten taloudellisesta asemastaan ja toiminnastaan antamaan informaatioon. Tällainen tilanne voisi pahimmassa tapauksessa johtaa globaaliin arvopaperimarkkinoiden kriisiin (London Economics ym., 2006, 123).

Onkin tarpeellista tarkastella onko tilintarkastusmarkkinoiden keskittyminen todella johtanut tilanteeseen, jossa edellä esitelty uhkakuva voisi toteutua. Jos uhkakuva on realistinen, tulisiko tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta jotenkin rajata? Vai olisiko sittenkin järkevämpää yrittää ratkaista ongelma tukemalla keskisuuria tilintarkastustoimistoja niin, että kansainvälisten pörssiyhtiöiden tarkastukset eivät enää olisi pelkästään Big 4 -toimistojen varassa?

1.2 Aikaisempi tutkimus

Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusääntelyn kehitystarpeita on tutkittu viime aikoina melko paljon. Euroopan komission aiheesta antama toimeksianto London Economics -

¹ Big 4 -yrityksiksi luokitellaan tilintarkastustoimistoista Deloitte, Ernst & Young, KPMG ja PWC.

tutkimustoimistolle valmistui syyskuussa 2006. Kauppa- ja teollisuusministeriön teettämä selvitys ”Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu – kehitystarpeet de lege ferenda” sääntelyn kansallisista kehitystarpeista valmistui hyvin pian tämän jälkeen joulukuussa 2006. Molemmat selvitykset kehottavat rajamaan tilintarkastajan vastuuta, mutta toisistaan poikkeavin keinoin. Euroopan komissio julkaisi aiheesta vielä oman, London Economicsin selvitykseen pitkälti pohjautuvan konsultaatioasiakirjansa vuonna 2007. Samana vuonna Oxera Consulting Ltd. konsulttitoimisto käsitteli ongelman ytimenä olevaa tilintarkastusmarkkinoiden keskittyneisyyttä ja tilintarkastustoimistojen omistusoikeussääntelyn vaikutusta keskittyneisyyteen.

Sidosryhmienkin suhtautumista tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun kehittämiseen on selvitetty lausuntopyynnöin. Vuonna 2007 Euroopan komissio pyysi Euroopan-laajuisesti tilintarkastukseen liittyviä sidosryhmiä kertomaan aiheesta mielipiteensä. Lausuntopyyntö lähetettiin myös kauppa- ja teollisuusministeriölle, joka keräsi suomalaisten sidosryhmien mielipiteet korvausvastuun kehitystarpeista. Kaikkia näitä edellä mainittuja tutkimuksia ja lausuntoja käytetään tutkielman päälähteinä.

1.3 Tutkielman tavoitteet, lähdemateriaali ja rajaukset

Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu on tilintarkastusinstituution kannalta tärkeä tilintarkastuksen laatua ylläpitävä tekijä. Muutokset taloudessa ja yhteiskunnassa muuttavat kuitenkin myös tilintarkastajan vastuuasemaa. Siksi onkin tärkeää aika ajoin tarkastella tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun senhetkistä tilaa. Tutkielman tarkoituksena onkin aluksi esittää tiivis katsaus tilintarkastajan vastuun nykytilasta ja tutkia tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuuden rajoittamisen tarpeellisuutta.

Kauppa- ja teollisuusministeriön keräämiä vahingonkorvausvastuun rajoittamiseen liittyviä 29 lausuntoa ei tiettävästi ole analysoitu julkisesti ja siksi **tutkielman päätavoitteena on analysoida näitä suomalaisten sidosryhmien lausuntoja ja selvittää, kuinka tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta koskevaa sääntelyä tulisi Suomessa kehittää.** Sen lisäksi, että näiden mielipiteiden pohjalta on tavoitteena antaa tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusääntelyä koskevia kehitysehdotuksia, keskeinen tavoite on tutkia, löytyykö suomalaisten sidosryhmien lausunnoista eri yhteiskuntaryhmiä erottavia mielipiteitä, joiden perusteella olisi mahdollista tehdä päätelmiä yhteiskunnan toiminnasta.

Empiriaosuus suoritetaan siis pääosin dokumenttianalyysinä, sillä aiheesta on käytettävissä runsaasti lausuntomateriaalia, jota ei ole aiemmin juurikaan analysoitu. Dokumenttianalyysiin on päädytty myös siksi, että laajasti yhteiskunnan eri tahoja kattavia haastatteluita tai kyselyitä olisi tutkijan asemassa ollut hyvin vaikea toteuttaa. Dokumenttien lisäksi materiaalina tutkimuksessa käytetään KHT-yhdistyksen hallituksen puheenjohtajan Rabbe Nevalaisen aiheesta antamaa puheenvuoroa.

Tilintarkastajan vahingonkorvaussääntelyä käsittelevä teoriaosa rajataan koskemaan suomalaisen tilintarkastajan siviiliperusteista korvausvastuuta. Tilintarkastusmarkkinoita, niiden riskejä ja vastuunrajoituskeinoja tarkasteltaessa näkökulmaa laajennetaan kattamaan Euroopan unionin alue. Empiriaosuudessa syvennyttään lähinnä suomalaisten sidosryhmien lausuntoihin, mutta lyhyt katsaus luodaan myös eurooppalaisten tahojen aiheeseen liittyviin mielipiteisiin.

1.4 Tutkielman rakenne

Tutkielmassa käsitellään aluksi tilintarkastusinstituution olemassaolon perusteluita ja lähtökohtia. Kolmannessa luvussa kuvataan tiiviisti, mitkä ovat vahingonkorvausvastuun tavoitteet ja mitkä tekijät johtavat tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuuden syntymiseen. Neljäs luku keskittyy eurooppalaisten tilintarkastusmarkkinoiden nykytilaan ja tilintarkastajan vastuun rajoittamisen tarpeellisuuden selvittämiseen. Viidennessä luvussa käydään läpi vaihtoehtoisia keinoja välttää tilintarkastustoimistoja uhkaavat tuhoiset vahingonkorvauskanteet. Kuudennesta luvusta alkaa tutkielman empiriaosuus. Kuudennessa luvussa analysoidaan suomalaisten tahojen mielipiteitä komission konsultaatioasiakirjassa esitetyistä rajoituskeinoista sekä kansallisesta lakiehdotuksesta, joka koskee tilintarkastajan vastuun kehitystarpeita. Luvussa tutkitaan myös, löytyykö lausunnoista eri yhteiskuntaryhmiä erottavia mielipiteitä ja tarkastellaan tilintarkastajien ammattikuntaa edustavan KHT-yhdistyksen hallituksen puheenjohtajan mielipiteitä vahingonkorvausvastuun rajoittamisesta. Seitsemännessä luvussa luodaan lyhyt katsaus eurooppalaisten sidosryhmien mielipiteisiin vastuun rajoittamisesta. Kahdeksannessa luvussa paneudutaan tutkimuksen johtopäätöksiin ja yhteenvetoon.

2 Yleistä tilintarkastusinstituutiosta

Aikoina, jolloin yrittäjänä ja omistajana toimi sama henkilö, ei tilintarkastusta tarvittu, sillä omistaja tiesi tarkalleen, mitä hänen yrityksessään tapahtui. Talousjärjestelmässä, joka perustuu pääoman käyttöön ja sen vapaaseen liikkuvuuteen ja jossa johtaminen ja omistaminen ovat eriytyneet, on yrityksen tilasta annettavan informaation luotettavuudella kuitenkin merkittävä asema. Tilintarkastaja kantaa vastuun siitä, että yrityksen antama taloudellinen informaatio on luotettavaa. Tilintarkastuksen perustarkoitus onkin varmentaa yksilöiden ja ryhmien tarvitsemaa informaatiota, jonka luotettavuudesta ei muuten voida olla varmoja.

2.1 Tilintarkastuksen postulaatit

Tilintarkastuksen postulaatit perustelevat koko tilintarkastusinstituution olemassaolon. Postulaatit eli perusolettamat ovat tärkeitä kulmakiviä päättelylle ja tieteellisten teorioiden kehittämiseksi. Postulaatit eivät nojaa mihinkään muihin olettamuksiin ja ovat niin perustavanlaatuisia, että niiden toteen näyttäminen on vaikeaa. Päätelmien täytyy kuitenkin aina perustua joihinkin perusolettamuksiin, joten postulaatit tulee hyväksyä *a priori*, eli loogisesta päättelystä johdettuna. Kun postulaatit on hyväksytty, on päättelylle jokin lähtöpiste, jonka avulla voidaan luoda viitekehys teorioiden kehittämistä ja testaamista varten. Postulaatit eivät kuitenkaan ole ikuisia ja niitä tulee arvioida aika ajoin uudelleen tilanteiden muuttuessa. (Mautz, 1961, 38.)

Tilintarkastuksen perimmäistä luonnetta ja tarkoitusta kuvaavat hyvin Flintin (1988, 21) luettelemat seitsemän tilintarkastuksen peruspostulaattia. Kaikkien näiden postulaattien sisältämien olosuhteiden ja ehtojen täytyessä tilintarkastuksen suorittaminen voi olla aiheellista – ei kuitenkaan välttämätöntä. Jos jokin postulaattien asettamista ehdoista jää täyttymättä, tilintarkastusta voidaan tuskin toteuttaa, vaikka jokin ryhmä tai yksilö sitä haluaisikin.

1. Ensisijainen edellytys tilintarkastukselle on, että

- a. kahden tai useamman osapuolen välillä vallitsee suhde, jossa joku osapuoli on tilintekovelvollinen toiselle osapuolelle, tai

- b. tilintekovelvollisen osapuolen täytyy vastata tietyn ryhmän käyttöön antamansa informaation luotettavuudesta, kun tätä tietoa hyödyntävän ryhmän jäsenet ovat vaihtuvia eikä heitä voida yksilöidä, tai
 - c. jonkun osapuolen toimintaan liittyy sellainen yleinen kiinnostus, joka tekee osapuolesta julkiselle vallalle tilintekovelvollisen, tai
 - d. on tarve varmentaa jonkin osapuolen antaman informaation luotettavuus silloin, kun tämä informaatio on tarkoitettu vaikuttamaan ennalta määrittelemättömän yleisön toimiin, mikä myös synnyttää julkisen tilintekovelvollisuuden.
2. Tilintekovelvollisuuden sisältö on liian kaukainen, liian monimutkainen tai liian merkittävä, jotta asetettujen velvoitteiden täyttäminen olisi osoitettavissa ilman tilintarkastusta.
 3. Olennaiset tilintarkastusta kuvaavat piirteet ovat tilintarkastuksen aseman riippumattomuus ja vapaus tutkimus- ja raportointirajoitteista.
 4. Tilintarkastuksen tulee voida evidenssiä käyttäen todentaa oikeiksi toiminta, tulokset, tapahtumat, asiantilat tai näihin liittyvä lausunto.
 5. Tilintekovelvollisen toiminnalle voidaan asettaa arvosteluperusteita, jotka koskevat suorituksia, johtamista, saavutuksia ja informaation laatua. Toimintaa voidaan mitata ja verrata erityistä harkintaa käyttäen.
 6. Tarkastettavan informaation merkityksen ja tarkoituksen on oltava riittävän selkeitä, jotta myös tarkastuksen tulos voidaan ilmaista ja viestiä selkeästi.
 7. Tilintarkastus tuottaa taloudellista tai yhteiskunnallista hyötyä

Edellä luetellut tilintarkastuksen peruspostulaatit, jotka kuvaavat tilintarkastusta sosiaalisena ilmiönä, muodostavat teoreettisen pohjan tilintarkastukselle ja sen kehittämiseksi. Tämä teoreettinen pohja voidaan jakaa kolmeen osa-alueeseen: a) perusteet tilintarkastuksen oikeutukselle ja riippumattomuudelle, b) tilintarkastusprosessi ja teoria tilintarkastuksen todistusaineistosta ja raportointikriteereistä ja c) standardit tilintarkastuksen suorittamiselle.

Näiden teoreettisten osa-alueiden avulla voidaan kehittää ja testata käytännön tilintarkastuksen suorittamista. Tilintarkastuksen teorian tunteminen auttaa ymmärtämään, mitä tilintarkastajien tulisi opiskella saavuttaakseen pätevyyden tilintarkastusten suorittamiseen. (Flint, 1988, 40.) Näihin postulaatteihin nojautuvat myös seuraavaksi käsiteltävät tilintarkastuksen tavoitteet ja tehtävät.

2.2 Tilintarkastuksen tavoitteet ja tehtävät

Tilintarkastuksen tavoitteet määritellään ytimekkäästi kansainvälisissä tilintarkastusstandardeissa, joita suomalaisenkin tilintarkastajan on noudatettava. Kansainvälisillä tilintarkastusstandardeilla tarkoitetaan tässä laskentatoimen kattojärjestön IFAC:n ISA-standardeja. Standardin 200 mukaan tilintarkastuksen tavoite on seuraava:

Suomessa tilintarkastuksen tavoitteena on, että tilintarkastaja voi antaa lausunnon siitä, onko tilinpäätös (ja toimintakertomus sekä muut lain mukaan tilinpäätökseen liitettäväksi ja tilintarkastuksen piiriin luettavat asiakirjat) kaikilta olennaisilta osin laadittu voimassa olevien säännösten mukaisesti ja antaako tilinpäätös (ja toimintakertomus) kirjanpitolaissa tarkoitettulla tavalla oikeat ja riittävät tiedot tarkastuskohteen toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta (oikea ja riittävä kuva). Tilintarkastajan tulee suorittaa myös hallinnon tarkastus ja antaa lausunto siitä. Hallinnon tarkastuksen tavoitteena on selvittää vastuuvollisten toiminnan lainmukaisuutta ko. yhteisölainsäädännön säännösten perusteella. (KHT-yhdistys, 2007, 296.)

Jotta tilintarkastus voidaan suorittaa objektiivisesti, tulee tilintarkastajan saavuttaa kohtuullinen varmuus siitä, ettei tilinpäätös sisällä oleellisesta virheestä tai petoksesta johtuvaa virheellistä lausuntoa. Jos tätä varmuustasoa ei saavuteta, on tilintarkastajan muokattava tilintarkastuskertomusta tilanteen vaatimalla tavalla tai luovuttava tarkastuksen suorittamisesta.

ISA-standardien lisäksi myös tilintarkastuslain (459/2007, TilintL) 11 §:n mukaan tilintarkastajan tulee tarkastaa kirjanpito, tilinpäätös ja hallinto. Mitä nämä edellä mainitut säännökset sitten tarkemmin pitävät sisällään ja kuinka perusteellista tarkastustyön tulisi olla? Kirjanpitolain (1336/1997, KPL) kolmannen luvun ensimmäisessä pykälässä tilinpäätöksen sisällöksi määritellään tuloslaskelma, tase, liitetiedot sekä tilikauden toiminnan kehittymistä koskevia tärkeitä seikkoja kuvaava toimintakertomus. Tilintarkastajan tulee siis tarkastaa vähintään kaikki nämä edellä luetellut asiakirjat.

Tilintarkastuksen tavoitteita ovat seuraavat. Tilinpäätöksen ja kirjanpidon tarkastuksella pyritään toteamaan, 1) onko tuloslaskelma laadittu kirjanpitolain mukaisesti, 2) ovatko taseessa esitetyt varat ja velat olemassa ja onko ne oikein arvostettu, 3) perustuuko tuloslaskelman ja taseen tiedot yhtiön kirjanpitoon, 4) onko tilinpäätöksessä esitetty lain ja hyvän kirjanpitotavan edellyttämät tiedot sekä 5) antaako tilinpäätös kirjanpitoaissa tarkoitetulla tavalla oikeat ja riittävät tiedot yhtiön toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. (Horsmanheimo ym., 2007, 73–78.)

Saavuttaakseen tilintarkastuksen tavoitteet tilintarkastajan tulee noudattaa hyvää tilintarkastustapaa². Noudattaessaan hyvää tilintarkastustapaa tilintarkastaja perehtyy yrityksen tilikauden aikaisiin tapahtumiin ja tilinpäätökseen siinä laajuudessa, että hän pystyy muodostamaan itselleen riittävän kuvan yhtiön kirjanpidosta, tilinpäätöksestä ja hallinnosta. Tilintarkastajalta ei edellytetä, että tilintarkastus olisi kauttaaltaan hyvin yksityiskohtaista. Tarkastuksen on kuitenkin oltava riittävän laaja, jotta tilintarkastaja voi antaa mielipiteensä siitä, antaako tilinpäätös oikeat ja riittävät tiedot tarkastettavan toiminnan tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. Ainoastaan hyvin pienissä yhtiöissä on mahdollista käydä lävitse ja tarkastaa koko kirjanpitomateriaali tositteineen. (Aho & Vänskä, 1996, 68.)

Tilintarkastuslain 11 §:n mukaan tilintarkastus sisältää myös hallinnon tarkastuksen. Hallinnon tarkastus ei ole toiminnan liiketaloudellisen tarkoituksenmukaisuuden arviointia, vaan tarkoituksena on valvoa johdon toiminnan laillisuutta. Hallinnon tarkastukselle ei ole tilintarkastuslakia valmistellessa määritelty tarkkaa sisältöä, koska vakiintunutta tarkastuskäytäntöä ei haluttu muuttaa. Sisällön määrittely olisi myös hankalaa, sillä hallinnon tarkastus on osa tilintarkastuksen kokonaisuutta, jonka eri osa-alueet menevät päällekkäin. Hallinnon tarkastamista ei voidakaan erottaa erilliseksi toiminnoksi tilinpäätöksen ja kirjanpidon tarkastuksesta. (Horsmanheimo ym. 2007, 83.) Hallinnon tarkastus voidaan jakaa kahteen osa-alueeseen. Ensinnäkin tulee tarkastaa onko yhteisöä ja säätiötä koskevaa lainsäädäntöä noudatettu. Esimerkiksi osakeyhtiölaissa vaaditaan, että yhtiön asianmukainen toiminta varmistetaan sisäisellä valvonta- ja seurantajärjestelmällä. Lisäksi johdon tulee määritellä henkilöt, jotka vastaavat muun muassa veroilmoitusten täyttämisestä ja jättämisestä, vakuutusten kattavuudesta ja muista vastaavista lakisäätteistä velvoitteista.

² Hyvä tilintarkastustavan käsite määritellään tarkemmin luvussa 2.3 *Tilintarkastuksen normiperusta*.

Tilintarkastaja varmistaa, että nämä lain asettamat edellytykset täyttyvät. Hallinnon tarkastuksen toiseen osa-alueeseen voidaan luokitella yhtiöjärjestyksen, yhtiösopimuksen ja säätiön sääntöjen noudattamisen tarkastus. Tämä tarkastus on usein yksiselitteistä viedä läpi; yhtiön johto on joko noudattanut määräyksiä tai laiminlyönyt niiden noudattamisen. (Aho & Vänskä, 1996, 74–79.)

2.3 Tilintarkastusta koskevat lait, standardit ja suositukset

Vuonna 2007 uudistettuna voimaan astunut *tilintarkastuslaki* sisältää merkittävimmän osan tilintarkastusta säätelevästä laista. Tilintarkastuslaki on yleislaki, jota sovelletaan kirjanpitolain mukaisesti kirjanpitovelvollisen yhteisön tai säätiön tilintarkastukseen, mutta myös muuhun toimintaan, joka on laissa tai asetuksessa säädetty tilintarkastajan tehtäväksi.

Yleisluonteestaan johtuen tilintarkastuslaki väistyy, jos muualla lainsäädännössä säädetään toisin. Tilintarkastuslakia yksityiskohtaisempia säädöksiä on otettu useisiin muihin lakeihin. Esimerkiksi osakeyhtiölain (624/2006) seitsemännessä luvussa säädetään tilintarkastuslakia tarkemmin osakeyhtiön tilintarkastuksesta. Myös useista erityislaeista löytyy tilintarkastusta koskevia säädöksiä. Vuoden 2007 tilintarkastuslain uudistuksen yhteydessä muutettiin myös 25 muuta lakia, jotka jollain tapaa liittyivät tilintarkastukseen. Näitä lakeja ovat mm. asunto-osakeyhtiölaki (809/1991), laki avoimesta ja kommandiittiyhtiöstä (389/1988) ja vakuutusyhtiölaki (1062/1979). Tilintarkastajasta ja tilintarkastuksesta säädetään siis monenlaisissa yhteisölaeissa, joiden säädöksiä tulee muistaa noudattaa rinnakkain tilintarkastuslain kanssa. (Horsmanheimo ym., 2007, 22–24.)

Myös *ISA-standardit* ovat osa tilintarkastuksen normiperustaa, sillä tilintarkastuslain 13 §:ssä määrätään, että tilintarkastajan tulee noudattaa lakisääteistä tehtäväänsä suorittaessaan Euroopan komission hyväksymiä kansainvälisiä standardeja. Yhtäkään ISA-standardia ei ole vielä Euroopan komissiossa hyväksytty, mutta standardeilla on jo silti tärkeä asema osana hyvän tilintarkastustavan tulkintaa. Hyvän tilintarkastustavan velvoittavuudesta lakimääräisiä tehtäviä suoritettaessa säädetään tilintarkastuslain 22 §:ssä. Hyvä tilintarkastustapa on jatkuvasti kehittyvä käsite, jonka sisällöstä KHT-yhdistys antaa suosituksensa vuosittain päivittämässään ”Tilintarkastuksen standardit ja suositukset” -teoksessa. Tilintarkastaja toimii hyvän tilintarkastustavan mukaisesti, kun hän tekee työnsä objektiivisesti, rehellisesti ja huolellisesti. Myös huolellisen ammattihenkilön yleisesti noudattamien

työskentelymenetelmien katsotaan sisältyvän hyvään tilintarkastustapaan. (Horsmanheimo ym., 2007, 141.)

Tilintarkastajan toimintaa ohjaavat lopuksi vielä *ammattieettiset periaatteet*. Lain (TilintL 20 §) mukaan ammattieettiset periaatteet tarkoittavat lakimääräisen tarkastuksen suorittamista ”ammattitaitoisesti, rehellisesti, objektiivisesti ja huolellisesti yleinen etu huomioon ottaen.” Laissa hyvin ytimekkäästi käsiteltyjen eettisten periaatteiden lisäksi KHT-yhdistys on julkaissut IFAC:n eettisiin ohjeisiin perustuvan ohjeistuksensa, joka sisältää hyvinkin yksityiskohtaisia tilintarkastajan toiminta- ja käyttäytymisohjeita (KHT-yhdistys, 2007, 94).

3 Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu

Tilintarkastajan vastuu perustuu yleiseen vahingonkorvausoikeudelliseen vastuujärjestelmään. Tilintarkastajan vastuusta määrätään erikseen myös tilintarkastuslain 51 §:ssä. Vaikka tilintarkastuslaki on vahingonkorvauslakiin (412/1974, VahL) nähden ensisijainen erillislaki, ei tilintarkastajan vastuuta voi irrottaa vahingonkorvauslaista erikseen tarkasteltavaksi. (Kaisanlahti & Timonen, 2006, 13.)

3.1 Delikti- ja sopimusvastuu

Vahingonkorvausoikeus voidaan luokitella kahteen eri ryhmään riippuen siitä, onko vahinko aiheutettu sivulliselle vai sopimuskumppanille. Vahingonkorvaustilanteissa tilintarkastaja voi olla korvausvelvollinen tarkastettavan yrityksen, eli sopimuskumppanin, lisäksi muillekin tahoille. Näitä potentiaalisia korvaukseen oikeutettuja sidosryhmiä ovat yhtiön ns. etutahot, joiden oikeuksiin ja asemiin tilintarkastajan antamat lausunnot vaikuttavat. Tilintarkastuslain 51 §:n mukaan näitä tahoja ovat ”osakkaat, yhtiömiehet, jäsenet ja muut henkilöt”. Kun korvauskanteen nostajana on konkurssipesä, yhtiön puhevaltaa käyttää usein myös ns. yleinen velkojataho. (Kaisanlahti & Timonen, 2006, 127.)

Vastuuta näitä kolmansia osapuolia kohtaan, joita ovat myös tavarantoimittajat ja luotonantajat, kutsutaan *deliktivastuuksi* eli sopimuksenulkoiseksi vastuuksi. Sillä suojataan ensi sijassa yksilön ja omaisuuden koskemattomuutta. Sopimuksenulkoisen vastuun tarkoituksena on vaikuttaa ihmisten turvallisuuteen ja muuhunkin käyttäytymiseen kuin mitä sopimuksissa on mainittu. Vaadittu käyttäytyminen on yleensä passiivista, eli kielteisiä seurauksia aiheuttavia tekoja ei tulisi tehdä. Kun vahinko on aiheutettu tahallisesti tai tuottamuksellisesti, eikä vastuusta vapautumisen perustetta ole käsillä, ovat edellytykset deliktiperusteiseen korvausvastuuseen täyttyneet. (Hemmo, 2006, 2.) Deliktivastuuta säätelee yleislakina vahingonkorvauslaki, jonka ulkopuolelle jäävät sekä sopimusvastuu että erityislakien sääntelemät vahinkotilanteet, jollainen on myös TilintL 51 §. Tilintarkastuslain mukainen vastuu ei ole irrallista ja erillään yleisestä vahingonkorvausoikeudesta. Vahingonkorvauslaki kattaa periaatteessa vahingonkorvausoikeuden alan kokonaan, mutta erityislain, kuten tässä tapauksessa tilintarkastuslain, mahdollinen erityissäännös syrjäyttää VahL yleisen säännöksen (Kaisanlahti & Timonen, 2006, 128).

Sopimusvastuun ja deliktivastuun lähtöasetelmat ovat erilaisia. Sopimuksen johdosta vahingonkärsijä ja aiheuttaja eivät ole toisilleen tuntemattomia tai ulkopuolisia. Sopimusoikeuden pääperiaate on, että henkilö täyttää ne velvoitteet, joihin hän on sitoutunut ja pitää näin osuutensa sopimuksesta. Jos toinen osapuoli rikkoo sopimusta, voi loukattu sopijapuoli saada hyvitystä sopimusrikkomuksesta, tarvittaessa viranomaisen avustuksella. Juuri tämä korvausvelvollisuuden uhka pakottaa täyttämään sopimuksen silloinkin, kun toinen sopijapuoli olisi haluton tekemään osuutensa. Vahingonkorvausvelvollisuuden lisäksi sopimusten pitämiseen kannustavat myös muut oikeussuojakeinot, kuten suorituksesta pidättäytyminen, sopimuksen purku, irtisanominen, hinnanalennus ja uusi suoritus. Näiden suojakeinojen tarkoitus on turvata sopimuksen tuomaa taloudellista arvoa. (Routamo ym., 2000, 118.)

Hemmo luettelee (2002, 3) merkittävimpiä eroja delikti- ja sopimusvastuun välillä, joista seuraavaksi käydään läpi keskeisimmät. Ensinnäkin sopimuksenulkoisessa vastuussa puhtaiden varallisuusvahinkojen korvaaminen on rajoitetumpaa kuin sopimusvastuussa, jossa vahinkolajin korvauskelpoisuuteen ei tarvita erityisedellytyksiä. Toiseksi tuottamuksen näyttötaakka jakautuu usein eri tavalla. Deliktivastuutilanteissa näyttötaakka on yleensä vahingon kärsineellä toisin kuin sopimusvastuutilanteissa, joissa suoritusvelvollisuutensa laiminlyöneen tulee näyttää, ettei vahinko ollut seurausta tuottamuksesta. Kolmanneksi korvausvastuun vanhenemisen katsotaan alkavan usein eri ajankohdasta. Vahingonkorvauslakiin perustuva deliktivastuu vanhenee vahingon tapahtumishetkestä lähtien, kun taas sopimusvastuussa korvausvastuun alkuaikakohta on tavallisesti sopimuksentekohetki. Neljäs vastuumuotoja erottava tekijä on kansainvälisten lainvalintasääntöjen poikkeavuus. Sopimuksenulkoisessa vastuussa painotetaan vahingon aiheuttamispaikan merkitystä lainvalinnassa toisin kuin sopimusvastuussa, jossa luontoissuoritusvelvollisen kotipaikalla on enemmän painoarvoa.

3.2 Vahingonkorvausvastuun tavoitteita

Vahingonkorvausvastuun tavoitteita ovat ohjaaminen toivottuun käyttäytymiseen, järjestyksen ylläpitäminen ja turvallisuuden toteutuminen yhteiskunnassa (Steiner, 14.12.2006). Vahingonkorvaussäännöksillä ajatellaan olevan kaksi päätehtävää, joilla tähän tavoitteeseen voidaan päästä: preventiivinen tehtävä, eli vaikutetaan käyttäytymiseen

ennaltaehkäisevästi sekä reparatiivinen tehtävä, eli hyvitetään vahingonkärsijän vahinkoja (Savela, 2003b).

3.2.1 Preventiiviset tavoitteet

Vahingonkorvausvastuulla on preventiivinen vaikutus sekä yksittäisten henkilöiden osalta että yleisesti yhteiskunnallisella tasolla. Erityispreventiivinen vaikutus ilmenee siten, että henkilöt pyrkivät välttämään vahinkoja korvausvastuun ja rangaistuksen pelon vuoksi. Yleispreventiivinen vaikutus syntyy taas siitä syystä, että vahinkoon johtavaa käyttäytymistä ei pidetä yleisesti hyväksyttävänä. Tällä tavoin rajoittamalla yksilöiden toimintaa voidaan suojata yhteiskunnan jäseniä haitallisilta toimilta, jotka tilintarkastukseen liittyvissä tapauksissa voivat aiheuttaa taloudellisia menetyksiä (Routamo, Ståhlberg & Karhu, 2006, 32). Kanteiden uhalla yritetään siis varmistaa, että tilintarkastusta tehdään huolella ja erityisesti osakkeenomistajien intressien mukaisesti (Savela, 2003a).

3.2.2 Reparatiiviset tavoitteet

Vahingonkorvauksen toinen tehtävä on oikaista vahingonkärsijän kokema oikeusloukkaus. Reparatiivinen eli korjaava vaikutus syntyy silloin, kun vahinko ja sen vuoksi nostetut vahingonkorvausvaatimukset johtavat siihen, että vahingonaiheuttaja hyvittää asianomistajan kärsimän vahingon (Routamo ym., 2006, 32). Vahingonkorvauslaissa tämä näkyy täyden korvauksen periaatteessa. Jos vahinko on aiheutettu tahallisesti, tulee vahinko korvata täysin. Vahingon kärsijän ja aiheuttajan taloudelliset asemat vahingon tapahtumisen jälkeen otetaan kuitenkin huomioon ja jos korvausvelvollisuus harkitaan kohtuuttoman raskaaksi, voidaan vahingonkorvausta sovitella (VahL 1. luku).

Käytännössä vahingonkorvauslakiin ovat vaikuttaneet sekä preventiiviset että reparatiiviset periaatteet. Pidempää ajanjaksoa tarkasteltaessa voidaan huomata, että preventionäkökohdat ovat väistyneet hyvittämisenäkökohtien tieltä (Routamo ym., 2006, 32).

3.3 Vastuun lajit

Tilintarkastajan vastuu voidaan luokitella edellä käsitellyn delikti- ja sopimusvastuujaottelun lisäksi myös siviilioikeudelliseen vastuuseen ja rikosoikeudelliseen vastuuseen. Keskityn käsittelemään tutkielmassani erityisesti tilintarkastajan siviilioikeudellista vastuuta, sillä rikosoikeudellisen vastuun tutkimukseen sisällyttäminen laajentaisi aihealuetta kohtuuttomasti.

Siviiliperusteista on vastuu, joka syntyy rikottaessa normia tai lakia, jonka rikkomisesta ei ole säädetty rangaistusta. Siviilioikeudellinen vastuu on ensisijaisesti korvausvastuuta, mikä tarkoittaa sitä, että tilintarkastajan on korvattava aiheuttamansa vahinko. Siviilioikeudellinen vastuu pitää sisällään myös kurinpidollisen vastuun, joka tarkoittaa erilaisten sanktioiden antamista. Mahdollisia tilintarkastajaan kohdistuvia sanktioita ovat hyväksymisen peruuttaminen, varoitus tai huomautus. (Steiner, 14.12.2006.)

Rikosoikeudellinen vastuu tulee kyseeseen silloin, kun säännöksiä on rikottu tahallisesti. Yhden tai useamman lausunnon väärin esittäminen tilintarkastuskertomuksessa, eli tilintarkastusrikos, on esimerkki säännösten tahallisesta rikkomisesta. Huolimattomuudesta tai epähuomiosta johtunut virheellisen tilintarkastuskertomuksen esittäminen ei kuitenkaan ole rangaistavaa. Tilintarkastusrikoksesta voidaan tuomita sakkoihin tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi. Tilintarkastusrikkomukseen taas syyllistyy, jos käyttää luvottomasti hyväksytyn tilintarkastajan ammattinimikettä ja näin voi antaa muiden virheellisesti olettaa kyseessä olevan hyväksytty tilintarkastaja. Tilintarkastusrikkomuksesta annetaan rangaistukseksi sakkoa. (Steiner, 14.12.2006.)

3.4 Vahingonkorvausvastuun perusteet ja edellytykset

Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun perusteet löytyvät vahingonkorvauslaista sekä tilintarkastuslain 51 §:stä. Näiden lakipykälien lisäksi myös tehdyn sopimuksen rikkominen voi aiheuttaa vahingonkorvausvastuun. Vahingonkorvausnormien perustarkoituksena on säännellä sitä, miten riski ja vastuu vahingosta jakautuu vahingonaiheuttajan ja kärsijän kesken (Timonen, 1999, 180).

3.4.1 Yleiset vahingonkorvausoikeudelliset edellytykset

Vahingonkorvausvastuun edellytykset täyttyvät, kun tietty tapahtumaketju on johtanut tilanteeseen, jossa joku kokee kärsineensä korvattavissa olevaa vahinkoa. Vahingonkorvausoikeudessa vahinkoa käsitellään odotetun ja todellisen tapahtumakulun erotuksena eli differenssinä. Vahinkona tapahtuma koetaan sen vuoksi, että asiat sujuvat odotettua epäedullisemmin. Vahinkotilanteen odottamattomuutta tarkastellaan vahingonkärsijän näkökulmasta. Osakkeenomistaja ei luonnollisestikaan odota omistamansa yrityksen menevän äkillisesti konkurssiin yrityksen likvidien varojen osoittautuessa olemattomiksi, jos tilintarkastaja on juuri vakuuttanut yrityksen maksuvalmiuden olevan

erinomainen. Tapahtumien epäedullisuutta arvioidaan yleisen elämäkokemuksen perusteella. Koska tilintarkastajan aiheuttamat vahingot ovat pääosin varallisuusvahinkoja, tarvitsee vahinkona koetun tapahtuman epäedullisuudesta harvoin kiistellä. Kokeehan valtaosa ihmisistä varallisuuden menettämisen epäedulliseksi. (Routamo ym., 2006, 29–30.)

Vahingonkorvausoikeudellisten edellytysten täyttymiseksi pitää vahingon olla ennalta arvattavassa *syy-yhteydessä* vahingonaiheuttajan toimintaan, minkä lisäksi täytyy olla jokin *oikeusperuste* sille, että vahinko kuuluu jonkun muun kuin vahingonkärsijän vastattavaksi.

3.4.2 Syy-yhteys

Syy-yhteys eli kausaliteetti tarkoittaa sitä, että vastuulliseksi esitetyn tahon toiminta tai teko on aiheuttanut vahinkoseuraamuksina ilmenevän oikeusloukkauksen. Syy-yhteyttä perustellaan usein tieteellisellä, erityisesti talous-, lääke-, luonnon- tai käyttäytymistieteellisellä tiedolla, jolle syy-yhteyden on perustuttava. Usein tällainen tieteellinen kausaliteetti on kuitenkin juridisen vastuun kannalta puutteellinen ja liian pitkälle ulottuva, jolloin syy-yhteys ei ole riittävä. Syy-yhteys tulisikin Timosen (1999, 187) mukaan käsittää tieteellisen tiedon ja oikeusjärjestelmämme arvojen ja päämäärien perusteella. Usein nähdäänkin eri syy-yhteysteorioiden kuvaavan kulttuuriimme sisältyviä sitoumuksia vastuun perustavista syy-yhteys -suhteista. (Timonen, 1999, 187.) Tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuus syntyy lähes aina taloudellisen vahingon aiheuttamisesta. Pääsääntöinen vaatimus on, että taloudellisen vahingon tulee olla syy-yhteydessä toimintaan, joka on aiheuttanut epäedullisen muutoksen varallisuusasemassa. Jos näin ei ole, ei korvausvastuuta synny. (Routamo, 2000, 272.)

3.4.3 Vahingonkorvausvastuun oikeusperusteet

Oikeus- eli vastuuperusteen vaatimus merkitsee sitä, että korvausvelvollisuuden syntymiseen vaaditaan jokin peruste, jolla vahinko voidaan vyöryttää toisen kannettavaksi. Korvausperusteena on toisen henkilön toiminta, teko, laiminlyönti tai muu normissa kuvailtu tapahtumatilanne, josta aiheutuu vastuu. Lähtökohtaisestihan jokainen kärsii kohdalleen sattuneet vahingot itse, jollei joku alla luetelluista perusteista täyty. (Timonen, 1999, 187.)

Vahingonkorvausvastuun perusteita voidaan jaotella seuraavanlaisesti:

1. *Tuottamusvastuu.* Joku aiheuttaa tahallisesti tai huolimattomuudellaan toiselle vahinkoa (tuottamus laajassa merkityksessä). Usein tuottamuksella tarkoitetaan vain huolimattomuudessa aiheutettuja vahinkoja.
2. *Rikosvastuu.* Vastuu syntyy rikottaessa normia, josta on säädetty rangaistus.
3. *Ankara vastuu.* Tuottamuksesta riippumaton vastuu, joka syntyy lain säännöksen tai oikeuskäytännössä vakiintuneen säännön nojalla, vaikka vahingon syynä ei voi pitää kenenkään tuottamusta tai tahallisuutta.
4. *Vastuu sopimussuhteessa.* Vastuu syntyy rikottaessa sopimusta.
5. *Vastuu yhteisöissä tai säätiöissä*
6. *Isännänvastuu.* Vastuu toisen aiheuttamasta vahingosta. Vastuu syntyy esim. työnantajalle siksi, että vahingonaiheuttaja on huolimattomuudellaan tai tahallisesti loukannut velvollisuuttaan sivullista kohtaan.

Korvausten saamiseksi myös korvausvastuun ajallisten edellytysten on oltava käsillä, eli vastuu ei saa vanhentua. Tilintarkastajan tapauksessa kanne on nostettava tilintarkastajaa kohtaan viiden vuoden kuluessa siitä, kun kanteen perusteena oleva tilintarkastuskertomus, lausunto tai todistus on esitetty. (Steiner, 14.12.2006.)

3.4.4 Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun edellytykset

Eduskunta hyväksyi 6.2.2006 hallituksen esityksen uudesta tilintarkastuslaista. Uusi laki astui voimaan tasavallan presidentin vahvistettua se 1.7.2007. Tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuuden tarkastelun kannalta lain uudistumisella ei ole merkitystä. Tilintarkastajan korvausvastuuta käsittelevän pykälän kahta lausetta on muutettu hieman, mutta asiallisesti pykälä vastaa aikaisemmin voimassa olevaa lakia. Vanhassa tilintarkastuslaissa tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta säädettiin 44 §:ssä, kun uudessa laissa asia on siirretty 51 §:ään. (Steiner, 14.12.2006.)

Tilintarkastajan vahingonkorvausvelvollisuutta yleistä vahingonkorvauslakia tarkemmin kuvaavan TilintL 51 §:n mukaan (liite 1) seuraavien perusedellytysten tulee täyttyä yhtäaikaaisesti, jotta tilintarkastaja voidaan asettaa vastuuseen vahingosta:

1. *Konkreettinen vahinko on todella syntynyt.* Tilintarkastajan aiheuttama vahinko on lähes poikkeuksetta taloudellinen vahinko eli varallisuusvahinko. Nämä vahingot korvataan yleensä täysimääräisesti, eli korvausta maksetaan niin paljon, että vahingonkärsijä pääsee asemaan, jossa hän olisi ollut ilman vahingon tapahtumista. (Routamo ym., 2006, 370.)
2. *Vahinko on syntynyt tilintarkastajan toimessa.* Tilintarkastuslakia sovelletaan vain siinä tapauksessa, että tilintarkastaja on valittu tehtävään ja vahinko on syntynyt tilintarkastajan suorittaessa lakisääteistä tehtävää. Vahinkoa aiheuttaneen laiminlyönnin pitää siis olla tyypillinen nimenomaan tilintarkastustoiminnassa. Konsultointi- tai muuta tehtävää suoritettaessa syntyneeseen vahinkoon sovelletaan vahingonkorvauslakia ja yleisiä vahingonkorvausperiaatteita. (Horsmanheimo ym., 2007, 337.)
3. *Vahinko on aiheutettu tahallisesti tai tuottamuksellisesti.* Tahallisuus tarkoittaa sitä, että vahinko on tehty tarkoituksella tai tietoisesti. Tuottamus edellyttää yleisen huolellisuusvelvollisuuden rikkomista. Savelan mielestä (2006, 153) sopiva vastuutaso on sellainen taso, jolla 90 tai 95 prosenttia tilintarkastajista voi suorittaa tarkastuksen noudattaen kohtuullista huolellisuutta. Huolimattomuuden todentaminen perustuu viime kädessä tilintarkastajan raportteihin.
4. *Vahinko on syy-yhteydessä tilintarkastajan toimintaan.* Pelkkä tuottamus ei itsessään riitä, vaan tilintarkastajan laiminlyönnin tai teon tulee aiheuttaa vahinko. Vahingon aiheuttaneen syyn tulee lisäksi olla sellainen, että se yleisen elämänkokemuksen mukaan voi aiheuttaa vahingon (Heikkonen, 1981, 234).
5. *Vahingonkorvausvelvollisuus perustuu OYL:n, tilintarkastuslain, yhtiöjärjestyksen tai muiden normien vastaiseen tekoon tai laiminlyöntiin.* Kysymyksessä pitää siis olla tilintarkastajan velvollisuuksien vastainen toiminta, josta seuraa lakisääteinen vastuu.

Korvausvastuu johtuu siten lainsäännösten tai hyvän tilintarkastustavan rikkomisesta (Heikkonen, 1981, 234).

Tilintarkastuslain 51 §:n ensimmäisessä virkkeessä rajataan tilintarkastajan vastuu koskemaan yksinomaan ”yhteisöä tai säätiötä”. Tällä sanamuodolla tarkoitetaan sitä säätiötä tai yhteisöä, joka on sopinut itseensä kohdistuvasta tarkastustoimeksiannosta tilintarkastajan kanssa. Tämä merkitsee sitä, että laissa tarkoitettujen vahingonkärsijöiden ulkopuolelle jäävät sellaiset yhtiöt tai säätiöt, jotka antavat tilintarkastajalle muuta yhteisöä tai säätiötä koskevan toimeksiannon (Kaisanlahti & Timonen, 2006, 129). Tällöin tilintarkastajan ja toimeksiantajana olevan yhteisön tai säätiön välillä on sopimussuhde. Huomionarvoista on, että sopimussuhteeseen liittyvät vahingot tulee arvioida sopimusoikeudellisen vastuun mukaisesti (Savela, 2006, 144).

Tilintarkastajan vastuu on henkilökohtaista. Jos tilintarkastajana on toiminut tilintarkastusyhteisö, ovat vahingosta vastuussa tilintarkastusyhteisö ja se, jolla on päävastuu tilintarkastuksen toimittamisesta. Tilintarkastaja on myös vastuussa apulaisensa, eli tilintarkastusryhmän nuoremman jäsenen, tahallisesti tai huolimattomuudellaan aiheuttamasta vahingosta. Huolimattomuus tilintarkastajan omassa toiminnassa tai apulaisen valvonnassa ei ole edellytys korvausvelvollisuuden syntymiseen. (Riistama, 1999, 429.)

Tilintarkastajan pätevyys ei vaikuta vastuun määrään, vaan vastuu on sama kaikille tilintarkastajille. Lähtökohtana laissa on, että nk. maallikotilintarkastajien vastuu on yhtä suuri kuin ammattitilintarkastajien. Tilintarkastajan vastuuseen liittyvissä oikeustapauksissa tuomioistuimet ovat kuitenkin antaneet maallikotilintarkastajille lievempiä tuomioita kuin ammattilaisille. (Aho & Vänskä, 1996, 218.) Maallikotilintarkastajien selviäminen lievemmillä tuomioilla ei kuitenkaan enää muutaman vuoden päästä ole keskeistä, sillä uudessa tilintarkastuslaissa luovutaan maallikotilintarkastuksesta, eikä lain voimaantulon jälkeen perustettavaan yhtiöön voida enää valita maallikotilintarkastajaa. Vanhemmissa yhtiöissä maallikotilintarkastajia voidaan kuitenkin vielä käyttää tilikausilla, jotka päättyvät viimeistään 31.12.2011. (www.prh.fi.)

4 Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamisen tarpeellisuus

Tärkein syy tilintarkastajan vastuun rajoittamista koskevalle keskustelulle on kansainvälisten listayhtiöiden tarkastukseen pystyvien tilintarkastusyhteisöjen vähäinen määrä ja tästä aiheutuvat ongelmat. Merkittävänä syynä tilintarkastusmarkkinoiden keskittyneisyydelle pidetään rajoittamatonta vahingonkorvausvastuuta. Keskisuuret tilintarkastusyrietykset eivät rajallisten resurssiensa vuoksi pysty hallitsemaan monikansallisten yhtiöiden tilintarkastusten sisältämiä vahingonkorvausriskejä eivätkä näin pääse kilpailemaan Big 4 -yhtiöiden kanssa samoista toimeksiannoista (GAO, 2003, 49). Suurten vahingonkorvausten aiheuttamia kustannuksia ei voida sulkea pois vastuuvakuutuksillakaan, sillä vakuutusyhtiöiden ei kannata vakuuttaa suuryhtiöiden tarkastuksia liiallisen vahingonkorvausriskin vuoksi, eikä kaupallisia vakuutuksia siksi ole riittävästi tarjolla. Voidaankin puhua tietynlaisesta ”vakuutuskriisistä” (Timo Kaisanlahti, 17.1.2007).

Vakuutusmahdollisuuksien puuttuminen mahdollistaa yhden tai useamman Big 4 -yrityksen konkurssin, mikä saattaisi vaikeuttaa arvopaperimarkkinoiden toimintaa globaalilla tasolla. Jo Enronin ja Arthur Andersenin konkurssit vaikuttivat negatiivisesti markkinoiden yleiseen luottamukseen, ja erityisesti Yhdysvaltojen markkinat olivat pyörriksissä kuukausia skandaalin paljastuttua. (Sridharan ym., 2002.) Euroopassa lähes yksinomaan Big 4 -yhtiöt hoitavat rahoitusinstituutioiden tarkastukset. Jos yksi neljästä suurimmasta tilintarkastustoimistosta kaatuisi, menetettäisiin paljon rahoitusinstituutioiden tarkastamiseen tarvittavaa osaamista. Tämä saattaisi aiheuttaa suuria ongelmia yhtiöille, joiden tilinpäätöstiedot tulisi tarkastaa. Yhtiöt joutuisivat mahdollisesti jonottamaan saadakseen tilinpäätöksensä tarkastettua, mikä viivästyttäisi tilinpäätösten julkaisua. Ei myöskään voida sulkea pois mahdollisuutta, että jokin jäljelle jäävistä Big 3 -ketjuista romahtaisi pian yhden Big 4 -yhtiön konkurssin jälkeen. Tällä olisi jo vakavat vaikutukset markkinoiden yleiseen luottamukseen ja todennäköisesti useat tilintarkastajat hakeutuisivat muihin tehtäviin toimialan kasvaneen riskisyyden myötä. (London Economics, 2005, 135.)

Big 4 -yhtiön kaatumisesta mahdollisesti seuraavan rahoitusmarkkinoiden kriisin lisäksi tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamista perustellaan myös muilla keskittyneiden markkinoiden tuomilla haitoilla. Jäljelle jäävät Big 3 -yhtiöt saisivat niin merkittävän markkina-aseman, että se todennäköisesti vaikuttaisi negatiivisesti

tilintarkastustoimeksiantojen hintoihin. Lisäksi tällainen tilanne heikentäisi monikansallisten yhtiöiden mahdollisuuksia valita tilintarkastaja vapaasti ja myös tilintarkastajan riippumattomuuden uskottaisiin kärsivän (GAO, 2003, 5).

4.1 Big 4 -toimistojen asema tilintarkastusmarkkinoilla

Suomen ja Euroopan tilintarkastusmarkkinat voidaan jakaa kahteen eri segmenttiin riippuen tarkastettavien yritysten koosta. Ensinnäkin voidaan erottaa paikalliset markkinat, jotka koostuvat pk-yritysten tarkastamisesta. Tällä markkinalla toimivat sekä Big 4 -yritykset että keskikokoiset tilintarkastusyrietykset. Toinen tilintarkastusmarkkinoiden segmentti koostuu pörssiyhtiöiden, suurten listaamattomien yritysten ja monikansallisten yritysten tarkastamisesta. Näiden yritysten tarkastamisen hoitavat etupäässä Big 4 -toimistot. Suomessa Big 4 -yritysten markkinaosuus pörssiyhtiöiden tarkastamisesta on 94 % (London Economics ym., 2006, 23). Muualla Euroopassa vastaava luku vaihtelee 83 %:n ja 100 %:n välillä. Erityisesti rahoituspalveluita tuottavien yritysten kohdalla (pankit ja vakuutusyhtiöt) markkinoiden keskittyneisyys on merkittävää – Big 4 hoitaa 90 % rahoitusalan yritysten tilintarkastuksista (European Commission, 2007a).

Jälkimmäinen eli kansainvälisten yritysten tilintarkastusmarkkina on tärkeä pääomamarkkinoiden kannalta. Big 4/5/6 -yritykset ovat dominoineet tätä markkinaa jo vuosia. On epätodennäköistä, että keskikokoisista tilintarkastusyrietyksistä tulisi merkittäviä tekijöitä tällä markkinalla useiden alalletuloesteiden vuoksi. Markkinoille pääsyn esteitä ovat riittämätön maine, kapasiteetti ja verkostojen suppeus. Myös altistuminen rajoittamattomalle vahingonkorvausvastuulle ja vakuutusten huono saatavuus hankaloittavat keskisuurten tilintarkastustoimistojen mahdollisuuksia tarkastaa suurempia yrityksiä, mikä lisää näin tilintarkastusmarkkinoiden keskittyneisyyttä Big 4 -toimistoille. (European Commission, 2007a.)

Oxera Consulting Ltd. tutkimustoimisto (2007) toteaa tuoreessa tutkimuksessaan tilintarkastustoimistojen omistajarakenteelle asetettujen vaatimusten olevan yksi merkittävä syy markkinoiden keskittyneisyydelle. Kaikissa EU-valtioissa edellytetään, että vähintään 50–75 % tilintarkastustoimistojen omistajista ja hallitusten jäsenistä on hyväksyttyjä tilintarkastajia. Koska tilintarkastajat altistuvat merkittävälle ja vaikeasti hajautettavalle riskille omistaessaan itse toimistonsa, vaativat he tälle omistukselleen korkeaa pääoman

tuottoa. Myös sijoituksen epälikvidisyys ja lyhyt sijoitushorisontti nostavat tuottovaatimusta. Tutkimuksen mukaan tilintarkastustoimistoilta vaaditun pääoman tuoton arvioidaan olevan 10 % suurempi kuin vastaaville muilla aloilla toimiville benchmark-yrityksille asetettu tuottovaatimus, mikä hankaloittaa pääoman saantia (Oxera Consulting Ltd, 2007, 163). Myös muissa selvityksissä merkittävä osa yrityksistä toteaa vallitsevan osakasjärjestelmän ja siitä aiheutuvan rajoittuneen pääoman saannin olevan suurin este kasvulle (GAO, 2003, 50).

Tilintarkastustoimistojen omistukseen liittyvien sääntöjen höllentäminen voisi keskipitkällä aikavälillä muuttaa toimistojen omistusrakennetta suuntaan, jossa ulkopuolisilla sijoittajilla olisi merkittävämpi rooli. Tällaisen omistusrakenteen vallitessa ulkopuolisilta ja omistuksensa hajauttamiseen paremmin pystyviltä sijoittajilta olisi mahdollista nostaa edullisempaa pääomaa. Nykyistä edullisempi pääoma avaisi uusia sijoitus- ja markkinoillepääsymahdollisuuksia, jotka vähentäisivät markkinoiden keskittyneisyyttä (Oxera Consulting Ltd, 2007, 195).

Nykyiset säännökset, joiden mukaan merkittävä osa tilintarkastustoimistojen omistajista tulee olla tilintarkastajia, on säädetty aikoinaan tilintarkastajan riippumattomuuden varmistamiseksi. Ilman kyseisiä säännöksiä voisi jokin emoyhtiö hankkia omistukseensa esimerkiksi tilintarkastustoimisto X:n sekä tehdas Y:n. Tilanne, jossa tilintarkastustoimisto X suorittaisi tehdas Y:n tarkastuksen, synnyttäisi intressiristiriitoja ja kyseenalaistaisi tilintarkastajan riippumattomuuden. Oxera Consultingin (2007, 194) mukaan tällaiset ongelmat voitaisiin kuitenkin sulkea pois muilla tavoin kuin nykyisillä omistusrakenteeseen vaikuttavilla säädöksillä. Esimerkiksi säännös, joka kieltäisi vain riippumattomuuden vaarantavien omistajien hallitsevan aseman tilintarkastustoimistoissa, auttaisi tilintarkastajaa säilyttämään riippumattomuutensa, mutta mahdollistaisi myös edullisemman rahoituksen. Myös Hankenin edustajat pohtivat tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamista käsittelevässä lausunnossaan, palveleeko aikoinaan suunnitellun osakasjärjestelmän omistusoikeusrajoitukset enää tarkoitustaan, vai onko rajoituksilla enemmänkin kartellien muodostumista suosiva vaikutus.

4.2 Vastuuvakuutusten puutteellinen saatavuus vakuutusmarkkinoilta

Tilintarkastajan vastuuta katettiin aiemmin pääsääntöisesti vastuuvakuutusten kautta, jolloin tilintarkastaja saattoi olettaa vastaavansa virheistään vakuutusturvansa puitteissa.

Yritysskandaalit ja kalliit oikeudenkäynnit tilintarkastajia vastaan ovat kuitenkin tehneet tilintarkastajan vastuuvakuutuksista niin kannattamattomia, että tilintarkastajan on enää hyvin vaikea saada riittävän kattavaa vakuutusturvaa. (Blummé, 2005.) Tilintarkastajien mahdollisuudet vakuuttaa toimeksiantonsa vahingonkorvausvaateiden varalta voidaan karkeasti jakaa kolmeen kategoriaan.

Kategoria 1: *Pakollinen vakuutus*, jonka laki tai tilintarkastusalan itsesääntelylliset elimet vaativat ja jonka lisäksi voi ottaa vapaaehtoisen vakuutuksen. Tällaisia vapaaehtoisia vakuutuksia on tarjolla paikallisiin, mutta ei kansainvälisiin tilintarkastustehtäviin. Pakolliset vakuutukset eivät käytännössä riitä kattamaan listayhtiöitä tarkastavien tilintarkastusyriyten vahingonkorvausvastuuriskiä (European Commission, 2007a). Toisin kuin muissa EU:n jäsenvaltioissa, Suomessa ja Slovakiassa tilintarkastajan ei tarvitse lain mukaan ottaa pakollista vahingonkorvausvakuutusta. Käytännössä kaikilla suomalaisilla KHT-tilintarkastajilla on kuitenkin vakuutus, sillä KHT-yhdistykseen kuulumisen edellyttää sitä. (London Economics ym., 2006, 94.)

Kategoria 2: Kansainväliset tilintarkastustoimeksiannot on mahdollista vakuuttaa Big 4 -yritysten *kansainvälisten verkostojen perustamien kytkösvakuutusyhtiöiden* avulla. Kytkösvakuutusyhtiöt perustettiin vuonna 1990 silloisten Big 5 -yritysten toimesta lievittämään tilintarkastusfirmoja kohtaavaa vakuutuskriisiä. Jokainen yksittäinen tilintarkastustoimisto, jolla on vakuutus kytkösvakuutusyhtiössä, maksaa pienet vahingonkorvaukset itse omien vakuutusmaksujensa kautta. Merkittävät vahingonkorvausvaatteet taas tulevat kaikkien kytkösyhtiöiden kannettaviksi ja vaikuttavat siis haitallisesti kaikkiin alalla toimiviin tilintarkastusfirmoihin, riippumatta näiden omasta kyvystä hoitaa tilintarkastustehtävät ilman korvausvaateita. Lisäksi nykytilanteessa kytkösvakuutusyhtiöiden keräämät varat eivät riitä tarjoamaan tarpeeksi kattavaa vakuutusta tilintarkastusmarkkinoille. (European Commission, 2007a.)

Keskikokoisilla tilintarkastusyriyksillä, jotka eivät ole verkostoituneet, ei ole mahdollisuutta käyttää hyväkseen kytkösvakuutusyhtiöitä. Siksi näiden tilintarkastustoimistojen on hyvin riskialtista tarkastaa suuria pörssi-yhtiöitä riittämättömien kaupallisilta markkinoilta saatujen vakuutusten varassa.

Kategoria 3: Tilanteessa, jossa Big 4 -verkostoon kuuluvan yrityksen vakuutukset eivät enää riitä kattamaan vahingonkorvauksia, toimivat kolmantena ja viimeisenä tulonlähteenä *tilintarkastusyriitysten osakkaiden tulot*. Osakkaiden tuloon eivät siis vaikuta vain omaan yritykseen kohdistuvat korvausvaateet, vaan myös kansainväliseen verkostoon kohdistuvat korvausvaateet. Tämänhetkiset vakuutukset kattavat vain 5 % EU-alueen suurimmista korvausvaateista, joten osakkaiden mahdollisuus joutua maksumiehiksi on merkittävä. (European Commission, 2007a.)

4.3 Pörssiyhtiöiden tarkastamisen aiheuttamat riskit tilintarkastustoimistoille

EU:n kuuden suurimman tilintarkastustoimiston (Big 4 -yritykset sekä Grant Thornton ja BDO) muodostama verkosto ilmoitti lokakuun lopussa 2005, että heitä uhkaa 28 oikeusjuttua, joiden vaateet voivat nousta yli 75 miljoonan euron. Näistä oikeusjutuista 16 tapauksessa vaateiden arvo voi nousta yli 160 miljoonan euron ja viidessä tapauksessa yli 750 miljoonan euron. Tilintarkastustoimistojen mukaan kuusi näistä 28 vaateesta kuuluisi yhdysvaltalaisen oikeusjärjestelmän piiriin (European Commission, 2007a). Onkin hyvä muistaa, etteivät eurooppalaiset tilintarkastusfirmat ole alttiita ainoastaan ”kotimaiselle riskille” eli kotimaisista yrityksistä aiheutuville korvausvaateille vaan myös ”ulkomaiselle riskille”. Näin on siinä tapauksessa, jos kotimaisella asiakkaalla on jonkinlainen yhteys ulkomaille³ tai asiakkaan lopullinen kotimaa onkin eri kuin tilintarkastusta suorittavan yrityksen. (London Economics ym., 2006, 79)

Myös London Economics (2006, 89) -tutkimustoimiston tekemän tutkimuksen mukaan tilintarkastusfirmat sekä EU:ssa että Yhdysvalloissa kohtaavat merkittäviä vahingonkorvausvaateita, jotka perustuvat lakisääteisiin tilintarkastustehtäviin. London Economics haastatteli Aon Corporationin⁴ asiantuntijoita vireillä olevien oikeusjuttujen määrästä. Seuraavan sivun **taulukko 1** esittää nämä haastatteluissa ilmi tulleet vuonna 2005 vireillä olleet oikeusjutut kokoluokittain.

³ Tällainen yhteys voi olla, jos asiakas noteerataan myös jonkun toisen maan pörssissä tai asiakkaalla on ulkomainen tytäryhtiö.

⁴ Aon Corporation on kansainvälinen riskien hallintaan erikoistunut yhtiö, joka tarjoaa vakuutuksia ja konsultointipalveluita.

Taulukko 1: Kuutta suurinta tilintarkastustoimistoa koskevat vireillä olevat tilintarkastukseen liittyvät oikeusjutut - U.S. \$ (London Economics ym., 2006, 89).

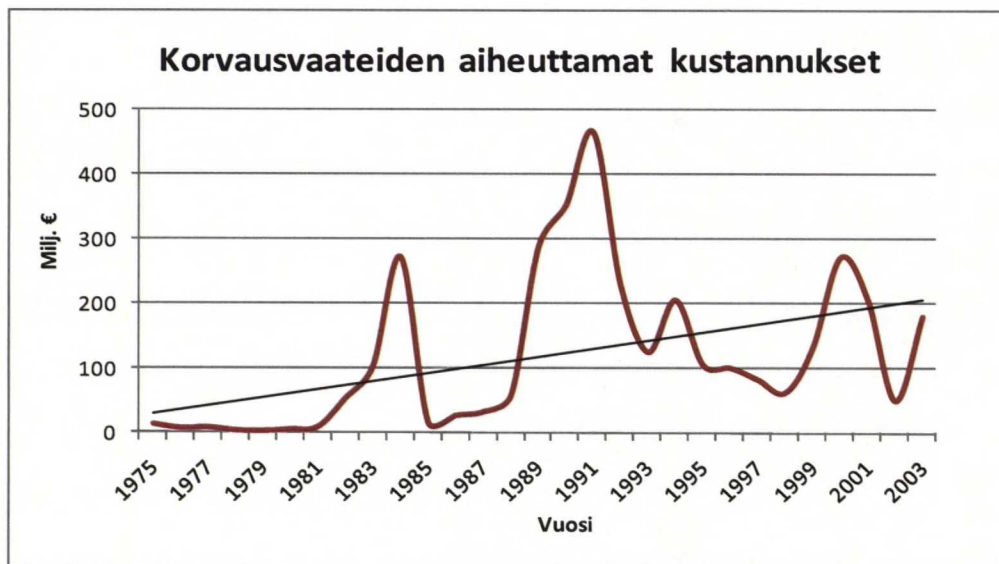
Maa	\$10-\$30 milj.	\$30-\$100 milj.	\$100-\$200 milj.	\$200 milj.- \$1mrd.	> \$1 mrd.	Yhteensä
EU	24 (3)	17 (1)	12 (2)	11 (1)	5 (3)	69 (10)
Suomi, Ruotsi ja Tanska	3	2	1	0	0	6

Huomautus: Suluissa olevat luvut kertovat EU:n sisäisten kansallisten oikeusjuttujen määrän, joilla on tai voi olla yhteys yhdysvaltalaiseen vahingonkorvauskanteeseen.

Euroopan sisäisiä oikeustapauksia löytyi London Economicsin mukaan 59, eli vielä enemmän, kuin mitä tilintarkastustoimistot itse ilmoittivat. Suomalaiset tilintarkastajat näyttäsivät kuitenkin olevan turvassa suurilta vahingonkorvausvaatimuksilta, sillä taulukosta käy ilmi, ettei Pohjoismaissa ole vireillä yhtään oikeusjuttua, jolla olisi linkki Yhdysvaltoihin. Iso-Britanniassa on taas kolme oikeustapausta, joilla on jokin yhteys Yhdysvaltoihin.

4.4 Vahingonkorvausvaateiden aiheuttamat kustannukset

Vahingonkorvausvaatteet aiheuttavat huomattavia taloudellisia kustannuksia tilintarkastustoimistoille. Vuosina 1998 - 2005 käydyssä 59 julkisessa oikeusjutussa keskimääräinen korvaussumma oli n. 12 % siitä, mitä asianomistaja oli hakenut. Lähes viidenneksessä näistä 59 tapauksesta korvaussumma vaihteli 25 - 40 % alkuperäisestä vaatimuksesta. (European Commission, 2007a.)

Kuvio 1: Vahingonkorvausvaateiden aiheuttamat vuosittaiset kokonaiskustannukset Big 4/5 -toimistoille. (London Economics ym., 2006, 85.)

Kuten edellisen sivun **kuviosta 1** voimme nähdä, vahingonkorvausvaateiden aiheuttamat vuosittaiset kokonaiskustannukset Big 4/5/6 -yrityksille ovat heilahdelleet paljon viimeisen 20 vuoden aikana. Kokonaiskustannukset pitävät sisällään tilintarkastusyriyten ja vakuutusyhtiöiden maksamat korvaukset ja maksut sekä varaukset ratkaisemattomien oikeusjuttujen varalta. Kokonaiskustannusten huippu saavutettiin 1991, jolloin 470 milj. euron (2005 hinnoin) raja lähes rikkoutui (London Economics ym., 2006, 85). Vuosina 1981 - 2003 keskimääräisen kanteen kustannukset eurooppalaiselle yritykselle olivat 4,7 miljoonaa euroa (2005 hinnoin). Vuosittainen keskihajonta nousi kuitenkin 12,9 miljoonaan euroon. Tämä kertoo siitä, että muutamana vuotena kanteet ovat aiheuttaneet huomattavasti korkeammat kustannukset kuin keskimäärin. (European Commission, 2007a.)

Vuosina 1999 - 2004 vahingonkorvausvaateiden aiheuttamien kustannusten osuus Big 4 -yritysten tilintarkastuksesta saamista tuloista Yhdysvalloissa nousi 3,4 prosenttiyksikköä. **Kuviosta 2** näemme, että nettokustannukset, jotka sisältävät myös vakuutusmaksut ja korvaukset vakuutusyhtiöiltä, nousivat Yhdysvalloissa vieläkin enemmän eli 6,5 prosenttiyksikköä.

Kuvio 2: Yhdysvaltalaisen tilintarkastusfirmojen vahingonkorvausvaateilta suojautumiskustannusten osuus tilintarkastuspalveluiden tuloista. (London Economics ym., 2006, 84.)

Vaikka eurooppalaisista firmoista ei ole saatavilla vastaavia tietoja, oletetaan kustannusten olevan täälläkin hienoisessa nousussa. Kustannusten tosin arvioidaan Euroopassa edustavan pienempää prosenttiosuutta tilintarkastuksen tuottamista tuloista kuin Yhdysvalloissa.

(London Economics ym., 2006, 84.) Oman lisänsä kustannuksiin tuo oikeusjuttujen selvittelyyn kuluva pitkä aika. Isoimpien juttujen ratkaiseminen voi kestää viidestä kymmeneen vuotta tai pidempäänkin. (European Commission, 2007a.)

Vaateiden aiheuttamien korvauskustannusten lisäksi oikeusjutut aiheuttavat muita kustannuksia. *Rahallisia korvausvaatimuksia vaarallisempia saattavat olla oikeusjutut, jotka tahraavat tilintarkastusyriyksen maineen* ja aiheuttavat negatiivisen kierteen. Maineen heikentyessä yhtiö alkaa menettää asiakkaitaan ja päteviä työntekijöitään.

Arthur Andersenin tilintarkastusskandaalin paljastuessa menetetystä maineesta joutuivat kärsimään itse yhtiön lisäksi kaikki Arthur Andersenin yhdysvaltalaiset tilintarkastusasiakkaat. Erityisesti skandaalin keskipisteenä olleen Houstonin toimiston asiakkaiden pörssikurssit laskivat, mutta koska sijoittajat alensivat Arthur Andersenin suorittamien tilintarkastusten arvostusta kokonaisuudessaan, havaittiin yhtiön muidenkin asiakkaiden markkina-arvoissa poikkeuksellista alenemista. Tutkimusaineistona käytettiin 284:n S&P 1500 listalla olevan Arthur Andersenin asiakkaan markkinatietoja. On myös arveltu, että Arthur Andersenin romahdus olisi vaikuttanut negatiivisesti muidenkin Big 4 -yhtiöiden maineeseen, vaikka tieteellisesti asiaa ei olekaan tutkittu. (Chaney & Philipich, 2002.)

Rehellisyyden arvostusta korostaa se, ettei Arthur Andersen välttämättä olisi kaatunut, jos se olisi tunnustanut tekemänsä tilintarkastusvirheet. Maineen tahrasivat Lontoon toimistoa myöten paniikkiin menneet työntekijät, jotka yrittivät piilottaa virheensä tuhoamalla suuren osan Enronia koskevasta tilintarkastusaineistosta (Toffler & Reingold, 2003, 214). Arthur Andersenin yhdysvaltalaisen asiakasyritysten pörssikurssit putosivat eniten nimittäin silloin, kun tieto asiakirjojen tuhoamisesta pääsi julkisuuteen. Kahden päivän sisällä asiakirjojen tuhoamisilmoituksen jälkeen Andersenin amerikkalaisten asiakasyhtiöiden markkina-arvot laskivat keskimäärin 36,1 miljoonaa dollaria. (Chaney & Philipich, 2002.)

Esimerkkinä voidaan mainita, etteivät Espanjan suurimmalle pörssilistalle, MCE-listalle, listautuneiden Arthur Andersenin asiakkaiden markkina-arvot kuitenkaan reagoineet samoin kuin Yhdysvalloissa. Espanjalaisten asiakasyhtiöiden markkina-arvoissa ei huomattu mitään merkittävää laskua, kun tieto tilintarkastusasiakirjojen tuhoamisesta levisi. (Barbera & Martinez, 2006). Barberan ja Martinezin (2006) tutkimuksen perusteella

tilintarkastusasiakkaiden markkina-arvot siis reagoivat maineen menetykseen huomattavasti voimakkaammin paikallisella kuin globaalilla tasolla. Menetetyn maineen vuoksi loppujen lopuksi myös Arthur Andersenin Espanjan toimisto jouduttiin sulkemaan, mutta mitään merkittävää kriisiä Espanjan markkinoilla ei koettu.

Monikansallisten pörssiyhtiöiden tarkastamisen tilintarkastustoimistoille aiheuttamissa kustannuksissa ja riskeissä on nähtävissä kasvava trendi, joka lisää Big 4 -yhtiöiden konkurssiriskiä. Arthur Andersenin tapauksesta voimme oppia, että vakavan maineenmenetyksen ollessa kyseessä vastuurajoituksillakaan tuskin voidaan estää Big 4 -yhtiön konkurssia. Pidemmällä aikavälillä vastuurajoitukset voisivat kuitenkin helpottaa keskisuurten tilintarkastustoimistojen kasvua, jolloin koko ongelman ytimenä oleva markkinoiden keskittyminen vähenisi (GAO, 2003, 49). Tilintarkastusmarkkinoiden kasvaneesta keskittyneisyydestä johtuen jonkin jäljellä olevan suuren tilintarkastusketjun romahtamisella olisi todennäköisesti Arthur Andersenin konkurssia haitallisemmat vaikutukset markkinoiden toimintaan (GAO, 2003, 52).

5 Vaihtoehtoisia tapoja rajoittaa tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta

Euroopassa ja muualla maailmassa on tilintarkastajan vastuun enimmäismäärää rajoitettu erilaisin keinoin. Saksassa, Belgiassa, Itävallassa, Kreikassa ja Sloveniassa on tilintarkastajalle asetettu vaihtelevin menetelmin rahamääräiset vastuukatot (London Economics ym., 2006, 187). Espanjassa, Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa on taas voimassa määräosainen vahingonkorvausvastuu (proportionate liability), jonka mukaan tilintarkastaja ja yritysjohto eivät tiettyjen ehtojen täytyessä kanna yhteisvastuuta, vaan kukin vastaa vain aiheuttamastaan vahingon osasta.

Seuraavaksi käydään läpi vaihtoehtoisia tapoja rajoittaa tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta. Erilaiset rajoituskeinot sopivat vaihtelevien ominaisuuksiensa vuoksi erilaisiin ympäristöihin. Kuitenkaan mikään ratkaisukeino ei ole ongelmaton. Asiasta tehdyt selvitykset, eri rajoitusvaihtoehdot ja lyhyt kuvaus rajoituskeinojen ominaisuuksista on koottu kokonaisuuden havainnollistamiseksi kuvioon 9, joka esitetään johtopäätöksissä sivulla 84. Vaihtoehtoisten rajoitusmahdollisuuksien ominaisuuksia on tässä yhteydessä järkevää arvioida neljän eri kriteerin suhteen:

1. vaikutus riskiin, että yksi tai useampi Big 4 -yritys katoaisi markkinoilta tuhoisien korvausvaatimusten takia,
2. vaikutus lakisääteisten tilintarkastustehtävien vakuutusmahdollisuuksiin,
3. vaikutus tilintarkastusmarkkinoiden kilpailutilanteeseen ja keskikokoisten yritysten markkinoillepääsyyn ja
4. vaikutus tilintarkastuksen laatuun (London Economics ym., 2006, 199).

On tärkeää muistaa, että vaikka tilintarkastusyriyten vastuuta rajattaisiin EU-maiden sisällä, ei ulkomaisista tarkastustoimeksiannoista aiheutuneiden korvausvaatimusten vaikutuksia Big 4 -ketjuihin voida sulkea pois. Jos tarkastuksen kohteena olevalla asiakkaalla on riittävän tiivis linkki esimerkiksi Yhdysvaltoihin, altistuu tilintarkastustoimisto myös yhdysvaltalaiselle vahingonkorvausriskille, kuten jo luvussa 4.3 todettiin. (London Economics ym., 2006, 197.)

5.1 Absoluuttinen vastuukatto

Absoluuttinen vastuukatto vastaisi Belgiassa ja Saksassa voimassaolevaa järjestelmää, jossa tilintarkastajan vastuuta on rajattu tiettyyn absoluuttiseen euromäärään. Euromäärä vaihtelee sen perusteella, onko tarkastettava yritys listattu vai ei. Belgiassa rajat ovat 3 milj. euroa (listaamaton yhtiö) ja 12 milj. euroa (pörssiyhtiö), Saksassa 1 milj. euroa (listaamaton yhtiö) ja 4 milj. euroa (pörssiyhtiö). (London Economics ym., 2006, 187.) Belgian ja Saksan järjestelmät on kehitetty kansallisia tapauksia silmällä pitäen eivätkä ne vastaa täysin toisiaan. Euroopan mittakaavassa vastaavalla järjestelmällä olisi seuraavanlaisia vaikutuksia. (London Economics ym., 2006, 202.)

EU:n kattava absoluuttinen raja tekisi tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta hyvin yhdenmukaisen EU:n sisällä. Se myös lisäisi mahdollisuuksia vakuuttaa tilintarkastustoimeksiantoja, sillä tarkan vastuukaton avulla alttius vahingonkorvausvaatimuksille olisi tarkemmin selvitettävissä ja mahdollisten vahingonkorvauksien summa helpommin ennustettavissa (London Economics ym., 2006, 202). Toisaalta vakuutusyhtiöt ovat viestittäneet Euroopan komissiolle, ettei EU:n laajuinen vastuukatto välttämättä parantaisi vakuutustilannetta kansainvälisellä tasolla (European Commission, 2007a). Tilintarkastuksen laatuun vastuukaton vaikutus riippuisi hyvin pitkälti siitä, mille tasolla katto asetettaisiin. Tilintarkastustyön laadun heikkenemistä on tässä vaiheessa hyvin vaikea arvioida tarkasti, mutta selvää on, että liian alhaiseksi asetettu vastuukatto laskisi tilintarkastajien motiivia suorittaa tilintarkastukset riittävän huolellisesti. (London Economics ym., 2006, 202.)

Absoluuttisen vastuukaton vaikutusta tilintarkastustyön huolellisuuden kannattavuuteen voidaan havainnollistaa yksinkertaisella numeroesimerkillä. Tilintarkastustoimisto D saa tilintarkastuksen suorittamisesta aina yhtä suuren palkkion – suoritti toimisto D tarkastuksen sitten huolellisesti tai huolimattomasti. Tilintarkastuspalveluita ostava asiakashan odottaa saavansa ainakin lain vaatimukset täyttävän huolellisen tarkastuksen ja maksaa siitä silloin tietyn palkkion. Oletetaan, että huolellisesti suoritettun tilintarkastuksen työ kustannukset tilintarkastustoimistolle D olisivat 20 000 € per tarkastus. Huolellisesti suoritettu tarkastus sulkisi pois vahingonkorvausriskin mahdollisuuden. Huolimattomasti suoritettun tarkastuksen työ kustannukset tilintarkastustoimistolle D taas olisivat vain 7 500 €, mutta huolimattoman tarkastuksen johdosta jotkin muut tahot kärsisivät 1 % todennäköisyydellä vahinkoja, jotka

tilintarkastajat joutuisivat korvaamaan. Absoluuttisen vahingonkorvauskaton ansiosta tilintarkastustoimisto D joutuisi maksamaan vahingonkorvauksia enintään 1 000 000 €. Tällaisten lukujen vallitessa tilintarkastajan kannattaisi suorittaa tarkastus huolimattomasti ja ottaa vahingonkorvausmaksujen riski, sillä odotusarvo huolimattoman tarkastuksen kokonaiskustannuksille olisi 17500 € [$E(x)=0,99*7500+0,01*(7500+1\,000\,000)$], kun taas huolellisen tarkastuksen kustannuksiksi kertyisi 20000 €. Luonnollisesti tilintarkastustoimisto D:n saamiin palkkioihin ja toimintaedellytyksiin alkaisi hyvin nopeasti vaikuttaa toimiston heikentyvä maine ja mahdolliset lupamenetykset. Esimerkissä käytetyt luvutkaan eivät millään tavalla ole realistisia, mutta tarkoituksena onkin vain periaatteellisella tasolla havainnollistaa, kuinka liian alhainen vahingonkorvauskatto laskee tilintarkastajan motivaatiota suorittaa tarkastus huolellisesti.

Absoluuttinen vastuukatto ehkäisisi kaikesta huolimatta tehokkaasti tilanteen, jossa yksi tai useampi Big 4 -yritys menisi konkurssiin. Sopivan euromääräisen rajan löytäminen on kuitenkin EU:n tasolla hyvin vaikeaa. Jos vastuukatto asetetaan liian matalaksi, haittapuolena on isojen listattujen yritysten tilintarkastuksen laadun heikkeneminen. Jos katto taas asetetaan liian korkeaksi, eivät keskikokoiset tilintarkastusyrietykset voisi edelleenkaan kasvaa ja vähentää tilintarkastusmarkkinoiden keskittyneisyyttä. (European Commission, 2007a.)

Tilintarkastusmarkkinoiden eroavaisuuksia EU-maissa voimme tarkastella esimerkkimaiden Hollannin ja Espanjan avulla. Oletetaan, että lakisääteisestä tilintarkastuksesta aiheutunut potentiaalinen riski vastaa yhtä prosenttia maan suurimman yrityksen markkina-arvosta. Hollannissa potentiaalinen riski olisi tällöin n. 1,8 miljardia euroa, kun taas Espanjassa potentiaalinen riski olisi vain 0,8 miljardia euroa. Myös tilintarkastustoimistojen koot maiden välillä vaihtelevat paljon. Tilintarkastuspalkkioiden perusteella suurin tilintarkastustoimisto Hollannissa on arvoltaan 391 miljoonaa euroa, kun taas Espanjassa suurin yritys on 157 miljoonaa euroa. Näiden kokoerojen vuoksi tilintarkastusfirmojen selviytymismahdollisuudet vahingonkorvausvaateista eroavat suuresti toisistaan. Hollannin suurin tilintarkastustoimisto kestäisi enintään 195 miljoonan euron kanteet, kun taas Espanjassa kanteet voisivat olla maksimissaan 80 miljoonaa euroa. Nämä tilintarkastustoimistojen rajoja koettelevien kanteiden euromäärät on arvioinut London Economics (2006, 106) Big 4 -yhtiöiden edustajien antamien tietojen avulla ja ne perustuvat toimistojen partnereiden lukumäärään ja heidän tulojensa suuruuteen. Täysin luotettavina tietoja tilintarkastustoimistojen kestopajoja

koettelevista maksimivahingonkorvauksista tuskin voidaan pitää, mutta näiden lukujen valossa on helppo ymmärtää, kuinka vaikeaa kaikille EU-valtioille sopivan vastuukaton löytäminen olisi. Onkin selvää, ettei Euroopan-laajuisesti yhtenäistä vahingonkorvauskattoa asetettaessa voitaisi ottaa huomioon kaikkien EU-maiden markkinoiden eroavaisuuksia. (London Economics ym., 2006, 200.)

5.2 Tarkastettavan yritykseen kokoon suhteutettu vastuukatto

Toinen keino rajoittaa tilintarkastajan vastuuta on tehdä vastuukatosta muuttuva suhteessa tarkastettavan yrityksen kokoon. Yrityksen kokoa mitattaisiin yrityksen markkina-arvon tai liikevaihdon määrällä. Muuttuva vastuukatto ottaisi selkeästi huomioon sen, että lakisääteisestä tilintarkastuksesta aiheutuva riski vaihtelee tarkastettavan yrityksen koon mukaan. Muuttuva vastuukatto olisi myös läpinäkyvämpi ja helpompi käyttää verrattuna määräosaiseen vahingonkorvausvastuuseen, jota käsitellään kappaleessa 5.4. (European Commission, 2007a.)

Markkina-arvon käyttäminen koon mittarina ei ole täysin ongelmaton. On huomioitava, että EU-maissa toimii paljon suuria yhtiöitä, jotka eivät ole listautuneet pörssiin. Vastuukaton suhteuttaminen yrityksen markkina-arvoon olisi näiden yritysten kohdalla hyödytöntä. Markkina-arvo myös vaihtelee keskimäärin enemmän kuin liikevaihto. Vakuuttamisen näkökulmasta liikevaihto voisikin olla parempi mittari tarkan riskin määrittämiseen. Toisaalta yrityksen markkina-arvo on tärkeä kannuste yritysjohtajille ja korkean markkina-arvon tavoittelu saattaa johtaa tuloksen kaunisteluun. Tilintarkastajan vastuun liittäminen markkina-arvoon voisi tällöin kohdistaa tilintarkastajien huomion juuri relevantteihin riskeihin tilinpäätöserissä. (London Economics ym., 2006, 203.)

Vaihtuvan vastuukaton käyttöönotto vähentäisi Big 4 -yritysten riskiä mennä konkurssiin, mutta ei poistaisi riskiä kokonaan – ellei vastuukattoa sitten määrättäisi hyvin alhaiseksi. Tämän rajoituskeinon kohentavaa vaikutusta vakuutusmarkkinoihin on hyvin vaikea arvioida. Vaihtuva vastuukatto voisi helpottaa jonkin verran vahingonkorvausvaateiden tarkkaa ennustamista, mutta ei niin paljon kuin absoluuttinen vastuukatto. Kuten jo aikaisemmin todettiin, tilintarkastuksen laatuun vaikuttaa hyvin pitkälti se, mille tasolle vastuukatto asetetaan. Koska tilintarkastuksen laatu ja tilintarkastustyön määrä ovat tiettyyn pisteeseen saakka riippuvaisia vastuukaton tasosta, voimme olettaa, että yrityksen kokoon suhteutetulla

vastuukatolla olisi vähemmän hättävää vaikutuksia tarkastuslaatuun kuin absoluuttisella vastuukatolla, sillä kokoon suhteutettu vastuukatto ei jäisi yhtä helposti liian matalaksi kuin absoluuttinen vastuukatto.

Keskikokoiset yritykset saattaisivat rohkaistua tarjoamaan tilintarkastuspalveluita pienimmille suuryrityksille, joita Big 4 -yritykset normaalisti tarkastavat. Vaihtuva vastuukatto ei kuitenkaan kannustaisi riittävästi suurten ja hyvin suurten yritysten tarkastamiseen, sillä keski suurten tilintarkastustoimistojen resurssit eivät vielä riittäisi kattamaan suuryritysten tarkastamisesta mahdollisesti seuraavia vahingonkorvausvaateita. Vaihtuvan vastuukaton kilpailuvaikutus jäisi siis pieneksi. (London Economics ym., 2006, 204.)

5.3 Tilintarkastuspalkkioon suhteutettu vastuukatto

Vastuukatto on mahdollista suhteuttaa myös kerrannaiseen, joka muodostetaan tilintarkastustoimiston asiakkaaltaan laskuttamasta tilintarkastuspalkkiosta. Tällainen lähestymistapa voisi muuttaa tilintarkastajien toimintatapaa siten, että tilintarkastuksen laatu mukautuisi tilintarkastuksen riskitasoa vastaavaksi, minkä taas väitettäisiin tuovan tasapainoa tilintarkastuksen eteen tehdyn työn ja vahingonkorvausvastuun riskin välille (European Commission, 2007a). Kreikassa sovelletaan muunnosta tilintarkastuspalkkioon suhteutetusta vastuukatosta. Siellä tilintarkastajan korvausvastuu koostuu tietyistä minimitasosta, joka nousee tilintarkastuspalkkion noustessa.

Tilintarkastuspalkkion kokoon suhteutettu vastuukatto voitaisiin toteuttaa kolmella eri tavalla, joissa vastuukatto vaihtoehtoisesti olisi:

1. Tilintarkastustoimiston tilintarkastustoimeksiannosta saaman *tuoton* funktio,
2. tilintarkastustoimiston tilintarkastustoimeksiannosta saaman *kokonaistulon* funktio, tai
3. tilintarkastustoimiston tilintarkastustoimeksiannosta ja *muista toimeksiannoista* saaman tulon funktio.

Käsittelen tässä vain ensimmäisen vaihtoehdon käyttöönoton vaikutuksia tilintarkastusmarkkinoihin, sillä kyseisen vaihtoehdon periaate tilintarkastustyöstä saadun tuoton ja tarkastustehtävän aiheuttaman riskin yhteydestä on vaihtoehtojen periaatteista

loogisin ja myös markkinoille suosiollisin. Ensimmäistä vaihtoehtoa ei voisi nykyisen lainsäädännön vallitessa toteuttaa käytännössä, sillä tilintarkastuspalkkiot eivät ole julkisia. Tilanne tulee kuitenkin muuttumaan tulevaisuudessa, sillä tilintarkastuspalkkiot määrätään julkisiksi valmisteilla olevan lakisääteistä tilintarkastusta koskevan Statutory Audit Directive -direktiivin 50 artiklassa.

Euroopan komission konsultaatioasiakirjassa arvellaan, että vahingonkorvausvastuun suhteuttaminen tilintarkastuspalkkioon olisi jopa kaikista rajoitusvaihtoehdoista tehokkain vähentämään Big 4 -yritysten altistumista tuhoisille vahingonkorvausvaateille. Tämäkään menettelytapa ei silti täysin poistaisi Big 4 -yrityksen riskiä kadota markkinoilta, ellei sitten kerrannaista, jolla tilintarkastustoimeksiantojen tuotto kerrotaan vastuukaton määrittämiseksi, aseteta hyvin alhaiseksi. Myös riittävän alhaisen absoluuttisen vastuukaton yhdistäminen tähän malliin poistaisi tuhoisien vahingonkorvausvaateiden riskin. (European Commission, 2007a).

Mahdollisten vahingonkorvausvaateiden varmuus ja ennustettavuus paranisi tilintarkastuspalkkioon suhteutetun vastuukaton myötä. Vaihtoehto ei kuitenkaan helpottaisi toimeksiantojen vakuutettavuutta yhtä paljon kuin absoluuttinen vahingonkorvauskatto. Käsitelty ratkaisuvaihtoehto voisi myös rohkaista keskisuuria tilintarkastusfirmoja tarjoamaan palveluitaan pienimmille suuryrityksille, joiden tilintarkastuksen hoitavat nykyisin Big 4 -firmat. Jos vastuulle ei kuitenkaan aseteta minkäänlaista ylärajaa, ovat ratkaisukeinon vaikutukset tilintarkastusmarkkinoiden kilpailutilanteeseen pienet. Keskisuurten tilintarkastustoimistojen kohtaamat riskit suuria yrityksiä tarkastettaessa olisivat edelleenkin liian merkittävät. Tilintarkastuksen laatuun tällä vastuunrajoitusmenetelmällä olisi hyvin samanlaiset vaikutukset kuin edellisessä luvussa 5.2 käsitellyllä tarkastettavan yritykseen kokoon suhteutetulla vaihtuvalla vastuukatolla. Arvion mukaan tilintarkastuspalkkion määrään suhteutetulla vastuukatolla olisi vähemmän haittavaikutuksia tarkastuslaatuun kuin absoluuttisella vastuukatolla. (London Economics ym., 2006, 205.)

5.4 Määräosainen vahingonkorvausvastuu

Tarkastetulle yritykselle aiheutettujen vahinkojen mukaan määräytyvän vahingonkorvausvastuun eli määräosaisen vahingonkorvausvastuun peruseriaate on, että jokainen osapuoli vastaa ainoastaan siitä osasta vahinkoa, joka on aiheutunut osapuolen

omasta toiminnasta. Eikö näin sitten toimita jo nykyisenkin lainsäädännön puitteissa? London Economics -tutkimustoimiston selvityksen mukaan monissa EU-maissa tilintarkastaja vastaakin ainoastaan aiheuttamistaan vahingoista. Jos yleisen vahingonkorvaussääntelyn perusteella kuitenkin todetaan, että tilintarkastajan myötävaikutus syntyneeseen vahinkoon on sellainen, että ilman sitä vahinkoa ei olisi täydessä suuruudessaan tapahtunut, voi tuomioistuin määrätä niin tilintarkastajan kuin yritysjohdonkin korvaamaan kolmannelle osapuolelle aiheutuneet vahingot⁵. Määräosainen vahingonkorvausvastuun periaatteen vallitessa tilintarkastaja ei siis olisi rajoittamattomasti yhteisvastuullinen kolmatta osapuolta kohtaan. Näkökulman periaate eroaa käsitteellisesti muista edellä käsitellyistä rajoitusvaihtoehdoista. Määräosaisen vahingonkorvausvastuun vallitessa tilintarkastusfirmat eivät enää olisi asianomistajien ”deep pocket” -kohteita, joita yritettäisiin rahastaa vain sen takia, että tilintarkastustoimistoilla on enemmän varoja kuin konkurssiin menneillä tarkastuksen kohteilla. Asianomaiset voisivat vaatia korvauksia ainoastaan tappioista, jotka pystyttäisiin osoittamaan tilintarkastajan aiheuttamiksi. (London Economics ym., 2006, 205.)

London Economicsin määritelmä määräosaisen vahingonkorvausvastuun periaatteen tarkemmasta sisällöstä jää kuitenkin epäselväksi, eikä tutkimustoimisto selkeästi edes määrittele, missä päin Eurooppaa kyseinen periaate on voimassa. Aluksi London Economics (2006, 153) mainitsee, että EU:n alueella vain Espanjassa on käytössä suhteellinen vahingonkorvausvastuu. Kuitenkin myöhemmin sivulla 210 myös Iso-Britanniassa voimassa olevaa järjestelmää kutsutaan määräosaiseksi vahingonkorvausvastuuksi. Näiden kahden maan järjestelmät eroavat ilmeisesti kuitenkin siinä suhteessa, että Espanjassa kolmansien osapuolien mahdollisuuksia vahingonkorvauksiin rajoitetaan laissa, kun taas Iso-Britanniassa samaan lopputulokseen päästään sopimuksin. Määräosaisen vahingonkorvausvastuun periaate on voimassa myös Yhdysvalloissa, mutta vain tiettyjen, monimutkaisten ehtojen vallitessa (Kaisanlahti & Timonen, 2006, 196).

Määräosainen vahingonkorvausvastuu vähentäisi mahdollisesti Big 4 -yritysten kohtaamaa riskiä ja ehkäisisi tuhoisien vahingonkorvausvaateiden syntymistä EU:ssa. Toimeksiantojen vakuutusmahdollisuudet tuskin paranisivat, sillä tilintarkastusfirmat voisivat edelleenkin

⁵ Jos vahingonkärsijä on tarkastuksen kohteena ollut yritys, voi tilintarkastaja lähes kaikissa jäsenvaltioissa käyttää tarkastetun yrityksen itse tekemää virhettä puolustuksena. Tällöin tilintarkastajan tarkastuksen kohteena olevalle yritykselle maksettavien korvausten määrä riippuu kummankin osapuolen aiheuttaman vahingon määrästä. (London Economics ym., 2005, 205)

joutua vastaamaan hyvin suurista korvausvaateista, jotka olisivat aiheutuneet niiden omasta toiminnasta. Tilintarkastustoimistojen aiheuttamien vahinkojen osuus jouduttaisiin myös päättämään tapauskohtaisesti ja vahingonkorvausvaateiden tarkka ennustettavuus jäisi edelleen heikoksi. (London Economics ym., 2006, 205.)

Tämä malli ei todennäköisesti parantaisi keskiuurten tilintarkastusfirmojen mahdollisuuksia tarkastaa suuria ja erittäin suuria kansainvälisiä yrityksiä, sillä firmat joutuisivat yhä ottamaan liian suuria riskejä resursseihinsa nähden. Tilintarkastuksen laatuunkaan ei määräosaiselle vahingonkorvausvastuulla luultavasti olisi merkittävää vaikutusta, sillä tilintarkastajien vastuu heidän omista toimistaan pysyisi nykyisenkaltaisena. (London Economics ym., 2006, 205.)

Määräosainen vahingonkorvausvastuu voitaisiin toteuttaa kahdella eri tavalla

- EU:n jäsenvaltiot voisivat muuttaa *lainsäädäntöään* niin, että tuomioistuimet voisivat määrätä tilintarkastusfirmat maksamaan vahingonkorvauksia vain aiheuttamansa tappion verran.
- Jäsenvaltiot voisivat sallia *tilintarkastusfirmojen ja tarkastettavien yritysten väliset sopimukset*, joissa määriteltäisiin määräosaisen vahingonkorvausvastuun laajuus. Tarkastettavan yrityksen osakkeenomistajien tulisi hyväksyä tämä sopimus tilintarkastajaa valittaessa. Tuomioistuin voisi kuitenkin tarvittaessa hylätä tehdyn sopimuksen, jos se olisi kohtuuton. (European Commission, 2007a.)

On syytä huomata, että määräosainen vahingonkorvausvastuu on mahdollista yhdistää johonkin kolmeen edellä käsiteltyyn rajoituskeinoon. Yhdistelmä, joka sisältäisi esimerkiksi yrityksen kokoon suhteutetun vahingonkorvauskaton ja määräosaisen vahingonkorvausvastuun, vähentäisi tehokkaasti Big 4 -yritysten riskiä joutua maksamaan katastrofaalisen suuria vahingonkorvauksia. Myös keskikokoisten tilintarkastustoimistojen mahdollisuudet saada tukevampi jalansija markkinoilta paranisivat. Vaikka näin saataisiin tehokas ratkaisu moneen ongelmaan, olisi tilintarkastustoimistojen osuuden selvittäminen vahingosta juridisesti työläämpää.

5.5 Kauppa- ja teollisuusministeriön teettämän selvityksen mukaiset kehitysehdotukset

Kauppa- ja teollisuusministeriö teetti vuonna 2006 kansallisen selvityksen tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta ja sen kehitystarpeista. Selvityksen ”Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu – kehitystarpeet de lege ferenda” kirjoittivat Timo Kaisanlahti ja Pekka Timonen ja se julkaistiin joulukuussa 2006. Selvityksen perusteella ei suomalaisen tilintarkastajan vastuun peruslähtökohtia tarvitse muuttaa, eikä tilintarkastajan vastuuta tulisi rajata rahamääräisellä vastuukatolla. Voimassaolevan tilintarkastuslain vahingonkorvausta koskevaa sääntelyä ehdotetaan kuitenkin tarkennettaviksi ja laajennettavaksi usealla momentilla. Kaisanlahden ja Timosen ehdottama uusi tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta käsittelevä TilintL 51 § koostuisi viidestä momentista, joiden sisältö käydään seuraavaksi lyhyesti läpi. Kokonaisuudessaan Kaisanlahden ja Timosen lakiehdotus esitetään liitteessä 2.

Ensimmäinen momentti uudistaisi tilintarkastajan vastuun arviointia siten, että tilintarkastajan tuottamusta arvioitaisiin nykyistä enemmän kansainvälisten tilintarkastusstandardien pohjalta. Tilintarkastajan ei katsottaisi ilman erityistä syytä aiheuttaneen vahinkoa, jos tilintarkastuksessa olisi noudatettu kansainvälisiä ISA-tilintarkastusstandardeja ja hyvää tilintarkastustapaa. (Kaisanlahti & Timonen, 2006, 135.)

Lakiehdotuksen toinen momentti sisältää lähinnä kaksi uudistusta. Ensimmäinen näistä rajoittaisi toteutuessaan mahdollisuutta nostaa kanne tilintarkastajaa kohtaan. Ehdotuksen mukaan tarkastuskohteena olevan yhtiön kanne on siis ensisijainen, jolloin osakas, yhtiömies tai jäsen voisi nostaa kanteen vain, jollei yhtiö nostaisi kannetta. Kolmannet osapuolet pystyisivät nostamaan kanteen ainoastaan, jos heillä olisi siihen aivan erityinen syy. Näin siksi, että Kaisanlahden ja Timosen mielestä muille henkilöille aiheutettuja vahinkoja on hyvin vaikea ennakoida ja tilintarkastajan vastuut kohdistuvat ensi kädessä tarkastettavaan yhteisöön. Uudistuksella varmistettaisiin, että ensisijaisesti korvataan tarkastuskohteelle aiheutuva välitön vahinko ja vasta toissijaisesti siitä aiheutuva välillinen vahinko. Momentin toisen uudistuksen mukaan tilintarkastaja on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka hän on lakisääteistä tehtävänsä noudattaessaan lakia rikkomalla tahallisesti tai huolimattomuudesta aiheuttanut yhteisön osakkaalle tai muulle henkilölle. Vahinko katsotaan aiheutetuksi huolimattomuudesta, ellei tilintarkastaja osoita toimineensa huolellisesti. Uutta säännöksessä

on juuri käännetty todistustaakka, eli vastuu huolellisuuden osoittamisesta lepäisi tilintarkastajan harteilla. Ehdotuksen mukaan tilintarkastajan tulisi voida osoittaa toimineensa huolellisesti näyttämällä noudattaneensa ensimmäisessä momentissa mainittuja kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja ja hyvää tilintarkastustapaa. (Kaisanlahti & Timonen, 2006, 137.)

Kaisanlahden ja Timosen (2006, 135) esittämän kolmannen momentin mukaan aiheutetusta vahingosta vastaa ensisijaisesti tilintarkastusyhteisö yksin riippumatta siitä, kuka tilintarkastukseen osallistuneista henkilöistä on vahingon aiheuttanut. Tilanteesta riippuen myös päävastuullinen tilintarkastaja voidaan velvoittaa korvaamaan vahinko tai osa siitä tilintarkastusyhteisön kanssa. Voimassa olevan lain mukaanhan päävastuullinen tilintarkastaja ja tilintarkastusyhteisö ovat yhteisvastuussa vahingonkärsijään nähden. Kolmannen momentin tarkoituksena olisi siis keventää päävastuullisen tilintarkastajan kantamaa vastuuta ja tehdä tilintarkastusyhteisöstä selkeämmin ensisijainen korvausvelvollinen.

Vahingonkorvaustilanteessa tilintarkastajan ja hallintoelinten jäsenten korvausvastuu yhtiölle on periaatteessa sama. Yhteisön hallintoelinten ja tilintarkastajan vastuu toteutuukin usein rinnakkain (Aho & Vänskä, 1996, 220). Osakeyhtiölaki mahdollistaa kuitenkin tilanteita, joissa muut korvausvelvolliset kuin tilintarkastaja ovat pystyneet rajoittamaan vastuutaan tai vetoamaan yhtiöjärjestyksessä olevaan rajoitussäännöksen. Tämän vuoksi uudistuksen neljännessä momentissa todetaan selvyiden vuoksi, että tilanteissa, joissa kanneoikeus on muiden korvausvelvollisten osalta vanhentunut tai sen käyttämisestä on luovuttu, sovelletaan vahingonkorvauslakia. Säännöksessä määrätään, että tilintarkastaja vastaa vain siitä osasta vahinkoa, jonka katsotaan aiheutuneen hänen laiminlyönnistään tai toimestaan. Tilintarkastajan vastuu muuttuisi täten solidaarisesta pääluvun mukaiseksi (Kaisanlahti & Timonen, 2006, 138). Neljännen, samoin kuin toisenkin momentin säännökset pitävät sisällään samoja periaatteita kuin luvussa 5.4 käsitelty määräosaisen vahingonkorvausvastuun periaate. Näiden momenttien voimaantulon voisikin katsoa ehkäisevän samaisessa luvussa käsiteltyä ”deep pocket” -riskiä.

Ehdotuksen viidennessä momentissa säädetään, että tilintarkastaja voi rajoittaa sopimuksin lakimääräistä tehtäväänsä koskevaa korvausvastuuta ainoastaan tilanteissa, joissa tarkastuskohteena olevan yrityksen yhtiöjärjestykseen on otettu yhtiön oikeutta rajoittavat määräykset. Viidennen momentin tarkoituksena on siten poistaa OYL:n mahdollistama

epäsymmetrinen tilanne, jossa tilintarkastaja jäisi ainoaksi korvausvelvolliseksi. (Kaisanlahti & Timonen, 2006, 138.)

Miksi Kaisanlahti ja Timonen sitten suhtautuvat Euroopan komission konsultaatioasiakirjassa suositeltuihin vaihtoehtoihin rahamääräisistä vastuukatoista niin kielteisesti? Näkökantaa perustellaan seuraavanlaisesti. Ensinnäkin tilintarkastuksen suorittaminen on lakimääräinen tehtävä, ja siksi tilintarkastajan vastuun rajoittamiseen pitäisi olla erityisen painavat syyt. Tilintarkastajien ammattikuntaa ei tulisi asettaa erityisasemaan ainoastaan suuren vahingonkorvausriskin takia. Toinen syy negatiivisessa suhtautumisessa rahamääräisen vastuukattoon on se, ettei Suomessa ole käytössä ns. rangaistusluonteista vastuuta, kuten esimerkiksi Yhdysvalloissa. Suomalaiseen vahingonkorvausoikeuteen pohjautuva vastuukysymysten arviointi estää tehokkaasti tilintarkastajan korvausvastuuseen liittyvät mahdolliset ylilyönnit. Korvausvelvollisen maksukyvyllä on vaikutusta vastuun suuruuteen ainoastaan kohtuullistamis- tai sovittelutilanteessa, eikä korvaus tällöinkään voi koskaan ylittää vahingonkärsijälle aiheutunutta todellista vahinkoa, josta vahingonkärsijällä on näyttötaakka. Kansallisessa selvityksessä läpikäydyissä esimerkkitapauksissa ja vastuutilanteissa ei tullut vastaan ainuttakaan sellaista tilannetta, jossa lakiin perustuvaa korvausvastuun rajoittamista voitaisiin perustella tilintarkastajalle aiheutuvan korvausriskin suuruudella. (Kaisanlahti & Timonen, 2006, 129.)

Suomessa vuosien 1991–2007 välisenä aikana tietävästi suurimmat tilintarkastustoimistojen maksamat vahingonkorvaukset ovat noin 3 365 000 euroa⁶, jotka korkein oikeus langetti maksettavaksi vuonna 2001. Tässä oikeustapauksessa (KKO 2001:36) oli kyse osakepääoman korottamisesta uusmerkinnällä, jossa osa omaisuudesta luovutettiin apporttina. Apporttina luovutetusta omaisuudesta osa oli kuitenkin panttina osakkeenmerkitsijän veloista. Myöhemmin tämä omaisuus myytiin velkojen suorittamiseksi, joten osakepääoma ei tullut kokonaisuudessaan korotetuksi. Tilintarkastajat ja hallituksen jäsenet, jotka olivat vakuuttaneet korotuksen tulleen kokonaisuudessaan maksetuksi, veloitettiin korvaamaan yhteisvastuullisesti yhtiölle apportiomaisuuden arvottomuudesta johtunut vahinko. Tuomiossa otettu linjaus oli aiemmista poikkeava, sillä tilintarkastajat määrättiin ensisijaisesti vastuuseen hallituksen jäsenten kanssa. Koska kaikki yhtiön hallituksen jäsenet olivat

⁶Korvaussummaksi määrättiin 20 miljoonaa suomen markkaa viivästymiskorkoineen. Markat on muutettu euroiksi valuuttakurssia 5,94573 käyttäen.

maksukyvyttömiä, korvaus jäi kahden tilintarkastustoimiston vastuulle. Molemmilla tilintarkastusyhteisöillä oli vastuuvakuutus, joka korvasi vahingot. Tästä huolimatta yhteisöt aloittivat toisiaan vastaan myöhemmin vielä oikeusprosessin korvausmaksujen keskinäisestä jakautumisesta (Pietiläinen, 2001).

Edellä käsitellyssä oikeustapauksessa tilintarkastajille määrätty korvausmaksut ovat Suomen olosuhteissa poikkeukselliset suuret. Vuosien 1991–2007 aikana käsitellyissä viidessä muussa oikeustapauksessa⁷ oikeus on määrännyt tilintarkastajan maksamaan keskimäärin n. 40 000 euron korvaukset. Useimpien tapausten kohdalla tarkkaa tietoa korvausmaksujen viivästyskoroista ei ollut saatavilla, joten kaikkia viivästyskorkoja ei ole huomioitu keskiarvoa laskettaessa. Vaikka viivästyskorkojen osuus maksettavasta korvauksesta voi joskus olla huomattavakin, kuvaa 40 000 euron keskimääräinen korvaussumma hyvin suomalaisten vahingonkorvausten kohtuullisuutta. Näiden korvaussummien perusteella onkin helppo ymmärtää, mikseivät Kaisanlahti ja Timonen näe komission ehdottamia rajoituskeinoja tarpeellisina suomalaisessa lainsäädäntöympäristössä.

⁷ 1981-II-48, 1992:98, 1997:103, 1997:188 ja 1999:80.

6 Suomalaisten sidosryhmien näkemyksiä tilintarkastajan vastuun rajoittamisesta

Seuraavat luvut pitävät sisällään tutkimuksen empiriaosuuden. Aluksi käsitellään tutkimuksen metodologiaa ja lähdeaineistoa. Tämän jälkeen analysoidaan eri sidosryhmien antamia lausuntoja, jotka liittyvät tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamiseen.

6.1 Tutkimusmenetelmä, -aineisto ja -näkökulma

Tutkimuksen asetelma on pääosin normatiivinen – tarkoituksena on antaa tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuseen liittyviä kehitysehdotuksia. Nämä kehitysehdotukset pohjautuvat suomalaisten sidosryhmien näkemyksiin tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamisesta. Kehitysehdotusten antamisen lisäksi tutkitaan, löytyykö eri yhteiskuntaryhmien tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta kohtaan kohdistamista odotuksista eroavaisuuksia. Tutkimus on kvalitatiivinen ja se perustuu dokumenttianalyysiin.

Dokumenttianalyysi on valittu tutkimusmenetelmäksi, sillä useiden eri sidosryhmien mielipiteitä kartoittavan aineiston kerääminen haastatteluin tai kyselyin olisi ollut tutkijan asemasta johtuen hyvin vaikeaa. Menetelmävalintaa puolsi myös se, että KTM on jo kerännyt aiheesta kattavasti lausuntoja, joita on ainakin julkisesti analysoitu vasta hyvin vähän. Dokumenteiksi voidaan katsoa tutkittavasta ilmiöstä kirjoitetut lait, asetukset, lausunnot ja hallinnolliset päätökset. Myös aiheeseen liittyvää puhuttua tai kuvattua materiaalia voidaan pitää dokumentteina. Dokumenttianalyysi voi perustua alkuperäisiin eli primäärilähteisiin tai sekundaarilähteisiin. Alkuperäislähde on suoraan peräisin henkilöltä tai taholta, joka on tuottanut dokumentin. Sekundaarilähde taas on toisen käden lähde, joka toistaa alkuperäistä lähdettä. Primaarilähde on luonnollisesti luotettavampi kuin sekundaarilähde, jonka luotettavuuden suhteen tulee olla primaarilähdettä kriittisempi. (Anttila, 1996, 277.)

Kauppa- ja teollisuusministeriö lähetti tammikuussa 2007 tilintarkastajan vastuusta koskevan lausuntopyynnön⁸ yhteensä 42 suomalaiselle sidosryhmälle. Lausuntopyyntöön vastasi yhteensä 29 sidosryhmää, joiden joukossa oli muun muassa ministeriöitä, yliopistoja, valvontaviranomaisia ja lautakuntia. Yhteensä lausuntomateriaalia on noin 90 sivua. Muutamat lausunnot ovat luettavissa lausunnon antaneiden tahojen verkkosivuilta (mm.

⁸ Kauppa- ja teollisuusministeriön lausuntopyyntö on esitetty kokonaisuudessaan liitteessä 4.

KHT-yhdistys ja Suomen Yrittäjät ry.), mutta valtaosa lausunnoista on saatavilla ainoastaan KTM:n kirjaamosta. Lausunnot ovat julkisia ja niitä on mahdollista lukea kirjaamon tiloissa. Lausuntojen kopioiminen omaan käyttöön on kuitenkin suhteellisen kallista ja lausuntojen saavutettavuuskin loppujenlopuksi huono⁹. Lausunnot on kopioitu KTM:n kirjaamosta, joten tutkimuksessa käyttämäni lähteet vastaavat sisällöltään täysin alkuperäisiä. Kauppa- ja teollisuusministeriön lähdemateriaalin lisäksi tutkimuksessa hyödynnetään aineistona KHT-yhdistykseen puheenjohtajan Rabbe Nevalaisen tilintarkastajien ammattikunnan näkemystä edustavaa puheenvuoroa tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamisesta.

Lausuntopyynnön avulla kauppa- ja teollisuusministeriö halusi selvittää, mitä mieltä eri tahot olivat:

- London Economics:n Euroopan komissiolle tekemästä konsultaatioasiakirjasta ja siinä esitetyistä neljästä tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamiseen liittyvästä vaihtoehdosta¹⁰, sekä
- Kaisanlahden ja Timosen tilintarkastajan kansallisiin kehitystarpeisiin syventyvistä selvityksestä ja siinä esitellyistä säännösehdoista.

Tietävästi KTM on käyttänyt lausuntoja hyväkseen ainoastaan muodostaessaan Suomen hallituksen kantaa tilintarkastajan vastuun rajoittamisesta. Tämä Suomen kantaa edustava ja Euroopan komissiolle lähetetty lausunto on ainoastaan kahden sivun mittainen, joten kovinkaan syvällisesti ei KTM sidosryhmien lausunnoissaan esittämiin vastauksiin ole pureutunut. Näenkin tarpeelliseksi tutkia tilintarkastajan vastuun kehittämistä annettujen vastauksien lisäksi, löytyykö muita eri sidosryhmiä mahdollisesti erottavia mielipiteitä. On esimerkiksi mahdollista, että eri vastaajaryhmien tilintarkastajan vastuulle asettamat odotukset poikkeavat toisistaan.

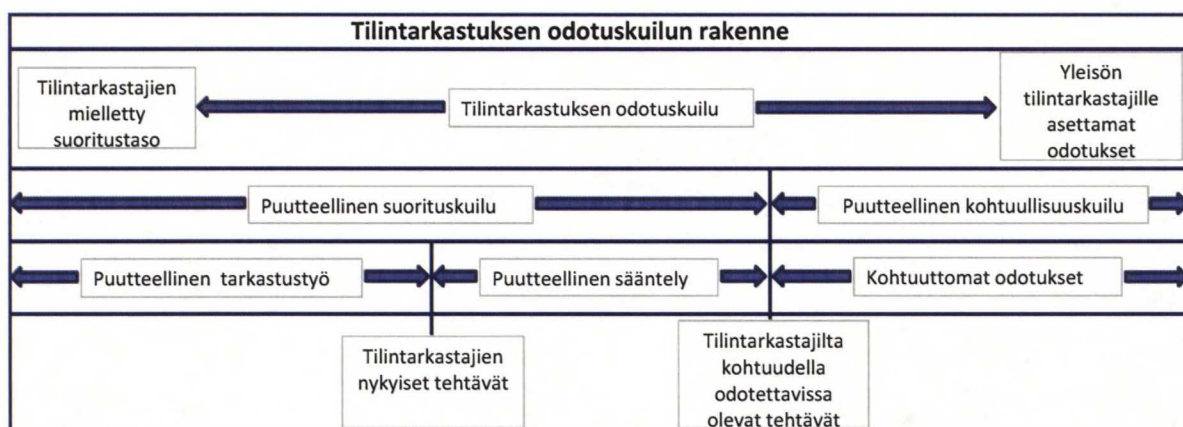
Suomalaiset sidosryhmät vastasivat lausuntopyynnössä esitettyihin kysymyksiin hyvin eri tavoin. Osa tahoista antoi hyvinkin tarkkoja ja perusteellisia vastauksia, kun taas osa tahoista ei vastannut selvästi yhteenkään kysymykseen. Lausunnot vaihtelivat pituudeltaan yhdestä

⁹ Vuonna 2008 yhden sivun kopioiminen maksoi 50 senttiä, joten kaikki lausuntojen kopioiminen maksaisi 45 euroa. Lausuntojen näkemistä varten tulee kirjaamoon varata aika, jotta kirjaamon henkilökunta ehtii keräämään asiaa koskevat lausunnot.

¹⁰ Näihin neljään rajoitusvaihtoehtoon liittyvät kysymykset esitetään luvussa 6.4.

kuuteen sivuun. Olen kerännyt lausunnoista sidosryhmien edellä mainittuihin kysymyksiin esittämät vastaukset ja jaotellut ne osoitetun kannan perusteella luokkiin ”kyllä”, ”ei” ja ”ei osaa sanoa = eos”¹¹. Jos sidosryhmä ei ole antanut selkeää kantaa selvityksissä esitettyihin vaihtoehtoihin tai on jättänyt esitetyn kysymyksen kokonaan huomioimatta, olen luokitellut sidosryhmän mielipiteen ryhmään ”eos”. Ei-luokkaan olen luokitellut myös osan vastauksista, joissa momentteihin on ehdotettu niin merkittäviä muutoksia, että momentin asiasisältö on olennaisesti muuttunut.

Sen lisäksi, että tutkimus on normatiivinen ja tarkoituksena on muodostaa kehitysehdotuksia sidosryhmien lausuntojen perusteella, tutkitaan myös, voiko lausunnoista löytää eri yhteiskuntaryhmiä erottavia mielipiteitä, joiden avulla olisi mahdollista tulkita yhteiskunnan toimintaa. Teoreettisena viitekehyksenä eri sidosryhmien tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun kehittämiseksi asettamia odotuksia arvioitaessa käytetään tilintarkastuksen odotuskuiluteoriaa. Tilintarkastuksen odotuskuilu -termiä käytti ensimmäisen kerran C.D. Liggio 1974 julkaisemassaan artikkelissa ”The Expectation Gap: The Accountant’s Waterloo”. B. Porter jakoi odotuskuilun vuonna 1991 kahteen komponenttiin: puutteelliseen suorituskuihuun ja puutteelliseen kohtuullisuuskuihuun. Myöhemmin puutteellinen suorituskuihu jaettiin vielä puutteelliseen säännöskuihuun ja puutteelliseen tarkastustyökuihuun, jotka ovat nähtävissä **kuviossa 3**. (Troberg & Viitanen, 2001, 35.)

Kuvio 3: Tilintarkastuksen odotuskuilu ja sen osatekijät (Troberg & Viitanen, 2001, 36).

¹¹ Taulukko eri sidosryhmien vastauksista esitetään liitteessä 5.

Puutteellisella tarkastustyökuilulla tarkoitetaan tilintarkastajan vallitseviin säännöksiin nähden puutteellisesti suorittamaa tarkastustyötä, jonka seurauksena tilintarkastaja ei huomaa olennaisia virheitä. Puutteellisen tarkastustyökuilun voi aiheuttaa esimerkiksi huolimattomuus tai tilintarkastukseen suunnattujen resurssien riittämättömyys. Puutteellinen säännöskuilu taas kuvaa riittämätöntä tai epäselvää sääntelyä, minkä takia tilintarkastus ei täytä yhteiskunnan sille asettamia odotuksia. Odotuskuilun kolmannella osa-alueella, eli puutteellisella kohtuullisuuskuilulla taas tarkoitetaan yhteiskunnan tilintarkastukselle asettamia kohtuuttomia vaatimuksia. Tilintarkastajan esimerkiksi odotetaan pystyvän tarkastamaan jokaisen transaktion tai ennaltaehkäisemään yrityksen työntekijöiden tekemät petokset.

Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun kehitystarpeisiin liittyvistä odotuksista suurimman osan voisi kuvitella kuuluvan puutteelliseen suorituskuiluun. Tilintarkastajan odotettaisiin havaitsevan vahingonkorvausvaateita aiheuttavat henkilökunnan tekemät laittomuudet, tai lainsäädännön katsottaisiin olevan epäselvää. Kohtuuttomuuskuiluun kuuluvaksi tuskin voidaan katsoa odotuksia, joiden mukaan tilintarkastajan tulisi havaita tilinpäätöksessä olevat virheelliset tiedot, jotta tilinpäätösinformaatiota käyttävät tahot eivät kärsisi vahinkoja. Tavoitteena on viitekehyksen avulla selvittää, kokevatko tietyt yhteiskuntaryhmät voimassaolevan vahingonkorvausvastuuta koskevan sääntelyn puutteellisemmaksi kuin toiset ja pohtia, mikä selittäisi tämän tilintarkastukselle asetetun vaatimustason mahdollisen vaihtelun.

6.2 Kauppa- ja teollisuusministeriön lausuntopyynnön taustaa

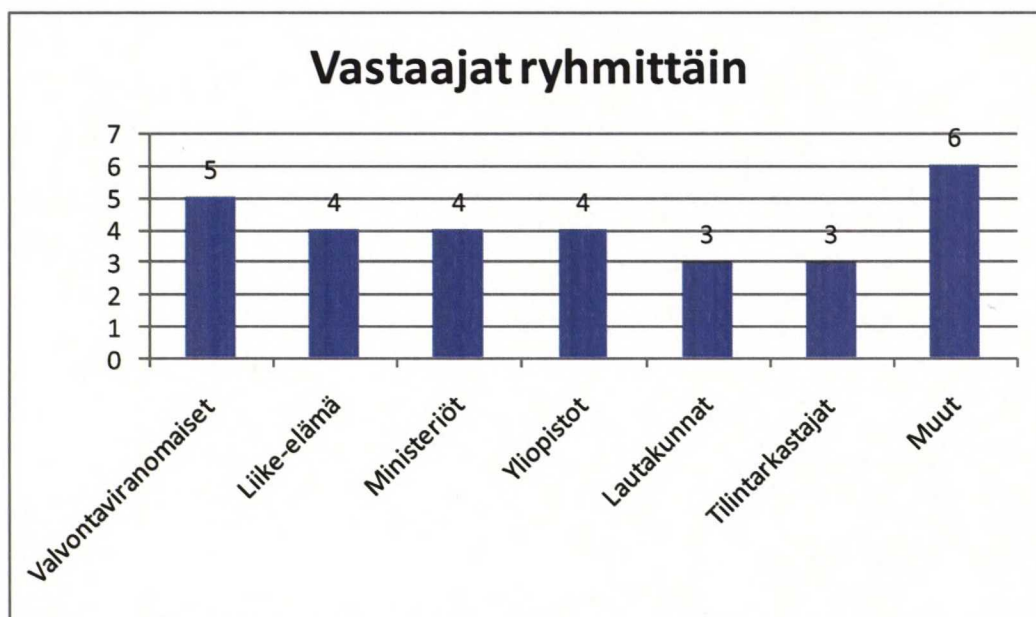
Perimmäinen syy lausuntopyynnölle on Euroopan komission Enronin ja Arthur Andersenin skandaalien jälkimainingeissa tilintarkastajan vastuun kehitystarpeista teettämä selvitys ja sen esille nostamat kysymykset. Tammikuussa 2007 komissio kehotti asiasta kiinnostuneita osapuolia kertomaan mielipiteensä tilintarkastajan vastuuta koskevista kysymyksistä. Suomessa kauppa- ja teollisuusministeriö oli teettänyt selvityksen tilintarkastajan vastuun kansallisista kehitystarpeista, joka julkaistiin joulukuussa 2006. Vastatakseen Euroopan komission lausuntopyyntöön ja kartoittaakseen suomalaisten tahojen mielipiteitä aiheesta tehdystä kansallisesta selvityksestä, KTM pyysi tammikuussa 2007 lausuntoa tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun kehitystarpeista 42 suomalaiselta sidosryhmältä. Yhteistä näille

sidosryhmille on se, että mahdolliset muutokset tilintarkastajan vahingonkorvausvastuussa vaikuttaisivat jollakin tavalla kaikkien sidosryhmien toimintaan.

Sidosryhmien mielipiteisiin perustuen kauppa- ja teollisuusministeriö laati Suomen näkökantaa edustavan yhteenvedon, jonka se lähetti Euroopan komissiolle. KTM:n yhteenvedossa esitetyn kannan mukaan Suomen lainsäädäntö sisältää jo nykyisellään määrälläisen vahingonkorvausvastuun periaatteen. Tarvetta tilintarkastajan vastuun rajoittamiselle ei nähdä. Suomi toivookin voivansa säilyttää voimassaolevan tilintarkastajan vahingonkorvausta koskevan lainsäädäntönsä.

6.3 Vastaajaryhmät

Olen jakanut lausunnon antaneet suomalaiset sidosryhmät niiden aseman perusteella seitsemään eri yhteiskuntaryhmään, jotka esitetään alla olevassa **kuviossa 4**. Kuten voimme kuviosta nähdä, vastaajat edustavat kattavasti tahoja, joihin tilintarkastuksen sääntelyllä on vaikutusta. Tilintarkastajan työllä on kaikkiin näihin tahoihin hieman erilainen vaikutus, minkä vuoksi myös näkökulmat ja mielipiteet tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamisesta vaihtelevat jonkin verran eri tahojen kesken. Täydellinen lista kaikista lausuntonsa antaneista sidosryhmistä esitetään liitteessä 3.

Kuvio 4: Kauppa- ja teollisuusministeriön kyselyyn vastanneet yhteiskuntaryhmät.

Eri tahojen mielipiteet Kaisanlahden ja Timosen ehdottamista tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun uudistamista koskevista lakiehdotuksista olivat hajanaisia, eikä mikään momentti noussut ylivoimaisesti toisia suosittumaksi. Lähes jokainen sidosryhmä kannatti kuitenkin ainakin yhtä ehdotuksen momenttia muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta. Konsultaatioasiakirjassa esitettyihin kysymyksiin annetuissa vastauksissa taas näkyi selkeästi kielteinen suhtautuminen suomalaisen tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamiseen jonkinlaisella vastuukatolla, kuten tarkemmin näemme kappaleessa 6.4. Muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta lähinnä vain tilintarkastajien etujärjestöt suosivat vastuun rajoittamista komission ehdottamin keinoin.

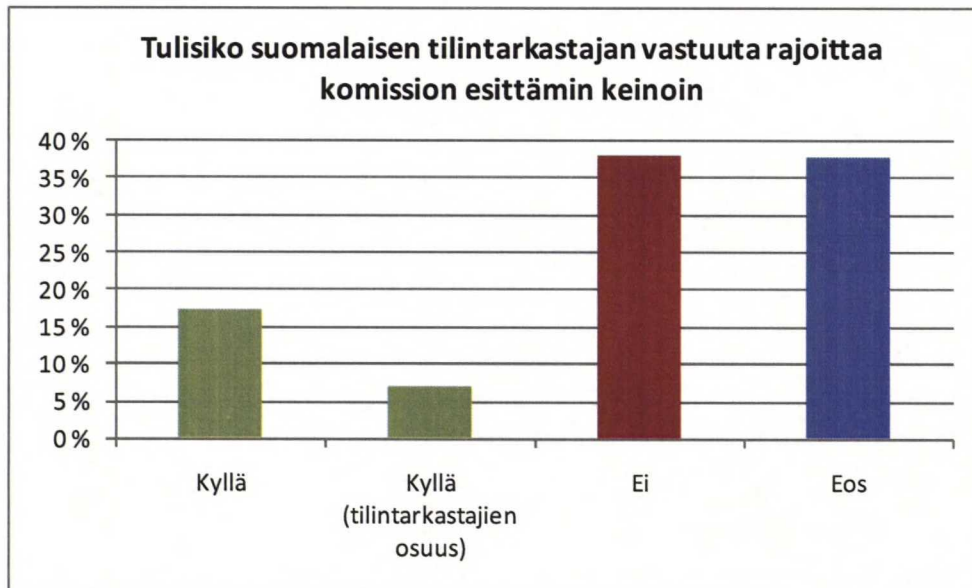
6.4 Suhtautuminen Euroopan komission konsultaatioasiakirjan ehdotuksiin

Euroopan komissio esittää London Economicsin tutkimustuloksiin perustuvassa konsultaatioasiakirjassaan (2007) neljä kysymystä, jotka liittyvät tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta rajoittamiseen. Kysymyksissä tiedusteltiin mielipidettä seuraavista ratkaisuvaihtoehdoista:

1. Yhdytkö analyysissä esitettyihin väittämiin Euroopan-laajuisesti käytössä olevan rahamääräisen absoluuttisen vastuukaton vaikutuksista?
2. Olisiko pörssiyhtiön markkina-arvoon suhteutettu vastuukatto tarkoituksenmukainen ratkaisu?
3. Olisiko tilintarkastuspalkkioon suhteutettu vastuukatto tarkoituksenmukainen ratkaisu?
4. Oletko yhtä mieltä määräosaiseen vastuuseen perustuvan rajoituksen tuomista hyödyistä? Tulisiko jäsenvaltioiden muuttaa lakejaan niin, että tuomioistuimet päättäisivät määräosaisen vahingon suuruudesta vai tulisiko jäsenvaltioiden sallia yhtiöiden ja tilintarkastajien keskinäiset sopimukset vastuun jakamisesta?

Seuraavan sivun **kuvioista 5** näemme kuinka sidosryhmät yleisesti ottaen suhtautuvat negatiivisesti suomalaisen tilintarkastajan vastuun rajoittamiseen komission konsultaatioasiakirjassa esitetyin keinoin. Valtaosan (38 %) mielestä Suomessa tilintarkastajan vastuuta ei tulisi rajoittaa konsultaatioasiakirjassa esitetyin keinoin. Kielteistä kantaa perusteltiin yleisesti sillä argumentilla, että Suomessa vahingonkorvaukset pysyvät

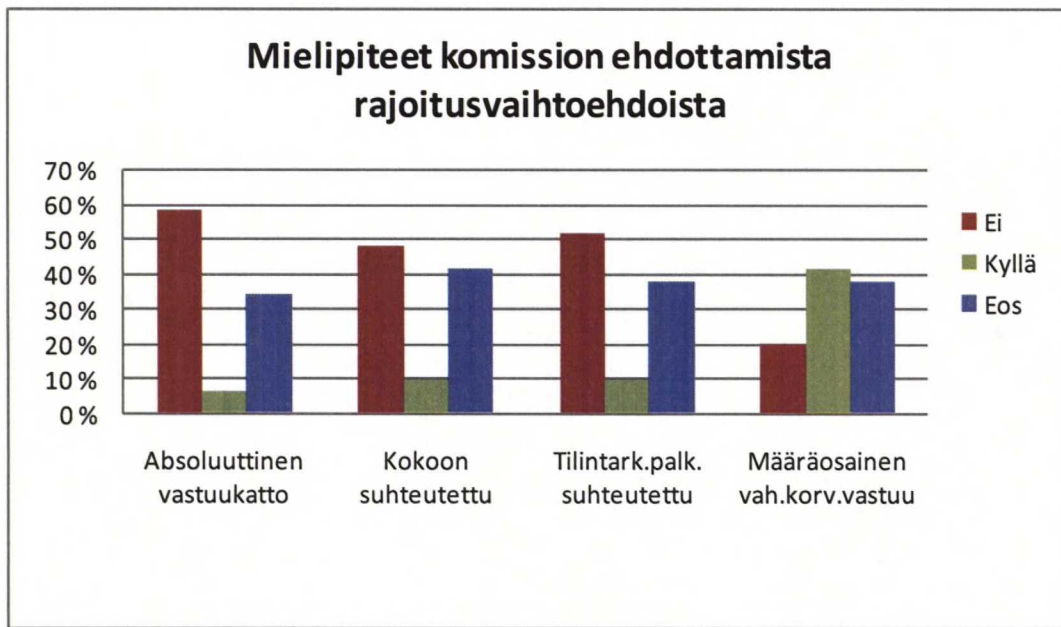
muutenkin kohtuullisina. Rajoitukset nähtiin tarpeettomiksi, koska lainsäädäntömme mukaan vahingonkorvaukset määrätään aiheutuneen vahingon perusteella eikä rangaistusluontoisesti.

Kuvio 5: Sidosryhmien suhtautuminen suomalaisen tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamiseen komission konsultaatioasiakirjassa esitetyin keinoin.

Valitettavasti suuri osa (38 %) vastanneista ei osannut sanoa asiasta mielipidettään. Myönteisesti johonkin konsultaatioasiakirjassa esitettyyn rajoituskeinoon suhtautui 24 % vastanneista. Jokainen myönteisen vastauksen antanut sidosryhmä totesi määräosaisen vahingonkorvausvastuun parhaaksi rajoituskeinoksi Suomessa. Muutamat tahot ehdottivat määräosaisen vahingonkorvausvastuun yhdistämistä tarkastettavan yrityksen kokoon tai tilintarkastuspalkkioon perustuvaan vastuukattoon. Esimerkiksi KHT-yhdistys ja HTM-tilintarkastajat ry kuuluivat tällaisen yhdistelmämallin kannattajiin.

Seuraavan sivun **kuvio 6** näyttää tarkemmin, kuinka kannatuslukemat jakautuivat eri rajoituskeinojen kesken. Kuviossa on otettu huomioon myös lausunnot, joissa vastustetaan tilintarkastajan vastuun rajoittamista, mutta joissa on silti valittu jokin rajoitusvaihtoehto siltä varalta, että jokin komission rajoituskeinoista astuisi voimaan. Suuri osa vastanneista sidosryhmistä ei kuitenkaan osannut antaa komission konsultaatioasiakirjasta minkäänlaista mielipidettä, tai jätti kysymykset lausunnoissaan kokonaan noteeraamatta.

Kuvio 6: Sidosryhmien mielipiteet komission konsultaatioasiakirjassa esitetyistä tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta koskevista rajoitusvaihtoehtoista.

Komission esittämiä rajoittamisvaihtoehtoja tukivat odotettavasti tilintarkastajien etujärjestöt. Kuitenkin neljanteen, eli tilintarkastajan määräosaista vastuurajoitusta koskevaan kysymykseen, vastasi myöntävästi merkittävä osa muistakin sidosryhmistä. Tämä on ymmärrettävää, sillä Suomen tämänhetkinen voimassaoleva lainsäädäntö vastaa hyvin pitkälti määräosaisten vastuurajoituksen periaatteita. Muidenkin Euroopan maiden vastauksista käy hyvin ilmi se, että maat suosivat vastauksissaan rajoitusvaihtoehtoja, jotka ovat jo voimassa tai samankaltaisia kuin niiden omassa lainsäädännössä (European Commission, 2007b).

6.4.1 Suhtautuminen absoluuttiseen vastuukattoon

Merkittävä enemmistö (59 %) lausunnon antaneista vastusti tilintarkastajan vastuun rajoittamista tietyn suuruisella rahamääräisellä vastuukatolla. Tämä kannatusmäärä tekee absoluuttisesta vastuukatosta konsultaatioasiakirjan epäsuosituihin rajoitusvaihtoehtoihin. 34 % vastanneista ei osannut sanoa absoluuttisesta vastuukatosta kantaansa ja vain 7 % koki kyseisen rajoituskeinon hyvänä vaihtoehtona.

Oikeus- ja valtiovarainministeriö arvostelevat absoluuttista vastuukattoa syy-seuraussuhteen puuttumisesta. Vastuukaton rajan tulisi jollakin tavalla tapauskohtaisesti perustua käsillä olevaan tilanteeseen, mikä ei kyseistä rajoitusmenetelmää sovellettaessa toteudu.

Vahingon, jonka syy-seuraussuhde voidaan johtaa tilintarkastajan laiminlyöntiin tai culpaan, korvaaminen tulisi olla suhteessa aiheutettuun vahinkoon ja siksi enimmäiskorvausvelvollisuudesta säättäminen raja-arvoilla on ongelmallista. (Oikeusministeriö.)

Oikeusministeriön näkemyksen mukaan konsultaatioasiakirja ei tuo Suomen lisäksi muidenkaan jäsenvaltioiden lainsäädännöstä esiin mitään sellaisia piirteitä, joiden takia korvausvastuun säätelyyn EU-tasolla olisi sisämarkkinoiden toimivuuden takia tarvetta. Absoluuttista vastuukattoa arvostellaan ongelmalliseksi siitäkin syystä, että sopivaa Euroopan-laajuista vastuukattoa olisi vaikea löytää yrityskokojen vaihdellessa merkittävästi (Verohallinto). Myös Suomen asianajajaliitto toteaa, että absoluuttinen vastuukatto suosisi liikaa suuria toimistoja.

Absoluuttisen vastuukaton negatiivisista puolista huolimatta Osakesäästäjien keskusliitosta ehdotetaan seuraavaa.

Kohtuuttomien häiriöiden poistamiseksi on kuitenkin syytä huolehtia siitä, etteivät kansainväliset tilintarkastusketjut lähtökohtaisesti voi joutua vararikkoon yksittäisen tilintarkastuksen perusteella. Jos tällä perusteella rajoitetaan vastuuta enemmän kuin syy-yhteydestä seuraava aiheutetun vahingon määrä, rajoite voi olla absoluuttinen, useiden kymmenien miljoonien eurojen suuruinen. (Osakesäästäjien keskusliitto.)

Myös Viranomaisyhteistyön kehittämisprojektin (VIRKE) edustajat toteavat, että selkeä euromääräinen yläraja lainsäädännössä helpottaisi mahdollisuuksia arvioida taloudellista riskiä varsinkin suurten toimijoiden ollessa kyseessä. Tämä parantaisi erityisesti vakuutusyhtiöiden edellytyksiä arvioida tilintarkastustoimeksiantojen riskejä, jolloin vastuuvakuutusten saatavuus voisi parantua.

Näistä edellä mainituista positiivisista seikoista huolimatta absoluuttisen vastuukaton haitat ovat suuremmat kuin sen tuomat edut. Kiinteä euromääräinen vastuukatto suosisi liikaa suurissa maissa toimivia suuria tilintarkastustoimistoja, mikä rajoittaisi pienempien tilintarkastustoimistojen kasvuedellytyksiä. Tilintarkastusmarkkinoiden keskittyminen ei siis tämän ratkaisukeinon avulla vähenisi. Myös selkeän syy-seuraussuhteen puuttuminen tekee absoluuttisesta vastuukatosta oikeustieteellisestä näkökulmasta ongelmallisen.

6.4.2 Mielipiteet tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun suhteuttamisesta tarkastettavan yrityksen kokoon

Suhtautuminen pörssiyrityksen markkina-arvoon suhteutettuun vahingonkorvauskattoon on aavistuksen positiivisempaa absoluuttiseen vastuukattoon verrattuna. Asiakasyrityksen markkina-arvoon suhteutettua vastuukattoa ei nähty niinkään tarpeelliseksi Suomessa, mutta 10 % vastanneista oli sitä mieltä, että joissakin EU-valtioissa yrityksen arvoon suhteutettu vastuukatto voisi olla sopiva vaihtoehto. 41 % vastanneista ei kommentoinut ehdotusta ja 48 % totesi ehdotuksen huonoksi.

Verohallitus ei näe yrityksen kokoon suhteutettua vastuukattoa Suomessa tarpeellisena ja arvostelee rajoituskeinoa seuraavanlaisesti: ”Vaihtoehdon ongelmana voidaan pitää sitä, että tilintarkastuksen riskit eivät välttämättä heijastele tarkastetun pörssi-arvon muutosta.” Myös KHT-tilintarkastajat ry. tuo esille vaihtuvien markkina-arvojen ongelman eikä pidä tarkoituksenmukaisena, että pörssikurssien vaihtelut vaikuttaisivat tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun määrään.

Huolimatta vallitsevasta yleisestä negatiivisesta suhtautumisesta suhteelliseen vastuukattoon, valtion tilintarkastuslautakunta (VALA) pitää tätä rajoituskeinoa loogisimpana vaihtoehtona, jos vastuulle nähdään tarpeelliseksi asettaa rahamääräinen katto. VALA näkee mahdolliseksi myös yrityskokoon suhteutetun vastuukaton yhdistämisen absoluuttiseen vastuukattoon. Lopuksi VALA toteaa suhteellisen vastuurajoituksen käyttöönotosta vielä, että säännöksen toteuttamiseksi paras vaihtoehto olisi määritellä vastuuta koskeva säännös jäsenvaltioiden laissa.

Myös Suomen asianajajaliitto kannattaisi yrityksen kokoon perustuvaa vastuukattoa silloin, jos rahamääräinen vastuukatto nähtäisiin tarpeelliseksi.

Jos vastuukatto katsottaisiin perustelluksi, kohdeyrityksen markkina-arvoon sidottu katto on perustellumpi kuin kiinteä euromäärä. Tämä turvaa paremmin sijoittajille mahdollisuuden saada edes jotain suojaa ja toimii tasaisemmin erikokoisilla markkinoilla toimivien tilintarkastajien kesken. (Suomen asianajajaliitto.)

Lausunnossa todetaan sijoittajien saavan mahdollisesti edes jonkinlaista suojaa suhteellisen vastuukaton vallitessa. Tällä verrataan ilmeisesti korvaustilannetta absoluuttiseen vastuukaton vallitessa, jolloin kattavien korvauksien saaminen suuremmilta tilintarkastustoimistoilta olisi vieläkin vaikeampaa korvaussumman jäädessä pieneksi aiheutettuun vahinkoon nähden.

Tarkemmin Suomen asianajajaliitto ei näkemystään markkina-arvoon sidotun vastuukaton paremmuudesta kuitenkaan perustele.

Annettujen lausuntojen perusteella tarkastettavan yrityksen kokoon suhteutettua vastuukattoa ei voida pitää Suomessa tarpeellisena, vaikka jotkut osapuolet vaihtoehtoa kannattavatkin. Suhteellinen vastuukatto pitää sisällään silti kiistattomia etuja absoluuttiseen vastuukattoon verrattuna ja joissakin EU-valtioissa suhteellinen vastuukatto voisikin olla tarpeellinen. Tämän asian selvittäminen vaatisi EU-komissiolta kuitenkin vielä tarkempaa tutkimusta siitä, miten tilintarkastajan vastuu eri EU-maissa on järjestetty. Euroopan unionin sisämarkkinoiden harmonisoinnin kannalta olisi tietysti suotavaa, että säännökset tilintarkastajan korvausvastuusta olisivat kaikissa EU-maissa mahdollisimman yhdenmukaisia. Suomeen tarkastettavan yrityksen kokoon suhteutettu vastuukatto ei kuitenkaan sovellu, joten säädösten harmonisoinnin kannalta tätä vaihtoehtoa ei voida pitää hyvänä ratkaisuna.

6.4.3 Mielenpitoet tilintarkastuspalkkioon perustuvasta vahingonkorvauskatosta

Kolmannessa kysymyksessään Euroopan komissio pyytää mielenpidettä tilintarkastuspalkkioon suhteutetun vastuukaton tarkoituksenmukaisuudesta. Tämä rajoituskeino jakaa mielenpitoet voimakkaasti. Tilintarkastajien etujärjestöt kannattavat vahvasti tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamista tilintarkastuspalkkion perusteella, kun taas useat muut vaihtoehtoa vastustavat tahot (52 %) näkevät, että kyseistä rajoituskeinoa ei voi hyväksyä. Yhteensä palkkioon suhteutettua korvauskattoa kannatti 10 % vastanneista, kun taas 38 % ei kommentoinut kysymystä ollenkaan.

KHT-yhdistyksen mielestä tilintarkastajan vastuukaton tulisi perustua tilintarkastuspalkkioon ja viittaa Pohjoismaisen tilintarkastusliiton ehdotukseen.

Pohjoismainen Tilintarkastajaliitto (NRF) on tehnyt yhteisen ehdotuksen vastuukatoksi. Sen mukaan vastuukatto voisi olla 10 kertaa peritty tilintarkastuspalkkio. Lisäksi vastuulle tulisi määrätä rahamääräinen katto, jonka suuruus määräytyisi sen mukaan, onko kyseessä listattu vai listaamaton yhtiö. (KHT-yhdistys.)

Tilintarkastuspalkkioon suhteutettua vastuukattoa perustellaan hyväksi ratkaisuksi, koska tällainen vastuukatto korreloisi tilintarkastustehtävän laajuuden kanssa, johon vaikuttavat esim. tarkastettavan yrityksen liikevaihto, tarkastustyön monimutkaisuus ja sisäisten laskentajärjestelmien laatu (Pohjoismainen tilintarkastusliitto). Myös verohallinto toteaa, että:

Tämä vaihtoehto olisi edellisiin verrattuna parempi sen vuoksi, että se todennäköisesti suhteuttaisi korvausten maksimimäärän oikeudenmukaisemmin, kun se kytkeytyisi suoritettun palvelun arvoon. (Verohallinto.)

Suomen asianajajaliitto lisää keskusteluun vielä yhden uuden näkökulman. Liitto arvioi, että palkkioihin perustuva vastuukatto mahdollistaisi pienten tilintarkastustoimistojen pyrkimykset kilpailla suuremmista asiakkaista. Joutuvathan pienet toimistot helposti hakemaan kasvua halvemmilla hinnoilla. Edullisemmat hinnat pitäisivät tällöin vahingonkorvausriskitkin alhaisina, mikä helpottaisi toimistojen kasvua.

Tilintarkastuspalkkioon pohjautuvaa rajoituskeinoa suurin osa vastanneista pitää kuitenkin tilintarkastusinstituutiota halventavana. Tilintarkastuspalkkioon perustuvan vastuukaton uskottaisiin luovan tilintarkastusalalle epäterveitä ilmiöitä ja laskevan tilintarkastusten laatua. Osakesäästäjien keskusliiton mukaan tilintarkastuksesta saattaisi jopa muodostua tietynlainen sisäänheittotuote, jonka avulla asiakkaat houkuteltaisiin ostamaan toimistojen tarjoamia konsultointipalveluita.

Vastuun rajoittaminen esimerkiksi palkkion määrän tai siitä lasketun rajan perusteella on moraalisesti kestävämpi. Se saattaa houkutella tarkastusten laiminlyömiseen tai näennäiseen hinnoitteluun, esimerkiksi tilintarkastuspalveluiden antamiseen ilmaiseksi tai merkittäväällä alennuksella konsultointipalveluiden ostajille. (Osakesäästäjien keskusliitto.)

Myös valtion tilintarkastuslautakunta vastustaa jyrkästi ehdotusta, sillä lautakunta näkee sen tilintarkastusinstituutiota vähättelevänä.

Tilintarkastuspalkkioiden määrään sidottua rajaa valtion tilintarkastuslautakunta pitää erittäin ongelmallisena. Se antaisi vähättelevän signaalin tilintarkastuksen merkityksestä olennaisena yhteisöoikeudellisena instituutiona viestittäen, että vastuun vakavuus olisi sidottuna tehtävän hoitamisesta edustettun palkkion määrään. (VALA.)

Sosiaali- ja terveysministeriön mukaan ongelmaksi nousisi korvauksen epäsuhta aiheutettuun vahinkoon nähden. Vahingonkorvauskatto ei korreloisi suoraan aiheutetun vahingon määrään samalla, kun vahingon määrä voisi vaihdella suurestikin. Hyvänä esimerkkinä voidaan ottaa asunto-osakeyhtiöiden tilintarkastukset, joissa tilintarkastajat saattavat toimia ilman palkkioita. Tämä voisi tarkoittaa, ettei tilintarkastaja kantaisi minkäänlaista vahingonkorvausvelvollisuutta, mitä ei tietenkään voida pitää hyväksyttävänä. Jonkinlainen korvausvastuun alaraja tulisi siis tämän korvauskaton kohdalla ottaa käyttöön, mikäli vaihtoehto jostain syystä valittaisiin rajoituskeinoksi.

Tilintarkastajien etujärjestöjen ja muutamien muiden tahojen vahvasta kannatuksesta huolimatta tilintarkastuspalkkioihin perustuvaa vastuukattoa tuskin voidaan pitää varteenotettavana korvausvastuuta rajaavana vaihtoehtona. Eettisesti on vaikea pitää hyväksyttävänä, että tilintarkastajan korvausvastuun määrä vaihtelisi tarkastamaltaan yritykseltä saaman palkkio mukaan.

6.4.4 Suhtautuminen määräosaiseen vahingonkorvausvastuuseen

Komission konsultaatioasiakirjassa esitellyn määräosaisen vahingonkorvausvastuun periaatteena on, että tilintarkastaja korvaa vain aiheuttamansa vahingon määrän. (London Economics ym., 2006, 205.) Konsultaatioasiakirjassa väitetään, että tällainen käytäntö on voimassa vain Espanjassa, vaikka korvaahan suomalainenkin tilintarkastaja vain aiheuttamansa vahingon määrän eikä joudu maksamaan rangaistuksenomaisia korvauksia. Erona Suomen järjestelmään on ilmeisesti kolmansien osapuolten mahdollisuus saada vahingonkorvauksia, kuten jo luvussa 5.4 todettiin.

Määräosaisen korvausvastuun periaatteet esitetään konsultaatioasiakirjassa suppeasti ja hieman epäselvästikin, minkä vuoksi lausunnon antaneet tahot ovat tulkinneet rajoituskeinon sisällön toisistaan poikkeavin tavoin. Epäselväksi ehdotuksessa jää erityisesti se mitä yhteisvastuulle tarkalleen ottaen tapahtuisi; muuttuisiko yhteisvastuun määräosaisen korvausvastuun myötä pääluvun mukaiseksi vastuuksi vai jaettaisiinko vastuu jonkin muun periaatteen mukaan? London Economicsin selvityksessä käsitellään nimittäin sellaistaikin vaihtoehtoa, jossa yhteisvastuu poistuisi ja tuomioistuin määräisi harkintansa mukaan tilintarkastajan korvattavaksi tietyn prosenttiosuuden toisen osapuolen kanssa yhteisesti aiheutetuista vahingoista.

Epäselvyyksistä huolimatta suuri osa vastanneista (41 %) kannattaa tätä rajoituskeinoa. Vaihtoehto saa kyllä-ääniä siis enemmän kuin kolme muuta konsultaatioasiakirjassa esiteltyä vaihtoehtoa yhteensä. Vastaajista 38 % ei osannut sanoa kantaansa, kun taas 21 % vastanneista suhtautui määräosaiseen vahingonkorvausvastuuseen kielteisesti.

Valtion tilintarkastuslautakunta suhtautuu määräosaiseen korvausvastuuseen positiivisesti ja olettaa periaatteen vastaavaan Suomen voimassa olevaan oikeutta.

Paras, mutta ymmärrettävästi hankalimmin toteutettavissa oleva keino harmonisoida tilintarkastajan vastuuta olisi edellyttää EU-tasoisesti, että jäsenvaltioiden

lainsäädännössä tilintarkastajan vastuu lakisääteisestä tilintarkastuksesta rajoitetaan tämän aiheuttaman vahingon korvaamiseen.

Sääntö voitaisiin tarvittaessa yhdistää sääntöön, jonka mukaan vastuulla olisi yrityksen koon mukaan määräytyvä absoluuttinen katto. (VALA.)

VALA kuitenkin toteaa, että jäsenvaltioiden päätettäväksi tulisi jatkossakin jättää vastuun tarkempi määrittely, kuten syy-yhteys, tuottamuksen tunnusmerkit sekä vahingonkorvaukseen oikeutettujen, sovittelun, vahingonaiheuttajien keskinäisen vastuun jaon ja vastuun vanhenemisen perusteet.

Verohallinnon mielestä määräosainen korvausvastuu on aiheutuneen vahingon ja sen syy-yhteyden näkökulmasta juridisesti paras konsultaatioasiakirjan vaihtoehtoista. Vaihtoehdon puutteeksi verohallinto toteaa VALAn tapaan tilintarkastajien taloudellista vastuuta rajaavan korvauskaton puuttumisen. Myös Hanken suosii komission konsultaatiopaperin rajoituskeinoista määräosaisen vastuun periaatetta. Yhtenä perustelunaan Hanken mainitsee, että määräosainen vastuu on jo perustava tekijä eurooppalaisessa vahingonkorvausoikeudessa eikä nähtävissä ole mitään syytä poiketa tästä periaatteesta tilintarkastajan kohdalla.

Oikeusministeriö arvostelee konsultaatioasiakirjassa käsiteltyä määräosaisen vahingonkorvausvastuun käsitettä epäselväksi ja tulkinnanvaraiseksi.

Jos käsitteellä tarkoitetaan sitä, että vahingonaiheuttaja vastaa vain aiheuttamastaan osasta vahinkoa (siitä osasta, joka on riittävässä syy-yhteydessä hänen omaan menettelyynsä), periaate on jo voimassa Suomen oikeudessa. Jos periaatteella kuitenkin tarkoitetaan korvausvastuun jonkinlaista osittamista vahingonaiheuttajien kesken suhteessa vahingonkärsijään tilanteessa, jossa tilintarkastaja ja muu henkilö ovat yhteisesti aiheuttaneet vahingon (kummankin menettely on korvausvastuun perustavassa syy-yhteydessä koko vahinkoon), kyseessä olisi merkittävä muutos Suomen (...) vahingonkorvausjärjestelmän kannalta. (Oikeusministeriö.)

Oikeusministeriö toteaa komission konsultaation tausta-aineistoiheen tältä osin niin tulkinnanvaraiseksi, ettei kyseisen ratkaisuvaihtoehdon vaikutuksia pystytä saatavissa olevien tietojen avulla arvioimaan. Oikeusministeriö on ylipäänsäkin sitä mieltä, ettei konsultaatiossa ole esitetty riittäviä perusteita EU-tason lainsäädäntötoimiin ryhtymiseksi.

Suomen asianajajaliitto tulkitsee määräosaisen vahingonkorvausvastuun periaatteen toimivan siten, että korvausvastuu ositetaan tietyn periaatteen mukaan vahingonaiheuttajien kesken, jolloin yhteisvastuun periaate hylättäisiin. Luultavasti tästä tulkintatavasta johtuen liiton näkemys ehdotusta kohtaan on kielteinen.

Koska käytännössä kaikessa vastuussa on perusteena yhteisvastuu, tästä poikkeuksen tekeminen vain yhden ammattikunnan osalta vaatisi erittäin pakottavia syitä. (Suomen asianajajaliitto.)

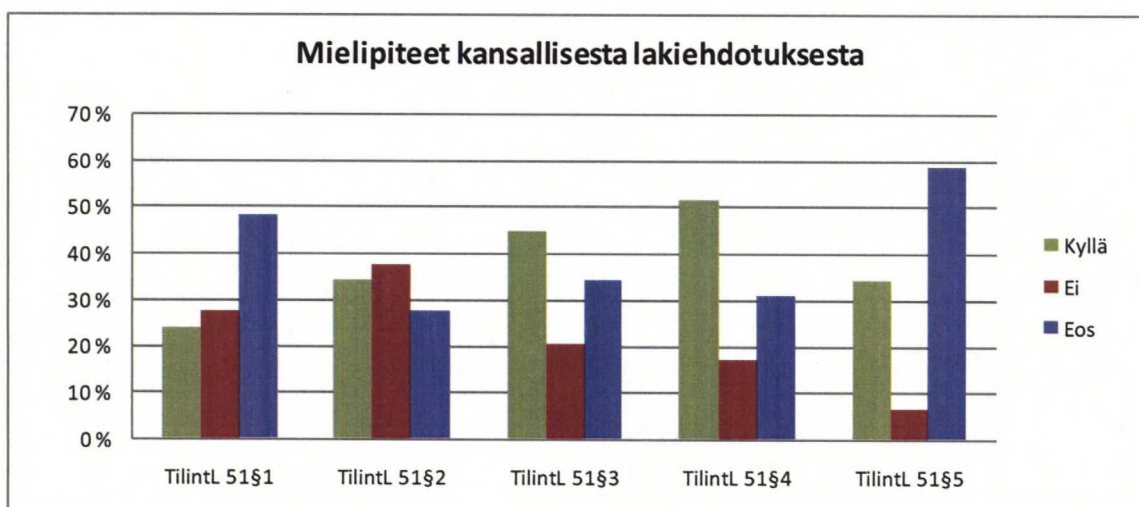
Komission konsultaatioasiakirjassa määräosaista vahingonkorvausvastuuta koskevana alakysymyksenä tiedusteltiin myös, tulisiko kyseinen rajoituskeino ottaa jäsenmaiden lakiin vai toteuttaa sopimuksin. Tähän alakysymykseen vastanneet tahot totesivat, että jäsenmaiden tulisi voida määrätä säännöksestä omassa laissaan.

Valitettavasti määräosainen vahingonkorvausvastuu on esitetty komission konsultaatioasiakirjassa sen verran suppeasti ja epäselvästi, että lausunnon antaneet sidosryhmät ovat käsittäneet rajoituskeinon sisällön eri tavoin. Valtaosa vastanneista on kuitenkin olettanut ratkaisuvaihtoehdon vastaavan hyvin pitkälti Suomessakin vallalla olevaa periaatetta, jonka mukaan tilintarkastaja korvaa vain aiheuttamansa vahingon. Jos kaikissa EU-valtioissa ei ole tämä periaate vielä vallalla, tulisi periaate suomalaisten tahojen lausuntojen perusteella ottaa laajemmin käyttöön.

Jos konsultaatioasiakirjassa kuitenkin yritettiin määräosaisella korvausvastuulla tarkoittaa vastuun osittamista jollakin muulla kuin Suomessa voimassa olevalla tavalla, tulee tämän ratkaisukeinon sisältöä ja periaatteita käsitellä kattavammin. Vasta tämän jälkeen voidaan arvioida määräosaisen korvausvastuun järkevyyttä rajoituskeinona.

6.5 Suhtautuminen KTM:n teettämän selvityksen lakiehdotukseen

Seuraavalla sivulla esitetystä **kuvioista 7** voimme nähdä, kuinka eri sidosryhmien mielipiteet kansallisen lakiehdotuksen momenteista jakautuvat. Näitä Kaisanlahden ja Timosen muotoilemien säännösten sisältöä käsiteltiin alustavasti jo kappaleessa 5.5. Ehdotettu tilintarkastuslain 51 § esitetään kokonaisuudessaan liitteessä 2. Valitettavasti läheskään kaikki sidosryhmät eivät vastanneet tai ottaneet kantaa kaikkiin selvityksissä esitettyihin lakiuudistuksen momentteihin.

Momentti	Momentin sisältämän uudistuksen sisältö lyhyesti
TilintL 51§1	ISA-standardeille annetaan enemmän painoarvoa vastuuta arvioitaessa.
TilintL 51§2	Kolmansien osapuolten mahd. nostaa kanne rajoitetaan Tilintarkastajalle käännetty todistustaakka.
TilintL 51§3	Päävastuullisen tilintarkastajan vastuu on selkeämmin toissijaista tarkastusyhteisöön nähden.
TilintL 51§4	Tilintarkastajan vastuu on pääluvun mukaista, jos muiden vastuu on vanhentunut, tai sitä on rajoitettu.
TilintL 51§5	Tilintarkastaja voi rajoittaa sopimuksin vastuutaan vain, jos tarkastettavan yhtiön yhtiömääräyksessä on siitä määräykset.

Kuvio 7: Sidosryhmien mielipiteet kansallisesta lakiehdotuksesta ja lakiehdotuksen momenttien sisältö.

Lausunnoista käy ilmi, että lakitiedettä paremmin tuntevat tahot kritisoivat Kaisanlahden ja Timosen ehdotuksia muita osapuolia enemmän. Kun myönteisen kannan ottaneet sidosryhmät totesivat lakiehdotuksen hyväksi ilman sen suurempia perusteluita, kriittisemmin ehdotukseen suhtautuvat tahot kävivät läpi hyvin yksityiskohtaisestikin momenteista löytämiään heikkouksia. Näille asiantunteville ja momentteihin syvälle pureutuville lausunnoille tuleekin mielestäni antaa enemmän painoarvoa kuin suppeaksi jääville vastauksille. Seuraavaksi tarkastellaan näitä lakiehdotuksen viittä eri momenttia koskevia kannanottoja, ja vedetään niistä johtopäätöksiä ehdotettujen momenttien kelvollisuudesta.

6.5.1 Kommentit ehdotetun tilintarkastuslain 51 § 1 momentista

Lakiehdotuksen ensimmäisessä momentissa todetaan, ettei tilintarkastajan katsottaisi aiheuttaneen vahinkoa, mikäli hän olisi noudattanut kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja ja hyvää tilintarkastustapaa. Säännös standardien noudattamisesta on lisätty lakiehdotukseen tilintarkastustyölle asetettujen vaatimusten selkiyttämiseksi ja siksi, että standardit sisältävät ohjeistuksen tilintarkastustyön dokumentoinnista. Tilintarkastuslaista ei nimittäin löydy

ohjeistusta tilintarkastustyön dokumentoinnista, mikä hankaloittaa tilintarkastajan huolellisuusvelvoitteen ja tuottamuksellisuuden arviointia (Kaisanlahti & Timonen, 2006, 130). Suuri osa lausunnon antaneista tahoista (48 %) ei kommentoinut ensimmäistä momenttia millään tavalla. Vain 24 % vastanneista katsoi momentin olevan hyödyllinen, kun taas 28 % suhtautui ehdotukseen negatiivisesti.

Vakuutusvalvonta asennoituu tähän ensimmäiseen momenttiin positiivisesti ja perustelee kantansa seuraavanlaisesti:

Tilintarkastajan vastuu tulee määritellä nykyistä selvemmin lainsäädännössä. Lainsäädäntöön tulee saada kriteerit siitä, miten hyvää tilintarkastustapaa arvioidaan. Hyvä tapa kriteereiden määrittelemiseksi on esimerkiksi selvityksessä esitetty viittaus tilintarkastusalan kansainvälisiin standardeihin. (Vakuutusvalvonta.)

Myös valtiovarainministeriö toteaa ensimmäisen momentin sisällöltään hyödylliseksi ja pitää hyvän tilintarkastustavan ottamista arvosteluperusteeksi yhteensopivana uuden osakeyhtiölain kanssa. Uudessa osakeyhtiölaissa on omaksuttu yleiseksi periaatteeksi ”business judgement rule”, mikä vapaasti suomennettuna tarkoittaa, ettei vahingonkorvausvaadetta voida nostaa, mikäli yhtiön puolesta toimineet henkilöt ovat toimineet tavoittelematta omaa etuaan, riittävästi valmistuneena ja siinä uskossa, että heidän toimensa ovat yhtiön edun mukaisia (Branson, 2002).

Pykälään ehdotettu 1 momentti hyvän tilintarkastustavan ottamisesta mittapuuksi vastanneen uuden osakeyhtiölain 1. luvun periaatteita ja lieene siten eräänlainen toisinto osakeyhtiölakiin omaksutusta ”business judgement rule” -säännöstä (Valtiovarainministeriö).

Monet muut tahot kuitenkin epäilevät, että tilintarkastusstandardien ottaminen lainsäädännön kriteereiksi vain laajentaisivat ja hämärtäisivät tilintarkastajan vastuuta. Esimerkiksi rahoitustarkastus ja valtion tilintarkastuslautakunta toteavat, että ISA-standardit ovat periaatepohjainen normisto, eikä niitä luotaessa ole voitu ottaa huomioon kaikkia moninaisia tilintarkastustyössä ilmeneviä tilanteita. Tulkinnanvaraisten standardien soveltaminen käytännön tilintarkastustyössä voisi olla hyvinkin ongelmallista. Standardit on kehitetty koko globaalia maailmaa ajatellen, joten tiettyä tulkinnanvaraisuutta niihin onkin ollut pakko jättää. Eroaahan esimerkiksi Euroopan maiden lainsäädäntöympäristö monista muiden alueiden lainsäädännöstä. Elinkeinoelämän keskusliitto toteaa vielä lisäksi, että prosessi ISA-standardien legitimoimiseksi osaksi EU-sääntelyä on vielä kesken. Kansainvälisiä tilintarkastusstandardejahan ei siis vielä ole virallisesti hyväksytty EU:ssa. Tällaisen

muutostilanteen vallitessa ei olisi viisasta tehdä lakimuutoksia, joissa viitattaisiin ISA-standardeihin.

Oikeusministeriön kanta ensimmäiseen momenttiin on hyvin kielteinen. Ministeriö pitääkin säännöstä turhana ja ehdottaa, että epäselvyyksien välttämiseksi tulisi harkita säännöksen jättämistä pois laista.

Käytännössä on sängen vaikea kuvitella tilannetta, jossa standardeja ja hyvää tilintarkastustapaa olisi noudatettu, mutta tilintarkastajan katsottaisiin silti rikkoneen velvoitteitaan tavalla, joka perustaa korvausvastuun.

Ehdotettu säännös on kaiken kaikkiaan omiaan hämärtämään sitä ajatusta, että korvausvastuun arvioinnissa on aina kyse olosuhteista koskevasta kokonaisarvioinnista. (Oikeusministeriö.)

Esitettyjen argumenttien perusteella tilintarkastuslaissa ei tulisi nykyisen epävarman ja kehittyvän tilanteen vallitessa viitata kansainvälisiin standardeihin. ISA-standardeihin viittaamisen tarkoituksena olisi selventää ja yhtenäistää tilintarkastustyön toimintatapoja. Standardien tulkinnanvaraisuudesta johtuen tämä tarkoitus ei kuitenkaan toteudu, minkä vuoksi olisi järkevämpää oikeusministeriön ehdotuksen mukaisesti jättää standardeihin viittaaminen pois laista, mutta todeta standardien merkitys kuitenkin lain perusteluissa hyvän tilintarkastustavan yhteydessä.

6.5.2 Kommentit ehdotetun tilintarkastuslain 51 § 2 momentista

Säännösehdotus pitää sisällään pääasiassa kaksi uudistusta. Ensinnäkin tilintarkastajan työssään aiheuttama vahinko yhteisön osakkaalle, yhtiömiehelle tai muulle henkilölle katsottaisiin aiheutetuksi huolimattomuudesta, ellei tilintarkastaja osoita menetelleensä huolellisesti. Todistustaakka lepäisi siis nykyistä enemmän tilintarkastajan harteilla. Riittävä huolellisuus tulisi osoittaa näyttämällä, että TilintL 51 § ensimmäisessä momentissa mainittuja tilintarkastusstandardeja ja hyvää tilintarkastustapaa on noudatettu (Kaisanlahti & Timonen, 2006, 137). Toiseksi uudistukseksi ehdotetaan, että yhteisön osakas, yhtiömies tai jäsen voi ajaa tilintarkastajaa vastaan nostettua kannetta vain, jos yhteisö ei vaadi samasta perusteesta aiheutuvaa korvausta. Merkittävä muutos on, että muulle henkilölle vahinko voitaisiin määrätä korvattavaksi vain, mikäli siihen on erittäin painavia syitä. Muu henkilö on useimmiten ongelmiin joutuneen yhteisön tai säätiön velkoja.

Tähänkin lakiehdotukseen lievä enemmistö (38 %) mielipiteensä antaneista tahoista suhtautuu negatiivisesti. Momentin sisällyttämistä lakiin kannatti 34 %, kun taas 28 % vastanneista jätti kantansa ilmaisematta. Positiivisesti ehdotukseen suhtautuvat perustelevat näkemystään sillä, että vastuun asettaminen selkeästi tilintarkastajan harteille selkeyttää nykyistä lainsäädäntöä.

Selvityksessä esitetään, että tilintarkastukseen liittyvä vahinko katsotaan huolimattomuudessa aiheutetuksi, jollei tilintarkastaja osoita menetelleensä huolellisesti. Sisäasiainministeriön käsityksen mukaan ehdotus selkiyttää tilintarkastajan huolellisuutta koskevaa näytötaakkaa. (Sisäasiainministeriö.)

Myös Elinkeinoelämän keskusliitto puoltaa kyseistä ehdotusta ja perustelee näkökantaansa sillä, että on järkevämpää, että tilintarkastajan näyttää toimineensa huolellisuusvelvoitteen mukaisesti, kuin että ulkopuolisen tahon todistaisi tilintarkastajan toimineen huolimattomasti. Onhan tilintarkastajalla huomattavasti paremmat edellytykset päästä käsiksi aineistoon, jonka avulla tarkastustyön huolellisuutta voidaan arvioida.

Näitä positiivisia kommentteja lukuun ottamatta muut lausunnot ovat kriittisempiä ja erityisesti muun henkilön vahingonkorvauksille edellytettyä painavien syiden vaatimusta pidetään kohtuuttomana. Kaisanlahti ja Timonen (2006, 137) perustelevat painavien syiden vaatimusta sillä, että tilintarkastustyössä kolmanteen osapuoleen kohdistuvia vahinkoja on vaikea ennakoida. Oikeusministeriö kuitenkin tyrmää lausunnossaan tämän näkemyksen.

Kuitenkin esim. velkojan kärsimää vahinkoa voidaan jopa tyypillisesti pitää sellaisena seurauksena, jonka voidaan ennakoida aiheutuvan tilintarkastajan virheellisen menettelyn johdosta.

Muutos olisi erittäin radikaali ja tarkoittaisi, että tilintarkastuslain vahingonkorvaussäännökset menettäisivät käytännössä itsenäisen merkityksensä tällaisen vahingonkärsijän kannalta. (Oikeusministeriö.)

Myös verohallinto vastustaa painavien syiden vaatimusta, sillä säännösehdotus heikentäisi voimassaolevaan lakiin verrattuna selvästi sekä verohallinnon että muiden velkojien mahdollisuutta hakea korvausta tilintarkastajilta. Verohallinto vastustaa muutosta myös preventiivisiin näkökulmiin vedoten. Nykyisen lain mukaisen vahingonkorvausmahdollisuuden todetaan toimivan tehokkaammin tilintarkastajan huolellisuutta ylläpitävänä tekijänä.

Suomen lakimiesliitto kritisoi ehdotusta, koska kolmansien osapuolten vahingonkorvaukset mahdollistavia painavia syitä ei millään tavalla yksilöidä, eikä painavista syistä anneta minkäänlaisia esimerkkejä, kuten esityksissä yleensä on tapana. Myös Turun yliopisto puuttuu painavien syiden vähäiseen erittelyyn ja väittää lausunnossaan vahvasti, ettei painavia syitä tässä tapauksessa voi olla olemassa.

Kohta jossa muun henkilön, eli käytännössä yrityksen velkojan, oikeus vaatia korvauksia onnistuu vain erittäin painavien syiden nojalla. Tällaisia erittäin painavia syitä ei voi käytännössä olla, minkä vuoksi ehdotusta ei voi pitää perusteltuna. (Turun yliopisto.)

Jos lausunto todella pitää paikkansa, selittäisi se hyvin, miksei lakiehdotuksessa anneta minkäänlaisia esimerkkejä painavista syistä ja miksi ehdotus todellakin olisi turha. Tampereen yliopisto perustelee kielteistä kantaansa kyseiseen lakiehdotukseen vielä toisesta näkökulmasta. Yliopiston mielestä kolmannen osapuolen korvausvastuun rajaaminen erittäin painavien syiden luokkaan ei ole sopusoinnussa tilintarkastusinstituution yleisen luonteen kanssa, sillä tilintarkastus palvelee osakkeenomistajien lisäksi myös velkojia, osakkeiden hankkimista suunnittelevia, ynnä muita vastaavia tahoja.

Valtaosa tilintarkastuslain 51 § toista momenttia koskevista lausunnoista on niin kielteisiä, että ehdotuksen sisältöä tulisi harkita vakavasti uudelleen. Näyttötaakan asettamista tilintarkastajan harteille voidaan pitää selkiyttävänä muutoksena, mutta velkojien ja muiden sivullisten oikeutta vahingonkorvauksiin ei tulisi kuitenkaan rajoittaa niin radikaalisti kuin Kaisanlahti ja Timonen ehdottavat. Kuten valtion tilintarkastuslautakunta toteaa: ”Jos esimerkiksi velkojapankki kykenee näyttämään, että tilintarkastajan toiminnasta on aiheutunut pankille vahinkoa, korvausvastuun tulee olla olemassa lähtökohtaisesti nykyisillä perusteilla.”

6.5.3 Kommentit ehdotetun tilintarkastuslain 51 § 3 momentista

Kolmannen momentin tarkoituksena on siirtää päävastuu tilintarkastuksen suorittaneilta henkilöiltä ja erityisesti päävastuulliselta tilintarkastajalta tilintarkastusyhteisölle. Kun tarkastuksen suorittaa tilintarkastusyhteisö, vastaa se momentin mukaan koko vahingosta riippumatta siitä, kuka tilintarkastukseen osallistuneista henkilöistä on vahingon aiheuttanut. Tilintarkastaja voitaisiin silti velvoittaa tilanteen mukaan korvaamaan osa tai kokonaan aiheuttamansa vahinko. Kaisanlahti ja Timonen eivät pidä perusteltuna nykyisin voimassa olevaa tilannetta, jonka mukaan päävastuullinen tilintarkastaja joutuu mahdollisesti

regressiovastuunsa nojalla maksamaan puolet tilintarkastusyhteisön suorittamasta korvauksesta. Valitaanhan tilintarkastuksen tekijäksi juuri tilintarkastusyhteisö, joka on tilintarkastusta suorittavien henkilöiden työnantaja (Timonen & Kaisanlahti, 2006, 131).

45 % vastanneista suhtautui myönteisesti säännökseen, joka lieventäisi päävastuullisen tilintarkastajan tilintarkastusyhteisön kanssa kantamaa yhteisvastuutaakkaa. 21 % sidosryhmistä vastusti ehdotusta, kun 34 % jätti mielipiteensä ilmaisematta. Muun muassa Rahoitustarkastus ja Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta (TILA) kannattavat kolmatta momenttia. Momentin arvellaan muuttavan tilintarkastusalan käytäntöjä seuraavanlaisesti.

Ehdotetun säännöksen oletettu seuraamus olisi, että tilintarkastusyhteisössä toimivat tilintarkastajat eivät enää antaisi suostumustaan tulla henkilökohtaisesti valituiksi tilintarkastajiksi, vaan tilintarkastajaksi valittaisiin aina yhteisö. (TILA.)

Kolmannen momentin voimaantulo tekisi tilintarkastusalaan houkuttelevamman yksittäisen tilintarkastajan näkökulmasta. Pienempi henkilökohtainen riski voisi siten lisätä alan suosiota ja näin nostaa työntekijöiden pätevyystasoa.

Oikeusministeriö suhtautuu tähänkin ehdotukseen kriittisesti ja muistuttaa, että jo nykyisen vahingonkorvauslain puitteissa tilintarkastusyhteisön ja päävastuullisen tilintarkastajan vastuunjaossa käytetään harkintaa. Myös valtion tilintarkastuslautakunta ottaa saman seikan esille. Useiden vahingonkorvausvelvoitteiden keskinäiseen vastuunjakoon vaikuttavat nimittäin jo vahingonkorvauslain 6 luvun 3 §:n perusteella kohtuullisuus, syyllisyyden määrä, saadut edut ja muut seikat. Lisäksi oikeusministeriö toteaa, ettei säännösehdoituksesta käy selkeästi ilmi tarkoitus rajoittaa päävastuullisen tilintarkastajan vastuuta nykyiseen oikeustilaan verrattuna. Aihe vaatii monitahoisuutensa vuoksi oikeusministeriön mielestä lisäselvityksiä.

Esitettyjen mielipiteiden ja argumenttien perusteella kolmannen momentin tarkoitusperät ovat hyväksyttäviä. Vaikka päävastuullisen tilintarkastajan korvaustilanteessa vähäisempi asema tilintarkastusyhteisöön verrattuna tuodaan esille jo yleisessä vahingonkorvauslaissa, olisi tilintarkastajan vastuun toissijaisuuden toteaminen suotavaa myös tilintarkastuslaissa. Kaisanlahden ja Timosen (2006, 135) säännösehdoituksen sanamuotoja tulisi kuitenkin vielä kehittää, jotta kolmas momentti täsmäntäisi onnistuneesti päävastuullisen tilintarkastajan vastuun rajoja.

6.5.4 Kommentit ehdotetun tilintarkastuslain 51 § 4 momentista

Lakiehdotuksen neljännessä momentissa säädetään, että: ”Jos kanneoikeus on muiden korvausvelvollisten osalta vanhentunut tai sen käyttämisestä on luovuttu, tilintarkastaja vastaa vain siitä osasta vahinkoa, jonka voidaan katsoa aiheutuneen hänen toimestaan tai laiminlyönnistään” (Kaisanlahti & Timonen, 2006, 136). Sisällöllisesti sama säännös löytyy myös velan vanhentumista koskevasta laista (728/2003). Lisäksi ehdotuksessa todetaan, että korvausvastuu voidaan poistaa tai sitä voidaan sovitella, mikäli tosiasiallisen vahingon aiheuttanut osakeyhtiön johto vapautuu vastuusta osakeyhtiölain mukaisen yhtiöjärjestysmääräyksen nojalla. Olisihan kohtuutonta, että tilintarkastaja joutuisi vastaamaan yksin vahingosta sen vuoksi, ettei yhtiöjärjestysmääräys päde häneen. (Kaisanlahti & Timonen, 2006, 138.)

Tämä neljäs momentti on Kaisanlahden ja Timosen lakiehdotuksen momenteista vastaajien keskuudessa suosituin 52 % kannatuksella. Ehdotusta vastustaa 17 %, kun taas mielipiteensä jätti antamatta 31 %. Ilmeisesti lakiehdotus on ollut joillekin lausunnonantajille epäselvä tai heidän keskuudessaan on vallinnut epätietoisuus jo voimassa olevan lain vanhentumissäännöistä. Näin voisi päätellä, sillä ainoastaan neljännen momentin lakiin ottamista vastustavien tahojen lausunnoista käy ilmi, että jo voimassa olevan vanhentumislain ja syy-yhteysoppien mukaan tilintarkastaja vastaa vain aiheuttamastaan vahingosta eikä voi jäädä vastaamaan yksin koko vahingosta yhtiön johdon vapauduttua vastuusta. Luultavasti vastanneet olisivat suhtautuneet ehdotettuun neljänteen momenttiin kielteisemmin, jos he olisivat tienneet, ettei momentti ainakaan merkittävästi muuta nykyistä oikeustilaa.

Osa vastaajista, kuten Suomen lakimiesliitto, näkee ehdotetun säännöksen kuitenkin rajaavan tilintarkastajan vastuuta voimassa olevaa lainsäädäntöä enemmän.

Jos tarkastuskohteen puolesta toimineen vastuu on rajoitettu esimerkiksi yhtiöjärjestysmääräyksellä tai vastuuta koskeva kanne on vanhentunut, on nykyisen lain mukaan mahdollista tilintarkastajan jääminen ainoaksi vastuuvolliseksi. Ehdotettu poikkeussäännös, jonka mukaan vastuu muuttuisi tällöin pääluvun mukaiseksi, on tarpeellinen ja perusteltu, koska tällöin estettäisiin muun muassa ennen kanneajan päättymistä toteutettu korvausvastuun poistaminen esim. anteeksiannolla. (Suomen lakimiesliitto.)

Epäselväksi Suomen lakimiesliiton lausunnosta jää, mitä ”poikkeussäännöksellä” tarkoitetaan. Muuttuuhan vastuu pääluvun mukaiseksi muiden osapuolten korvausvelvollisuuden vanhentuessakin nykyllä lainsäädännöllä, ja tilintarkastaja vastaa

ainoastaan aiheuttamastaan vahingosta. Myös Patentti- ja rekisterihallitus tukee ehdotuksen neljättä momenttia ja painottaa, ettei tilintarkastajan korvausvastuu voi ulottua ajallisesti muiden tahojen korvausvastuuta pidemmälle. Lisäksi lausunnossa todetaan, ettei tilintarkastajan vastuun tulisi ainakaan olla tarkastettavan yrityksen vastuuta laajempi.

Valtaosassa muissakin perustelluissa lausunnoissa ollaan yhtä mieltä siitä, ettei tilintarkastajan tulisi maksaa korvauksien muille kuuluvia osia, mutta lisäksi todetaan, että asia on näin jo nykyisen lainsäädännön mukaan. Suuri osa lausunnon antaneista tahoista toteaaakin neljännen momentin tarpeettomaksi. Momenttia kritisoidaan myös epäselväksi.

Säännöksen tarkoitus on epäselvä, koska jo yleisistä vahinkoa ja syy-yhteyttä koskevista opeista johtuu, että vahingonaiheuttaja vastaa itse vain siitä osasta vahinkoa, joka on aiheutunut hänen (omasta) menettelystään.

Jos säännöksellä tarkoitetaan jonkinlaista vastuun osittamista korvausvelvollisten kesken, se on kirjoitettava toisella tavalla. (Oikeusministeriö.)

Valtion tilintarkastuslautakunta pitää ehdotusta jopa hämmentävänä ja kehottaa kiinnittämään huomiota sen yhdenmukaisuuteen vahingonkorvauslain, osakeyhtiölain ja velan vanhentumisesta annetun lain kanssa. Vaikka VALA pitääkin neljättä momenttia hämmentävänä, kannattaa se momentin sisältämää periaatetta, jonka mukaan yhteisvastuu muuttuu pääluvun mukaiseksi vastuuksi, kun vastuu muiden osapuolten osalta vanhenee.

Jos neljännen momentin tarkoituksena on ollut selventää lainsäädäntöä tilintarkastajan korvausvastuun vanhentumisesta ja jakautumisesta useamman korvausvelvollisen kesken, niin momentti onnistuu tehtävässään huonosti. Asiantuntijoiden säännösehdotukseen kohdistuneen kritiikin perusteella voidaan päätellä, että neljäs momentti tulisi jättää turhana pois. Vaihtoehtoisesti momentin sisältöä tulisi selventää ja tehdä siitä yhtenäisempi muun lainsäädännön kanssa, jolloin momentti saattaisi selkiyttää tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun tilaa.

6.5.5 Kommentit ehdotetun tilintarkastuslain 51 § 5 momentista

Viidennen momentin mukaan tilintarkastajan on mahdollista rajoittaa vastuutaan sopimusteitse suhteessa tarkastettavaan yhtiöön silloin, kun tarkastuskohteena olevan yrityksen yhtiöjärjestykseen on otettu yhtiön oikeutta vahingonkorvaukseen rajoittavia määräyksiä. On tärkeää huomata, ettei tilintarkastaja kuitenkaan voi momentin mukaan rajoittaa lakimääräiseen tilintarkastustehtäväänsä liittyvää vastuutaan kolmatta osapuolta

kohtaan. (Kaisanlahti & Timonen, 2006, 136.) Momentin tarkoituksena on varmistaa, ettei tilintarkastaja jää ainoaksi korvausvelvolliseksi sen vuoksi, että yhtiöjärjestyksen vastuurajoitus rajoittaa yhtiön johdon velvollisuutta vahingonkorvaukseen.

Ilmeisesti lakiehdotuksen viimeisen momentin sisältö on koettu vaikeaksi tai epäselväksi, sillä suurin osa (59 %) kyselyyn vastanneista sivuutti viidennen momentin kommentoimisen. Viides momentti sai näin eniten ”ei osaa sanoa” -ääniä. 34 % vastanneista puolsi momentin ottamista lakiin, kun ainoastaan 7 % suoranaisesti vastusti momenttia tai totesi sen olevan tarpeeton. Perustelut momentin kohdalla jäivät vähäisiksi ja useassa lausunnossa todettiin vain yksioikoisesti, että ehdotusta kannatetaan tai vastustetaan.

Oikeusministeriö suhtautuu viidennen momenttiin varovaisen myönteisesti, mutta toteaa, että tilintarkastajan ja johdon vastuuperusteiden erilaisuuteen tulisi perehtyä jatkoselvittelyissä vielä tarkemmin. Lisäksi ministeriö ehdottaa, että tilintarkastajan vastuuta voisi mahdollisesti rajata sopimuksin jopa enemmän kuin yhtiön johdon vastuuta.

Toisaalta ei ole selvää, miksei tilintarkastajan vastuuta suhteessa yhtiöön voida (ainakin tietyissä puitteissa) rajoittaa silloinkin, kun yhtiön johtoa eivät koske mitkään erityiset vastuurajoitukset. Sen sijaan vastuuseen osakasta, velkojaa tai muuta kolmatta kohtaan lienee jatkossakin suhtauduttava pakottavana niin, ettei sitä voida rajoittaa. (Oikeusministeriö.)

Kuten lainauksen loppuosasta käy ilmi, ministeriö on samaa mieltä Kaisanlahden ja Timosen kanssa siitä, etteivät vastuurajoitussopimukset saisi olla niin kattavia, että ne rajaisivat tilintarkastajan vastuuta kolmansiin osakkaisiin, velkoihin ja muihin kolmansiin osapuoliin nähden.

Myös valtion tilintarkastuslautakunta ja Turun yliopisto pitävät viidettä momenttia hyväksyttävänä, mutta huomauttavat, että lakia tulisi kehittää myös muilta osin, jotta momentista tulisi käyttökelpoinen.

Ongelma on kuitenkin siinä, että laista puuttuvat säännökset siitä, kenellä on toimivalta sopia vastuun rajoittamisesta yhtiön puolesta. Esimerkiksi Saksassa ja Itävallassa on asiasta nimenomaiset säännökset. (VALA.)

Vastuun rajoittaminen sopimuksin vaatii siis vielä laajempaa tarkastelua ja kattavampaa lainsäädäntöä, kuin mitä Kaisanlahti ja Timonen tutkimuksessaan esittävät.

Jyrkkää kielteistä suhtautumista viidenteen momenttiin ei lausunnoista ilmene. Momenttia arvostellaan lähinnä turhaksi ja esimerkiksi HTM-tilintarkastajat ry uskoo sen jäävän ”...kuolleeksi kirjaimeksi joitakin poikkeustapauksia lukuun ottamatta”. Suomen yrittäjätkin toteavat, ettei viidennen momentin sisällössä ole huomautettavaa, mutta ei momenttia toisaalta nähdä tarpeellisenakaan.

Loppupäätelmänä ehdotetusta viidennestä momentista voidaan todeta samaa kuin useasta muustakin Kaisanlahden ja Timosen ehdottamasta momentista – aihe vaatii vielä huolellisempaa jatkotarkastelua. Erityisesti huomiota tulisi kiinnittää siihen, kenellä on oikeus sopia vastuun rajoittamisesta yhtiön puolesta ja olisiko tilintarkastajan vastuuta mahdollista rajoittaa sopimuksin suppeammaksi kuin johdon vastuuta.

6.6 Eroavatko yhteiskuntaryhmien vahingonkorvausvastuun kehittämiseksi asettamat odotukset toisistaan?

Eri yhteiskuntaryhmien voisi niiden vaihtelevista tarpeista johtuen olettaa suhtautuvan tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajoittamiseen eri tavoin. Olisiko siis mahdollista, että kuviossa 4 tekemäni jaottelun mukaisten yhteiskuntaryhmien mielipiteet tilintarkastajan korvausvastuun kehittämisestä eroaisivat selkeästi toisistaan? Viitekehyksenä yhteiskuntaryhmien lainsäädännölle asettamia odotuksia tarkasteltaessa voidaan käyttää aikaisemmin luvussa 6.1 käsiteltyä odotuskuiluteoriaa.

Analyysini perusteella eri yhteiskuntaryhmien ryhmiensisäiset näkemykset sääntelyn kehitystarpeista yhtenevät vain vähän¹². Ryhmien sisäiset mielipiteet hajoavat hyvin pitkälti niin kansallisen lakiehdotuksen kuin komissionkin esittämien kysymysten suhteen. Lievän poikkeuksen tekevät kuitenkin valvontaviranomaiset, joista valtaosa kannattaa kansallisen lakiehdotuksen uudistuksia, koska niiden nähdään selventävän vallitsevaa sääntelyä.

6.6.1 Tilintarkastajat

Hieman yllättävää on, etteivät tutkimuksessa käsittelemäni tilintarkastajien ammattikuntaa edustavat kolme tilintarkastajayhdistystä ole samaa mieltä vahingonkorvausvelvollisuutta koskevan lakiehdotuksen kelvollisuudesta. Sekä KHT-yhdistys että HTM-tilintarkastajat vastustavat ehdotusta tilintarkastusstandardien merkityksen lisäämisestä, mutta siihen

¹² Sidosryhmien lausunnoista kerätyt vastaukset on luokiteltu liitteen 5 taulukkoon.

yhtenevät mielipiteet jäivätkin. Komission konsultaatioasiakirjassa käsiteltyä tilintarkastajan palkkioon sidottua vahingonkorvausvastuuta ja määräosaista vahingonkorvausvastuuta KHT-yhdistys ja HTM-tilintarkastajat sentään kannattavat yksimielisesti JHTT-yhdistyksen jättäessä kantansa ilmaisematta. Vaikka tilintarkastajien etujärjestöjen näkemykset eivät olekaan yhdensuuntaisia lakiehdotuksen suhteen, vaativat kantansa ilmaisseet etujärjestöt yksimielisesti tilintarkastajan vastuun rajoittamista rahamääräisellä vastuukatolla. Puutteellinen säännöskuilu on siis tilintarkastajien näkemyksen mukaan huomattava.

6.6.2 Ministeriöt

Ministeriöt oikeusministeriötä lukuun ottamatta suhtautuvat lakiehdotukseen myönteisesti ja näkevät tilintarkastajan korvausvastuun sääntelyn vaativan kansallisen selvityksen mukaista kehittämistä. Lainsäädännön ministeriöistä parhaiten tunteva oikeusministeriö on kuitenkin vahvasti sitä mieltä, että nykysääntely on riittävää. Oikeusministeriö perehtyy lausunnossaan lakiehdotukseen yksityiskohtaisesti ja perustelee kantansa asiantuntevasti, joten ministeriön näkökannalle tulee antaa huomattavaa painoarvoa. Komission konsultaatioasiakirjassa esitettyjä rajoituskeinoja ministeriöt eivät paljoakaan kommentoi. Yleinen suhtautuminen konsultaatioasiakirjan rajoituskeinoihin on negatiivinen, vaikka sosiaali- ja terveysministeriö varovaisesti kannattaakin määräosaisten vahingonkorvausvastuun suosimista.

6.6.3 Valvontaviranomaiset

Valvontaviranomaiset suhtautuvat lakiehdotuksen pykäliin myönteisesti tai eivät osaa sanoa niiden sisältöön kantaansa. Yleinen suhtautuminen kattavampaan sääntelyyn on positiivista, sillä kaikista valvontaviranomaisista ainoastaan verohallinto antoi yhden kolmatta momenttia koskevan ei-äänen. Kolmas momentti rajaisi verohallinnon mielestä liiaksi muiden henkilöiden mahdollisuuksia saada korvauksia ja heikentäisi näin verohallinnonkin asemaa. Komission konsultaatioasiakirjaa valvontaviranomaiset eivät paljoakaan kommentoi, mutta kansallisen lakiehdotuksen nähtiin selkiyttävän tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun sääntelyä. Valvontaviranomaisten näkemystä on helppo ymmärtää, sillä onhan viranomaisten helpompi suorittaa valvontatehtäviään, jos sääntely on selkeää. Valvontaviranomaiset näkevät puutteellisen säännöskuilun haittaavan tilintarkastajan toiminnan lainmukaisuuden valvontaa, joten valvontaviranomaisten kannalta nykyistä lakia tulisi kehittää.

Säännös- tai jopa kohtuullisuuskuilun olemassaolon paljastaa myös verohallinnon tilintarkastajan työlle asettamat suuret vaatimukset.

Tilintarkastajat tekevät merkittävää työtä yritysten ja yhteisöjen toiminnan lainmukaisuuden valvojina ja sitä kautta myös ylläpitävät pääomamarkkinoiden luottamusta. (Verohallinto.)

Tämä verohallinnon lausunto tuo esille toisenlaisen odotuskuilun. Tilintarkastajan vastuulle oletetaan kuuluvan enemmän tehtäviä kuin mitä todellisuudessa kuuluukaan. Verohallinto ei lausunnossaan tuo tarkemmin ilmi, tulisiko tilintarkastajan raportoida löytämänsä petos viranomaiselle, mutta jos näin olisi, tilintarkastajan asema ”lainmukaisuuden valvojana” lähentelisi jo poliisin asemaa. Verohallinnon esittämä näkemys ei ole uusi, sillä myös Troberg ja Viitanen (1999, 78) ovat suomalaista tilintarkastuksen odotuskuilua käsittelevässä tutkimuksessaan havainneet, että merkittävä osa yleisöstä toivoo tilintarkastajan havaitsevan ja raportoivan tarkastamansa yrityksen tekemät petokset. Jos näin olisi, tilintarkastaja menettäisi puolueettoman asemansa yrityksen johdon ja omistajan välillä. Yrityksen johto ei enää tällaisella tilanteella välttämättä uskaltaisi luovuttaa tilintarkastajalle kaikkea tilinpäätöksen arvioimiseen tarvittavaa tietoa, mikä taas haittaisi tilintarkastajan työskentelyä. Troberg ja Viitala (2001) ovatkin sitä mieltä, ettei tilintarkastajan tulisi jatkossakaan raportoida havaitsemiaan petoksia viranomaisille.

6.6.4 Tilintarkastuslautakunnat

Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnan ja valtion tilintarkastuslautakunnan näkemykset ovat pääpiirteittäin yhteneväisiä. Molemmat osapuolet toivovat selkeämpää sääntelyä vastuunjaosta.

...lainsäädännössä tulisi tuoda nykyistäkin selkeämmin ilmi, että tilintarkastajan vastuuperusteet ovat itsenäiset suhteessa yhtiön johdon vastuuperusteisiin. (TILA.)

Tilintarkastuslain sääntelyn ongelma on, että vastuuta kohteelle itselleen ja toisaalta kohteen jäsenelle ja ulkopuoliselle, esimerkiksi velkojalle, ei ole siinä riittävässä määrin eriytetty toisistaan. (VALA.)

On luonnollista, että lautakunnat vaativat selkeämpää lainsäädäntöä, sillä muiden valvontaviranomaisten tapaan selkeän sääntelyn vallitessa lautakuntien on helpompi hoitaa niille kuuluvaa valvontaa. Sekä TILA että VALA suhtautuivat molemmat myönteisesti myös konsultaatioasiakirjassa esitettyyn määräosaiseen vahingonkorvausvastuuseen. Tilintarkastusstandardien asemasta, päävastuullisen tilintarkastajan ja tilintarkastusyhteisön

vastuunjaosta sekä tarkastettavan yrityksen kokoon suhteutetun vastuukaton kelvollisuudesta VALA ja TILA ovat kuitenkin eri mieltä. JHTT-lautakunta ei lausunnossaan valitettavasti ota kantaa esitettyihin kysymyksiin vaan vaatii ainoastaan JHTT-tilintarkastajien ja -yhteisöjen vastuukysymysten ja vastuuprosessien tarkempaa selvittämistä. Lautakuntien lausunnoista käy siis ilmi puutteellisen säännöskuilun olemassaolo.

6.6.5 Yliopistot

Yliopistojen voisi olettaa arvioivan tilintarkastajan korvausvastuun kehitystarpeita muita tahoja puolueettomammin, sillä yliopistojen näkökulman tulisi olla tieteellinen ja neutraali. Yleisesti ottaen yliopistot eivät Hankenia lukuun ottamatta näe kansallista lakiehdotusta kovinkaan tarpeellisenä. Turun yliopisto suhtautuu lakiehdotuksen neljänteen ja viidenteen momenttiin myönteisesti, mutta toteaa silti lopuksi, ettei lakimuutokseen ole suurtakaan tarvetta. Komission konsultaatioasiakirjan rajoituskeinoin suhtautumista tarkasteltaessa huomataan, että Hankenia ja Turun yliopistoa yhdistää positiivinen asennoituminen määräosaisen vahingonkorvausvastuun periaatetta kohtaan. Tilintarkastajan vastuun rajoittamisen kielteisesti asennoituvat Helsingin kauppakorkeakoulu (HSE) ja Tampereen yliopisto taas eivät kommentoi määräosaisen vahingonkorvausvastuun periaatetta ollenkaan. HSE toteaa lausunnossaan, että:

Mikäli anglosaksinen oikeuskäytäntö myöhemmin tulisi sovellettavaksi Suomessa (vrt. tilinpäätös- ja tilintarkastusstandardit), tilintarkastajan vastuun rajoittamisella saattaisi tällöin olla perusteita. (HSE.)

Nykyisen tilanteen vallitessa puutteellista säännöskuilua ei yliopistojen lausuntojen perusteella kuitenkaan ole olemassa. Jonkin verran yhtenevistä mielipiteistä huolimatta ei yliopistoja voida pitää vahingonkorvausvastuun kehittämistä koskevien näkemystensä suhteen mitenkään erityisen homogeenisena ryhmänä.

6.6.6 Liike-elämän edustajat ja muut sidosryhmät

Liike-elämän edustajien ja muiden tahojen mielipiteet tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun kehitystarpeista ovat hajanaisia. Neljästä liike-elämän edustajien ryhmän jäsenestä keskuskauppakamari näkee määräosaisen vahingonkorvausvastuun olevan mahdollinen rajoituskeino muiden jäsenten ollessa eri mieltä. Keskuskauppakamari kaipaa lakiin myös tarkoituksenmukaisempaa sääntelyä tilintarkastajan vastuujaosta.

Nykyiset säännökset eri asemassa olevien tilintarkastajien vastuun jakamisesta eivät ole tarkoituksenmukaisia eivätkä kaikilta osin oikeudenmukaisia. (Keskuskauppakamari.)

Elinkeinoelämän keskusliitto taas kaipaisi selvennystä johdon vastuukirjeisiin liittyvään käytäntöön. Muidenkin liike-elämän tahojen olisi voinut kuvitella toivovan nykyistä lainsäädäntöä selkeyttävää sääntelyä, sillä helpottaahan selkeä sääntely liike-elämän toimintaa. Sääntelyyn kohdistuva odotuskuilu jää kuitenkin ryhmän sisällä epäyhtenäiseksi.

Muiden sidosryhmien ryhmään luokiteltujen tahojen näkemysten ei voida odottaakaan olevan yhteneväisiä, sillä tämän luokan tahot eivät edusta mitään tiettyä yhteiskuntaryhmää. Yhteistä linjaa ei vastauksista löydykään. Muista sidosryhmistä lievän enemmistön mielestä tilintarkastajan vastuuta koskevaa lainsäädäntöä tulisi selventää tai kehittää jollakin muulla tavalla. Komission konsultaatioasiakirjan rajoituskeinojen suhteen mielipiteet jakautuvat täysin, sillä puolet tahoista toivoo tilintarkastajan vastuun rajoittamista jollakin asiakirjassa esitetyllä keinolla, kun taas toinen puolikas näkee asiakirjan rajoituskeinojen olevan tarpeettomia.

Lopuksi voidaan sanoa, ettei eri ryhmien tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun kehitystarpeita koskevista mielipiteistä voida tehdä varmoja päätelmiä yhteiskunnan toiminnasta. Valvontaa suorittavat viranomaiset odottavat selkeämpää sääntelyä, kun taas tilintarkastajat toivovat enemmän vastuuta rajoittavaa sääntelyä, mutta muita johtopäätöksiä lausunnoista on vaikea vetää. Joistakin lausunnoista paistaa lisäksi läpi aikaisemmissakin tutkimuksissa havaitut tilintarkastajille asetetut korkeat vaatimukset toimia yritysten ja yhteisöjen lainmukaisuuden valvojina. Lausuntopyynnössä esitettyihin kysymyksiin annettujen vastausten lisäksi sidosryhmät tuovat kuitenkin esiin muita vahingonkorvausvastuuseen liittyviä aiheita, joita käsitellään seuraavassa luvussa.

6.7 Muita lausunnoista ilmitulleita kommentteja ja kehitysehdotuksia

Sen lisäksi, että kauppa- ja teollisuusministeriön lausuntopyyntöön vastanneet tahot kertovat mielipiteensä asiakirjoissa esitetyistä ehdotuksista, nousee lausunnoista esille myös muita kommentteja ja kehitysehdotuksia. Seuraavaksi tarkastellaan kolmea tällaista tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuseen liittyvää aihetta.

6.7.1 Kansainvälinen puskurirahasto

Valtiovarainministeriö tuo esille tilintarkastustoimistoja suojaavan puskurirahaston mahdollisuuden.

Valtiovarainministeriö katsoo, että komissiolta tulisi pyytää selvityksiä siitä, onko kansainvälisen järjestelmäriskin hallitsemiseksi selvitetty talletussuojarahaston kaltaista puskurirahastoa. (Valtiovarainministeriö.)

Talletussuojarahaston kaltainen puskurirahasto pyrkisi ratkaisemaan ongelman hieman samalla tavalla kuin luvussa 4.2 käsitellyt suurten tilintarkastustoimistojen kansainvälisten verkostojen kytkösvakuutusyhtiöt, joilla toimistot vakuuttavat tilintarkastustoimeksiantojaan. Jos puskurirahasto säädettäisiin Euroopan-laajuisesti pakolliseksi ja rahastoon kerättäisiin riittävästi varoja, voisi rahasto hyvinkin ehkäistä Big 4 -yrityksen konkurssin. Haittapuoli olisi, että puskurirahaston varojen kerääminen lisäisi tilintarkastustoimistojen menoja, mikä taas voisi nostaa tilintarkastuspalveluiden hintoja. Euroopan-laajuisen säädöksen aikaansaaminen olisi myös haastavaa, mutta ajatus on silti tarkemman tutkimisen arvoinen, sillä selvityksiä puskurirahaston vaikutuksista ei ole saatavilla.

London Economicsin (2006, 112) konsultaatioasiakirjassa ei käsitellä valtiovarainministeriön ehdottamaa puskurirahastoa, mutta pohditaan kahta vastaavantyyppistä ratkaisuvaihtoehtoa, joiden avulla korvausvastuun riskiä yritettäisiin hajauttaa. Ensimmäisessä vaihtoehdossa puskurirahasto perustuisi sijoittajien transaktioistaan maksamaan pieneen veroon. Vaihtoehtoa ei voida pitää ainakaan rahoitusmarkkinoiden tehokkuuden kannalta suositeltavana. Kovin oikeutettuna ratkaisuvaihtoehtoa ei voida pitää siinäkään mielessä, että sijoittajat joutuisivat maksamaan ainakin osittain tilintarkastajien vakuutuskustannukset. Tilanne, jossa muiden tahojen varoilla rakennettu puskurirahasto korvaisi tilintarkastustoimistojen aiheuttamat vahingot, synnyttäisi hyvin todennäköisesti merkittävän peitetyn käyttäytymisen (moral hazard) ongelman. Peitetyn käyttäytymisen ongelma syntyisi, koska puskurirahaston oletettaisiin korvaavan suuren osan tilintarkastajien aiheuttamista vahingoista. Tällöin tilintarkastajien motivaatio suorittaa tarkastustyö kunnolla ja sitä kautta tilintarkastustyön laatu laskisivat.

Toisen konsultaatioasiakirjassa esitetyn ehdotuksen mukaan valtio voisi ottaa kantaakseen tietyn osan tilintarkastajien vakuutusmaksuista. Tässä tapauksessa veronmaksajat joutuisivat

viime kädessä maksumiehiksi ja tilintarkastajat keräisivät hyödyn, mitä ei voida myöskään pitää oikeudenmukaisena loppuratkaisuna.

Lähelle valtiovarainministeriön ehdottaman puskurirahaston tuomaa lopputulosta päästäisiin säätämällä kattavammat vakuutukset pakollisiksi. Nykyisinhän tilintarkastustoimeksiantojen kaupallinen vakuuttaminen ei ole suurten riskien vuoksi kannattavaa, eivätkä kytkösvakuutusyhtiöiden varat riitä katastrofaalisten vahingonkorvausten peittämiseen. Euroopan-laajuisella säädöksellä vakuutusyhtiöiden varat voitaisiin kuitenkin kasvattaa riittävälle tasolle. Puskurirahaston tuomien lisäkustannusten tavoin myös kasvavat vakuutuskustannukset siirtyisivät tilintarkastuspalveluiden hintoihin, mutta kytkösvakuutusyhtiöiden jo valmiiksi luomien verkostojen hyväksikäyttäminen voisi olla järkevämpää kuin kokonaan uuden puskurirahastojärjestelmän luominen tyhjästä. Vaikka peitetyn käyttäytymisen ongelmat ilmenisivät tässäkin tilanteessa, jäisivät niiden vaikutukset lievemmiä, koska tilintarkastajat joutuisivat itse maksamaan vakuutusmaksunsa.

6.7.2 Vahingonkorvausvastuusäntelyä tulisi kiristää?

VIRKE:n lausunnossaan esittämät vaatimukset poikkeavat merkittävästi muiden lausuntojen sisällöstä, sillä VIRKE:n ehdotuksen mukaan vahingonkorvausvastuun sääntelyä tulisi yleisesti ottaen ennemminkin kiristää.

Vahingonkorvausvastuulla tulisi olla merkittävä ennaltaehkäisevä vaikutus ja siksi sen tehoa olisi toisaalta tapahtuneen lainsäädännön lieventymisen vuoksi lisättävä eikä vähennettävä. Katsomme, että vahingonkorvaussäntely tulisi ottaa kokonaisuutena uuteen tarkasteluun ja alentaa vahingonkorvausvastuuseen joutumisen kynnystä, jotta ennaltaehkäisevä vaikutus ei romahtaisi kokonaan. (VIRKE)

Lainsäädännön lieventymisellä VIRKE viittaa uuteen osakeyhtiölakiin, joka on vapauttanut liiketoimintaa ja avannut uusia mahdollisuuksia vilpilliselle toiminnalle. Uuden OYL:n mukaan vastuuasemassa oleva henkilö voi vapautua vastuusta osoittamalla, että yhtiöjärjestyksestä, sopimuksista ja OYL:ä on noudatettu. Näytön saaminen rikoksista on lisäksi niin vaikeaa, ettei tietoisestakaan laittomasta toiminnasta välttämättä joudu korvausvastuuseen. Erityisesti, kun vahingon kärsinyt on ulkopuolinen, on hänen hyvin vaikea osoittaa yrityksen hallussa olevasta aineistosta vahingon aiheuttaminen ja tuottamus.

VIRKE:n mielestä osakeyhtiöiden perustamisesta on tehty liian helppoa. Liian helppoa siksi, että yhtiöiden vaivaton ja nopea perustaminen sekä edullisuus mahdollistavat lyhyen

elinkaaren yritystoiminnan, jonka aikana yhteiskunnalliset velvoitteet jätetään hoitamatta. Pieneen pääomaan rajoittuva osakeyhtiön vastuu ulkopuolisia kohtaan on vähäinen, mikä houkuttelee talousrikollisia ja harmaan talouden harjoittajia kätkemään toimintansa yhtiön muodollisen vastuun taakse. VIRKE käsittelee myös muutamia muita syitä, joiden mukaan kansallista vahingonkorvausvastuuta ei tulisi nykyisestään lieventää. Näiden perusteluiden jälkeen VIRKE toteaa:

Sääntelyyn tulisi saada mukaan myös nykyistä enemmän yhteiskuntaa suojaavaa ulottuvuutta ehkäisemään liiketoiminnan taakse kätkeytyvää laitonta ja rikollista toimintaa. Tilintarkastajat toimivat tässä näköalapaikalla. (VIRKE.)

Verohallinnon tavoin VIRKE asettaa tilintarkastajat asemaan, jossa heidän tulisi ennemminkin havaita ja ehkäistä talousrikoksia, kuin lausua mielipiteensä siitä, että antavatko tilinpäätöstiedot oikean ja riittävän kuvan yrityksen tuloksesta ja taloudellisesta asemasta. VIRKE:n kannalta tilintarkastuksen odotuskuilua voidaan näin ollen pitää merkittävänä.

VIRKE toteaa lausunnossaan, että selkeä euromääräinen korvauskatto parantaisi mahdollisuutta arvioida suurten toimijoiden riskejä ja muistuttaa vahingonkorvauskaton sääntelyn tarpeen liittyvän monikansallisten pörssiyhtiöiden tilintarkastukseen. Lausunnosta jää siten hieman ristiriitainen vaikutelma – suurten tilintarkastustoimistojen vahingonkorvauksille tulisi asettaa katto, mutta pienempien yritysten vahingonkorvaussäädäntöä tulisi kiristää. Tällainen lainsäädäntö ei ainakaan tukisi keskisuurten tilintarkastustoimistojen mahdollisuuksia kasvaa niin suuriksi, että ne voisivat kilpailla monikansallisten yritysten tilintarkastustoimeksiannoista ja vähentää näin Big 4 -yritysten valta-asemaa.

6.7.3 Johdon vastuukirjeet

Elinkeinoelämän keskusliitto (EK) tuo lausunnossaan esille yhdysvaltalaiseen käytäntöön perustuvat Suomessakin yleistyneet johdon vastuukirjeet (Management Representation letter). Elinkeinoelämän keskusliitto pelkää, että vaatimalla asiakasyrityksen johdolta vastuukirjeitä, tilintarkastajat pyrkivät rajaamaan omaa vastuutaan tilanteissa, joissa tilintarkastajaa kohtaan nostetaan kanne. Tämä vuoksi EK ehdottaa, että johdon vastuukirjeitä koskeva käytäntö tulisi ottaa käsittelyyn tilintarkastajan vastuuta käsittelevässä jatkovalmistelussa. Johdon vastuukirje on asiakirja, jossa tarkastettavan yrityksen johto

vakuuttaa tilinpäätöstietojen pitävän paikkansa. Kirjeessä johto myös vakuuttaa antaneensa tilintarkastajalle kaiken sellaisen informaation, jolla katsotaan olevan olennaista merkitystä tilinpäätöksen laatimiseksi sääntöjen mukaisesti. Johdon vastuukirjettä käsittelevässä ISA 580 -standardissa suositellaan, että tilintarkastajan tulisi vaatia yhtiön johdolta erillinen kirjallinen selvitys tilinpäätökseen liittyvistä olennaisista seikoista silloin, kun tilintarkastukseen tarvittavaa materiaalia ei ole riittävästi tarjolla. Tavoitteena on väärinymmärrysten määrän vähentäminen varmentamalla suullisesti annetut selvitykset kirjallisesti. (IAASB Handbook, 2007, 540.)

Voisivatko tilintarkastajat sitten rajata vastuutaan johdon vastuukirjeiden avulla? Suomalaisissa oikeudenkäynneissä ei tiettävästi tällaista tapausta ole ollut. Voidaan kyseenalaistaa lisääkö vastuukirje johdon vastuuta tilinpäätöstietojen oikeellisuudesta, sillä allekirjoittaahan johto tilinpäätöstiedot oikeiksi jo normaalissa tilinpäätöksessäkin. Tilintarkastajakaan ei voi mielestäni asettaa vastuukirjeelle suurta painoarvoa, sillä tilintarkastajan tehtävänään on itse varmentaa tilinpäätöksen lainmukaisuus. Jos tilintarkastaja voisi luottaa johdon vakuutukseen tilinpäätöstietojen oikeellisuudesta, ei tilinpäätöstä tarvitsisi tarkastaa ollenkaan. Johdon vastuukirjeiden avulla tilintarkastaja voi ennemminkin varmentaa saaneensa käyttöönsä kaiken relevantin tiedon tilintarkastuksen kannalta, enkä usko tilintarkastajien voivan rajata merkittävästi vastuutaan kirjeiden avulla.

6.8 Tilintarkastajien ammattikunnan näkemys korvausvastuusta

Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusaantelyllä on eri sidosryhmistä suurin vaikutus luonnollisesti itse tilintarkastajiin. Tämän vuoksi onkin syytä tarkastella erityisesti, kuinka tilintarkastajat suhtautuvat heitä koskevan sääntelyn kehitysehdotuksiin. Tilintarkastajien ammattikunnan näkökantaa tutkielmassa edustavat Rabbe Nevalaisen mielipiteet, jotka hän esitti kauppa- ja teollisuusministeriön järjestämässä keskustelutilaisuudessa 17.1.2007. Rabbe Nevalainen toimii KHT-yhdistyksen hallituksen puheenjohtajana. Hän kannattaa tilintarkastajan vastuun rajoittamista rahamääräisellä vastuukatolla.

Nevalaisen mielestä on erittäin tärkeää saada hyviä ihmisiä tilintarkastusalalle. Hyvän ja laadukkaan tilintarkastuksen edellytyksethän ovat osaavat ihmiset. Tämänhetkinen tilanne ei Nevalaisen mielestä kannusta lahjakkaiden yksilöiden hakeutumiseen alalle, sillä tilintarkastajan riski/palkkio-suhde ei ole tasapainossa. Vastavalmistunut kauppatieteilijä voi

nähdä tilintarkastajan ja toimitusjohtajan tehtävien tarjoavan hyvin erilaiset mahdollisuudet menestyä. Toimitusjohtajalla on mahdollisuus lähes rajattoman suuriin tuottoihin, kun taas tilintarkastajalle tarjotaan rajoittamatonta vahingonkorvausvastuuta.

Nevalaisen näkemys antaa hieman liian ruusuisen kuvan toimitusjohtajan asemasta. Vastaahan toimitusjohtajakin omista virheistään ja kohtaa mahdollisesti vielä suurempien tappioiden riskin kuin tilintarkastaja. Tilintarkastajan kömmähdyksistä taas vastaa ensi kädessä tilintarkastusyhteisö. Suosituimmat työnantajat -kyselyiden tulosten valossa myöskään väitös tilintarkastusalan alhaisesta suosiosta ei tunnu uskottavalta. Trendence-tutkimustoimiston tekemän yli 40 000 eurooppalaisen opiskelijan vastaukseen perustuvan kyselyn mukaan Big 4 -yritykset kuuluvat Euroopassa 11 halutuimman työnantajan joukkoon vuonna 2007 (www.trendence.com). Suomalaisten kaupallisen alan maisteriopiskelijoiden mielestä Big 4 -yhtiöt, Deloittea lukuun ottamatta, sijoittuvat kymmenen suosituimman työnantajan joukkoon. (www.universumglobal.com.) Tilintarkastusalalle hakeutuu siis varmasti kunnianhimoisia ja päteviä vastavalmistuneita maistereita. Eri asia tietysti on, kuinka monen kokeneemman tilintarkastajan uranvaihdos johtuu vahingonkorvausriskin pelosta. Tilintarkastajan kantama vastuuhan kasvaa vasta uralla edetessä ja korkeamman aseman myötä.

Nevalaisen mielestä muuttuva ympäristö vaatii muutoksia myös lainsäädännössä. Hän kritisoi Kaisanlahden ja Timosen (2006) näkemystä ISA-standardien noudattamisen tuomasta turvasta. Kova työtahti ja kiire eivät anna mahdollisuuksia standardien pilkuntarkkaan noudattamiseen ja tästä raportoimiseen. IFRS-normisto on uusi ja muuttuva ja sen käytöstä on hankala kysyä neuvoa keneltäkään. IFRS-tilinpäätöksissä on entistä enemmän subjektiivisia eriä kuten liikearvo ja lisäksi myös hankalia tulkintoja. Myös tuore OYL hankaloittaa tilintarkastusta. Kaiken lisäksi vahingonkorvauskanteet ottavat mallia Yhdysvalloista, jossa osakkeenomistajat ovat tottuneet saamaan korvauksia, jos jokin menee pieleen.

Nevalainen kritisoi rajoittamattoman vastuun perusteluita. Hänen mukaansa kuvitelma, että suuri vahingonkorvausvastuun uhka ohjaisi myönteisesti tilintarkastajan toimintaa, on väärä. Nevalainen perustelee tätä näkökantaa sillä, että maissa, joissa tilintarkastajan vastuuta on rajattu, ei ole ilmennyt ongelmia tämän asian suhteen. Tämä pitää Quickin (2006) mukaan paikkansa ainakin Saksassa, jossa tilintarkastaja joutuu maksamaan enintään 1 milj. euroa

(listaamaton yhtiö) tai 4 milj. euroa (pörssiyhtiö) vahingonkorvauksia, jos vahinkoa ei ole aiheutettu tahallisesti. Tilintarkastajan rajoitetusta vastuusta huolimatta saksalaisen tilintarkastustyön laatutaso on kansainvälisesti korkea. Syinä tähän pidetään saksalaisen tilintarkastajan taidoille asetettua korkeaa vaatimustasoa ja saksalaista tilintarkastustapaa, joka on hyvin konservatiivinen. Nämä saksalaisen tilintarkastuksen tasoa nostavat ominaispiirteet täytyy siis huomioida, kun harkitaan vastuukaton vaikutuksia maissa, joissa tilintarkastuskulttuuri on erilainen kuin Saksassa. Sääntely, joka toimii Saksassa, ei välttämättä toimi muissa maissa.

Nevalaisen perustelut tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajaamiselle ovat seuraavat. Jo aikaisemmin mainittu riski/palkkio-suhde tulee saada tasapainoon. Nykyinen rajoittamaton korvausvastuuriski hidastaa kilpailun ja tilintarkastusmarkkinoiden kehittymistä. Keskisuuret tilintarkastustoimistot joutuisivat ottamaan kannattamattoman suuria riskejä kasvaakseen niin isoiksi, että ne voisivat tarkastaa kansainvälisiä pörssiyhtiöitä. Näin Big 4 -yritysten hallitseva asema suurten yritysten tarkastajina tulee säilymään entisellään. Vastuukaton puuttumisen johdosta aiheutuva Big 4 -yrityksen konkurssiin meno olisi talouselämän kannalta erittäin haitallista. Nevalainen kehottaakin ottamaan mallia Englannista, jossa on mahdollisuus sopia vastuista, sekä seuraamaan Yhdysvaltoja, joissa vastuun rajoittamista tällä hetkellä pohditaan.

Vastuun jakautumiseen hallituksen ja tilintarkastajan kesken Nevalainen suhtautuu myös kriittisesti. Nykyhetken tilannehan on se, että vastuu on solidaarista. Vahingonkorvauksia maksettaessa tämä tarkoittaa, että jokainen korvauksia maksamaan joutuva on omien korvausmaksujensa lisäksi velvollinen maksamaan myös muiden vahingonkorvausvelvollisen maksut, elleivät nämä muut itse siihen kykene. Vallitseva tilanne voi johtaa ”deep pocket” -syndroomaan eli tilanteeseen, jossa asianomistajat hakevat tarkoituksella korvauksia juuri tilintarkastustoimistoilta, koska näillä on suurimmat resurssit korvausten maksamiseen. Tällöin todellinen syy korvausten maksamiseen, eli osallisuus vahinkoon tai vastuu vahingon syntymisestä jää toissijaiseksi. Nevalainen kehottaakin miettimään vastuunjakoja ja sitä, miten korvausvastuun tulisi olla suhteessa suoritukseen. Onhan usein niin, että hallitus on vastuussa itse virheen aiheutumisesta, kun tilintarkastaja taas vastaa vain siitä, ettei ole huomannut hallituksen aiheuttamaa virhettä.

Miten vastuuta sitten käytännössä tulisi rajata? Nevalainen kannattaa Pohjoismaisen tilintarkastajaliiton ehdotusta, joka on esitetty **taulukossa 2**.

Taulukko 2: Pohjoismaisen tilintarkastajaliiton ja Rabbe Nevalaisen ehdotus tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajaamiseksi.

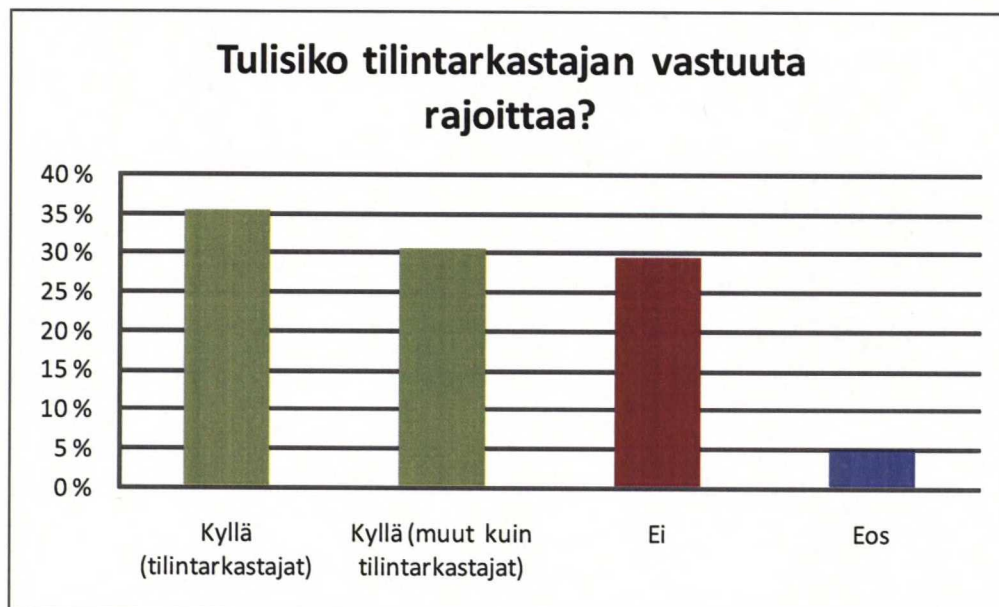
Yritys	Vahingonkorvaus	Vastuukatto
Listaamaton yritys	tarkastuspalkkio * 10	1 milj. €
Listattu yritys	tarkastuspalkkio * 10	10 milj. €

Listaamattomien yritysten tapauksessa vahingonkorvauksia maksettaisiin kymmenen kertaa tarkastuspalkkion määrä – kuitenkin enintään miljoona euroa. Myös listattujen yritysten tapauksessa vahingonkorvauksia maksettaisiin kymmenenkertaisesti tarkastuspalkkioon nähden, mutta vastuukaton ylärajaksi asetettaisiin kymmenen miljoonaa euroa. Ehdotuksen summat ovat siten kohtuullisia ja ne sijoittuvat lähelle Saksassa ja Belgiassa korvausvastuulle asetettuja rajoja. Luvussa 6.4.3 todettujen tilintarkastuspalkkioon sidotun vastuukaton sisältämien ongelmien vuoksi ei ehdotusta kuitenkaan voida kokonaisuudessaan pitää hyväksyttävänä. Tilintarkastajien esittämiä vaatimuksia vahingonkorvausvastuun rajoittamisesta voidaan yleisesti ottaenkin pitää subjektiivisina, sillä onhan selvää, että tilintarkastajat haluavat ajaa omia etujaan. Tämä tulee ottaa huomioon tilintarkastajien aiheesta antamia mielipiteitä arvioitaessa.

7 Eurooppalaisten sidosryhmien suhtautuminen vastuun rajoittamiseen

Euroopan komissio esitti konsultaatioasiakirjan sisältämät eri rajoituskeinoja koskevat ehdotukset useille eurooppalaisille sidosryhmille, joiden toimintaa tilintarkastus jollakin tapaa koskettaa. Lausuntopyyntöön vastasi yhteensä 85 tahoa, joista suurinta osaa (35 %) edustivat tilintarkastajat. Muita merkittäviä vastaajaryhmiä olivat vakuutusyhtiöt (12 %), yritykset (11 %) ja sijoittajat (9 %). Valtaosaa vastanneista tahoista ei voinut sijoittaa mihinkään tiettyyn Euroopan maahan, vaan tahot luokiteltiin kansainvälisten toimijoiden ryhmään (24 % vastanneista). Maakohtaisesti eniten vastauksia annettiin Iso-Britanniasta (21 %), Saksasta (14 %) ja Ranskasta (12 %), muiden 12 maan osuuden jäädessä 29 prosenttiin. (European Commission, 2007b.)

Kuviosta 8 voimme nähdä, kuinka selvästi suurin osa eurooppalaisista sidosryhmistä kannattaa tilintarkastajan vastuun rajoittamista jollakin komission konsultaatioasiakirjassa esitetyllä tavalla.

Kuvio 8: Eurooppalaisten sidosryhmien mielipiteet komission konsultaatioasiakirjan ehdotuksista (European Commission, 2007b).

Huomionarvoista on, että kun Suomessa vastuun rajoittamista kannattavat lähinnä vain tilintarkastajat, niin koko Euroopassa rajoittamista puoltavat myös monet muut sidosryhmät. Tätä selittää ainakin se seikka, että suuri osa vastanneista sidosryhmistä toimii Iso-

Britanniassa ja Saksassa. Saksassa vahingonkorvauksille on asetettu absoluuttinen katto ja Iso-Britanniassa vastuuta rajoitetaan määräosaisen vahingonkorvausvastuun avulla. Koska sidosryhmät kannattavat hyvin pitkälti omassa maassaan voimassaolevaa sääntelyä korvausvastuusta, nostaa saksalaisten ja englantilaisten vastaajien suuri osuus tilintarkastajan vastuurajoitusten suosiota.

Määräosainen vahingonkorvausvastuu tai sen soveltaminen muiden rajoituskeinojen kanssa sai suurimman kannatuksen. Kaikista vastanneista, jotka vastustivat tai kannattivat vastuun rajoittamista mutta antoivat kuitenkin mielipiteensä, määräosaista vahingonkorvausvastuuta kannattivat sekä tilintarkastajista että muista sidosryhmistä 59 %. Tilintarkastuspalkkioon suhteutettu vastuukatto sai kokonaiskannatuksella mitattuna seuraavaksi suurimman suosion 43 % kannatuksella. Kyseinen 43 % kokonaiskannatus ei kuitenkaan kerro koko totuutta. Muista kuin tilintarkastajista tarkastuspalkkioon suhteutettua vastuukattoa kannatti nimittäin vain 18 %, kun taas tilintarkastajien keskuudessa kyseisen rajoituskeinon kannatus nousi 70 %:iin asti. Muut rajoituskeinot tai eri rajoituskeinojen yhdistelmät eivät saaneet suurta suosiota ja niiden kannatuslukemat jäivät alle 27 %. Tilintarkastajia lukuunottamatta eri yhteiskuntaryhmien välillä ei ilmennyt merkittäviä mielipide-eroja korvausvastuun rajoittamisesta. Merkitsevämpi tekijä oli ennemminkin omassa maassa vallitseva lainsäädäntö. (European Commission, 2007b.)

Rajoituskeinojen kannatuksesta huolimatta monet Euroopan komission teettämään kyselyyn vastanneista kuitenkin totesivat, ettei katastrofaalisten vahingonkorvausmaksujen riski ole todellisuudessa niin suuri, kuin mitä London Economicsin konsultaatioasiakirjassa annetaan ymmärtää. Luultavasti tämän vuoksi rajoitusvaihtoehtoista nykyistä oikeustilaa eniten muistuttava vaihtoehto, eli määräosaisen vahingonkorvausvastuun periaate, sai keskimäärin suurimman kannatuksen. Määräosaisen vahingonkorvausvastuun nähtiin myös olevan kaikista annetuista vaihtoehtoista oikeudenmukaisin ja realistisin tapa rajoittaa vastuuta. Tilintarkastajat tosin kannattivat voimakkaasti tarkastuspalkkioon suhteutettua korvauskattoa, mutta tilintarkastajia tuskin voidaan pitää tarpeeksi riippumattomina arvioimaan oman vahingonkorvausvastuunsa rajoittamista. Lausuntojen perusteella voidaankin todeta, että jos Euroopan komissio näkee tarpeelliseksi rajoittaa tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta, on määräosaisen vahingonkorvausvastuun periaate hyvä lähtökohta jatkokehittelylle. (European Commission, 2007b.)

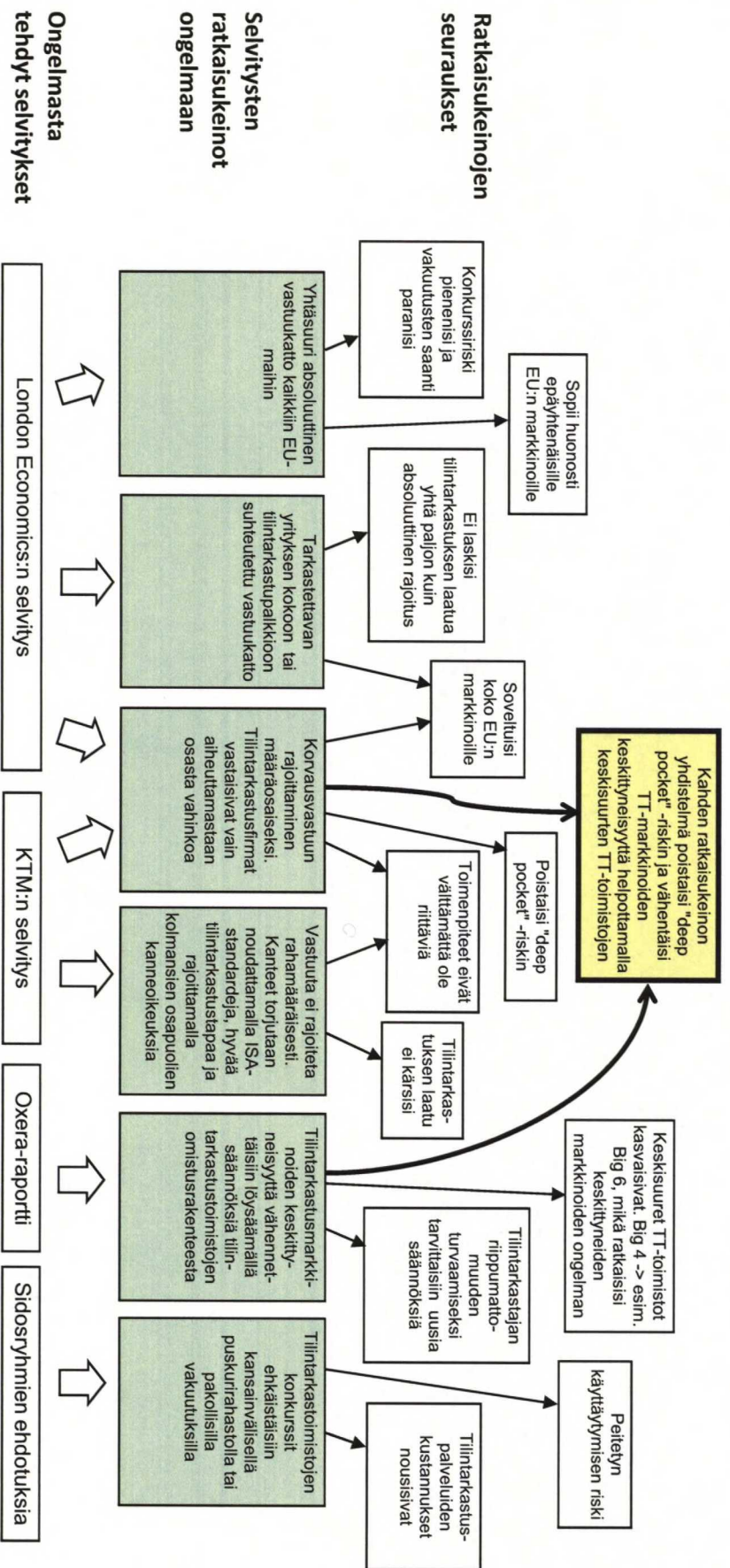
8 Johtopäätökset ja yhteenveto

Tutkielman tavoitteena oli tutkia, onko tilintarkastusmarkkinoiden keskittyminen johtanut tilanteeseen, jossa tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta olisi tarpeen rajoittaa jonkin Big 4 -yhtiön konkurssin ehkäisemiseksi. Rajoitustarpeiden ilmetessä oli tarkoitus käydä läpi eri rajoitusvaihtoehtoja ja antaa suomalaisten sidosryhmien lausuntoihin perustuvia tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta koskevia kehitysehdotuksia. Tavoitteena oli myös odotuskuluteoriaa viitekehystenä käyttäen selvittää, löytyykö eri yhteiskuntaryhmien lausunnoista ryhmien sisäisiä tahoja yhdistäviä mielipiteitä. Seuraavissa luvuissa esitetään näihin tutkimuksen tavoitteisiin vastaavat johtopäätökset.

8.1 Ratkaisukeinoja Big 4 -yhtiön konkurssin tai sen aiheuttamien haittojen ehkäisemiseksi

Seuraavalla sivulla olevassa kuviossa 9 esitetään tutkielmassa tarkasteltu keskittyneiden tilintarkastusmarkkinoiden aikaansaama ongelma, aiheesta tehdyt selvitykset, mahdolliset ratkaisukeinot ja eri ratkaisukeinojen seurauksia. Kuten kuviosta voimme nähdä, tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta voidaan rajoittaa usealla eri tavalla, mutta mikään rajoituskeinoista ei ole ongelmaton.

Tutkimuksista käy ilmi, että joissakin Euroopassa maissa (erityisesti Italiassa, Iso-Britanniassa ja Benelux-maissa) tilintarkastustoimistot altistuvat suuremmalle vahingonkorvausvastuuriskille kuin Suomessa (London Economics, 2006, 89). Enemmistö eurooppalaisista sidosryhmistä kannattaa tilintarkastajan vastuun rajoittamista, joten joidenkin jäsenvaltioiden vahingonkorvausvastuun sääntely vaatii tilintarkastajan vastuuta kaventavaa kehittämistä. Koska määräosaisen vahingonkorvausvastuun periaate osoittautui Euroopan-laajuisissa kyselyissä suosituimmaksi ja vähiten haitallisia sivuvaikutuksia aiheuttavaksi ratkaisukeinoksi, voidaan tämän vaihtoehdon ottamista lähtökohdaksi suositella, jos EU-tason lainsäädäntötoimiin ryhdytään. Määräosaisen vahingonkorvausvastuun eduksi voidaan lukea, että se poistaisi ”deep pocket” -riskin, eikä asettaisi tilintarkastajaa muita tahoja huomattavasti etuoikeutetumpaan asemaan. Koska vastaava periaate löytyy jo monen EU-maan lainsäädännöstä, on määräosainen vahingonkorvausvastuu vaihtoehtoista myös realistisin.

Kuutio 9: Eri ratkaisukeinoja tilintarkastusmarkkinoiden keskittyneisyyden tuomiin ongelmiin.

Sidosryhmät ehdottavat Big 4 -yrityksen konkurssin estämiseksi myös kansainvälisen puskurirahaston perustamista. Tutkimuksen kohteena oleva ongelma kehoitetaan ratkaisemaan myös säätämällä kattavammat vastuuvakuutukset pakollisiksi. Nämä molemmat vaihtoehdot saattavat kuulostaa järkeviltä, mutta ne johtaisivat todennäköisesti peitettyyn käyttäytymiseen ja sitä kautta tilintarkastustyön tason laskemiseen. Nykyisessä tilanteessa nämä vaihtoehdot voidaan siis sulkea pois.

Yksi merkittävä tilintarkastustoimistojen toimintaedellytyksiin vaikuttava tekijä on tilintarkastustoimistojen maine. Jos jokin Big 4 -ketjuihin kuuluvista toimistosta todetaan syylliseksi riittävän törkeisiin rikkomuksiin, menettää yhtiö maineensa niin täydellisesti, etteivät konkurssilta estä enää minkäänlaiset korvausvastuuraioitukset (London Economics, 2006, 81). Vaikka skandaali paljastuisi esimerkiksi vain Saksassa, vaikuttaisi se kyseisen tilintarkastusketjun maineeseen ainakin koko Euroopassa. Maineen menetyksen aiheuttamien kriisitilanteiden ehkäisemiseksi tulisikin pyrkiä markkinoiden keskittyneisyyden vähentämiseen. Tämä tarkoittaisi sitä, että keskisuurten tilintarkastustoimistojen tulisi kasvaa suuremmiksi pystyäkseen tarkastamaan kansainvälisiä pörssiyhtiöitä, jolloin Big 4 muuttuisi taas esimerkiksi Big 6:ksi. Tähän tavoitteeseen voitaisiin päästä löysäämällä tilintarkastustoimistojen omistukseen liittyvää sääntelyä, jolloin ulkopuoliset sijoittajat pystyisivät tukemaan keskisuurten tilintarkastustoimistojen kasvua (Oxera Consulting Ltd, 2007, 195).

8.2 Ehdotus suomalaisen tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusäätelyn kehittämiseksi

Kuten Kaisanlahden ja Timosen selvityksestä (2006) ja eri sidosryhmien lausunnoista käy ilmi, ei suomalaisen tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta koskeva sääntely kaipaakaan radikaaleja uudistuksia. Ensinnäkään Suomessa eivät tuomioistuimet langeta rangaistusluonteisia vahingonkorvaustuomioita, kuten esimerkiksi Yhdysvalloissa. Toiseksi Suomessa toimivaa suurta tilintarkastustoimistoa vastaan ei myöskään ole vireillä oikeusjuttua, joka sisältäisi rangaistusluonteiset vahingonkorvaukset mahdollistavan linkin Yhdysvaltoihin¹³. Lisäksi suomalaiseen vahingonkorvausoikeuteen pohjautuva vastuukysymysten arviointi estää tehokkaasti tilintarkastajan korvausvastuuseen liittyvät

¹³ Kts. taulukko 1 sivulla 29.

mahdolliset ylilyönnit. Korkeimmat suomalaiselle tilintarkastustoimistolle maksettavaksi tuomitut vahingonkorvaukset ovat olleet 3 365 000 euroa. Keskimäärin tilintarkastajien maksamat vahingonkorvausmaksut ovat jääneet huomattavasti tätä alhaisemmiksi. Näiden seikkojen vuoksi Euroopan komission konsultaatioasiakirjassa ehdotetut rahamääräiseen vastuukattoon perustuvat ratkaisuvaihtoehdot voidaan nähdä Suomessa tarpeettomina. Vaikka tilintarkastajat hyvin voimakkaasti vaativat vahingonkorvausvastuun rajoittamista, ei ammattikunnan näkemystä voida pitää objektiivisena, eikä sille siten voida antaa merkittävää painoarvoa. Myöskään tilintarkastajien väittämää tilintarkastusalan huonon riski/palkkio -suhteen henkilöstöä karkottavasta vaikutuksesta ei voida pitää uskottavana Big 4 -yhtiöiden pysyessä vastavalmistuneiden keskuudessa halutuimpien työnantajien joukossa.

Tilintarkastustoimistojen kantamien vahingonkorvausriskien määrä on kasvanut kuitenkin Suomessakin, ja tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun rajat vaativat selkeämpää määrittelyä. Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta kohtuudella kaventava ja vastuujakoa selkiyttävä lakiuudistus tulisi siis tarpeeseen. Lausuntopyyntöön annettujen kommenttien ja perusteluiden pohjalta ehdottaisin hyväksyttäväksi tilintarkastajan vahingonkorvausta koskevaan 51 pykälään Kisanlahden ja Timosen lakiehdotuksen momenteista seuraavat.

Tilintarkastajan korvausvelvollisuuden arvioinnissa ei tulisi nojautua niin vahvasti ISA-standardeihin, kuin lakiehdotuksen ensimmäisessä momentissa ehdotetaan. Tulokannavaraisuutensa vuoksi standardit mahdollisesti vain lisäisivät tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta. Järkevämpää olisikin oikeusministeriön ehdotuksen mukaisesti jättää standardeihin viittaaminen pois laista, mutta todeta kuitenkin standardien merkitys lain perusteluissa.

Lakiehdotuksen toisen momentin sisältämästä kahdesta uudistuksesta ensimmäinen saa yleisöltä hyväksyvän vastaanoton. Ensimmäisen uudistuksen mukaan tilintarkastaja joutuisi kantamaan käännettyä näyttötaakkaa, eli näyttämään toimineensa riittävän huolellisesti ja näin todistamaan syyttömyytensä. Säädös käännetystä näyttötaakasta selkeyttää nykyistä lainsäädäntöä, minkä vuoksi säädös tulisikin ottaa lakiin. Toinen momentissa ehdotettu uudistus, jonka mukaan kolmannet osapuolet olisivat oikeutettuja vahingonkorvauksiin vain painavien syiden nojalla, saa osakseen kovaa kritiikkiä. Tämä uudistus sulkisi käytännössä pois kolmansien osapuolten mahdollisuudet vahingonkorvauksiin ja eliminoisi näin ”deep pocket” -riskin. Suomen toimintaympäristössä ”deep pocket” -riskin todennäköisyys on

kuitenkin niin pieni, että painavien syiden vaatimusta kolmansien tahojen korvauksille voidaan pitää tarpeettomana ja liian ankarana. Ehdotankin painavien syiden vaatimuksen jättämistä pois ehdotetun TilintL 51 § toisesta momentista.

Ehdotuksen kolmas momentti onnistuu huonosti tarkoituksessaan kaventaa päävastuullisen tilintarkastajan tilintarkastusyhteisön kanssa kantaman yhteisvastuun osuutta. Koska vahingonkorvausvelvollisten keskinäiseen vastuujakoon vaikuttavat jo nykyisen vahingonkorvauslain mukaan kohtuullisuus, syyllisyyden määrä, saadut edut ja muut seikat, ei ehdotettua säädöstä voida pitää välttämättömänä. Päävastuullisen tilintarkastajan korvaustilanteessa tilintarkastusyhteisöön verrattuna vähäisempi asema olisi kuitenkin hyvä todeta tilintarkastuslaissa. Tämän vuoksi kolmas momentti voitaisiin hyväksyä, kunhan siinä selkeämmin ilmaistaisiin tarkoitus rajata päävastuullisen tilintarkastajan vastuuta nykyiseen oikeustilaan verrattuna.

Vaikka lakiehdotuksen neljäs momentti saa sidosryhmien kesken kaikista momenteista suurimman kannatuksen, on neljäs momentti sisällöllisesti epäselvä eikä muuttaisi vallitsevaa lainsäädäntöä. Momentissa määrätään, että: ”Jos kanneoikeus on muiden korvausvelvollisten osalta vanhentunut tai sen käyttämisestä on luovuttu, tilintarkastaja vastaa vain siitä osasta vahinkoa, jonka voidaan katsoa aiheutuneen hänen toimestaan tai laiminlyönnistään” (Kaisanlahti & Timonen, 2006, 135). Jo voimassa olevan vanhentumislain ja syy-yhteysoppien mukaan tilintarkastaja vastaa vain aiheuttamastaan vahingosta eikä voi jäädä vastaamaan yksin koko vahingosta yhtiön johdon vapauduttua vastuusta. Koska momentti sisällöllisesti vaikuttaa ilmeisen turhalta eikä edes täytä tarkoitustaan lainsäädäntöä selventävänä säännöksenä, ehdotan momentin jättämistä pois laista.

Viidennen momentin mukaan tilintarkastajan on mahdollista rajoittaa vastuutaan sopimusteitse suhteessa tarkastettavaan yhtiöön silloin, kun tarkastuskohteena olevan yrityksen yhtiöjärjestykseen on otettu yhtiön velvollisuutta vahingonkorvaukseen rajoittavia määräyksiä. Momentti on käsitelty ehdotuksessa suppeasti ja herättää avoimia kysymyksiä, kuten esimerkiksi kenellä olisi valta sopia vastuun rajoittamisesta yhtiön puolesta. Vastuun rajoittaminen sopimuksin vaatii siis vielä laajempaa tarkastelua ja kattavampaa lainsäädäntöä, kuin mitä Kaisanlahti ja Timonen tutkimuksessaan esittävät. Tämän vuoksi viidettä momenttia ei mielestäni tulisi ottaa lakiin ainakaan nykyisessä muodossaan.

8.3 Suomalaisten yhteiskuntaryhmien suhtautuminen korvausvastuun rajoittamiseen

Luvussa 6.6 esitettiin oletus, että eri yhteiskuntaryhmien väliltä saattaisi löytyä eri ryhmiä erottavia mielipiteitä tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusääntelyn kehitystarpeista. Jos jotkin mielipiteet ryhmien välillä olisivat olleet eroavia, olisi näiden eroavuuksien avulla voinut tehdä päätelmiä yhteiskunnan toiminnasta. Oletuksen lähtökohta on looginen, sillä ovathan eri yhteiskuntaryhmien tilintarkastukseen liittyvät tarpeetkin erilaisia. Viitekehyksenä yhteiskuntaryhmien lainsäädännölle asettamia odotuksia tarkasteltaessa käytettiin odotuskuiluteoriaa.

Mitään merkittäviä mielipide-eroja ei yhteiskuntaryhmien väliltä dokumenttianalyysin perusteella kuitenkaan löytynyt. Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun kehitystarpeiden suhteen ainoastaan tilintarkastajien ja valvontaviranomaisten ryhmiensisäiset odotukset olivat jonkin verran yhteneväisiä. Tilintarkastajat näkivät nykyisen sääntelyn altistavan tilintarkastajat liian suurille vahingonkorvausriskeille ja toivoivat vastuuta rajoitettavan tilintarkastuspalkkioon suhteutetulla korvauskatolla. Valvontaviranomaisten lausunnoista taas selviää, että puutteellinen säännöskuilu ilmenee tilintarkastajan ja muiden tahojen vastuunjakoa koskevan sääntelyn epäselvyytenä. Valitettavasti kansallisen lakiehdotuksenkaan uudet momentit eivät täysin ratkaise tätä ongelmaa, sillä osa uusistakin momenteista nähdään epäselviksi.

Yleisesti ottaen eri yhteiskuntaryhmien sisäiset mielipiteet hajoavat hyvin pitkälti niin kansallisen lakiehdotuksen kuin komissionkin esittämien kysymysten suhteen. Sen lisäksi, etteivät eri ryhmien sisäiset mielipiteet olleet yhteneviä, ei yhteneväisyyksiä löytynyt myöskään hierarkkisen aseman perusteella. Olisihan voinut olla mahdollista, että jokaisen yhteiskuntaryhmän hierarkiassa korkeimmassa asemassa olevat tahot olisivat kokeneet tehtäväkseen vaatia eniten omaa yhteiskuntaryhmäänsä hyödyttävää sääntelyä. Yhteenvetona voi suomalaisten sidosryhmien lausuntojen perusteella sanoa, ettei tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta koskeva puutteellinen säännöskuilu ole Suomessa merkittävä.

8.4 Tutkimuksen rajoitukset

Yksi tutkimuksen lähtökohdista eli oletus siitä, että nykyinen markkinatilanne mahdollistaa katastrofaalisen suuret vahingonkorvausvaateet, jotka voisivat kaataa jonkin Big 4 -yhtiöstä,

nojaa hyvin pitkälti vain London Economicsin (2006) tekemän selvityksen varaan. London Economicsin selvityksen sävyä ei myöskään voida pitää erityisen objektiivisena, sillä selvityksessä ikään kuin jo lähdetään siitä oletuksesta, että tilintarkastajan vahingonkorvausvastuuta tulisi jollakin tapaa rajoittaa. Tämä samainen ennakkosenteellisyys on siirtynyt myös komission konsultaatioasiakirjaan ja on mahdollisesti vaikuttanut eurooppalaisten sidosryhmien lausuntopyyntöön antamiin vastauksiinkin. Tutkielman uskottavuuden kannalta olisikin tärkeää vielä muiden tutkimusten avulla varmistaa, onko katastrofaalisten vahingonkorvausvaateiden uhka todellinen. Valitettavasti toisia tällaisia tutkimuksia ei löytynyt. Vaikeaa on myös tietää, miten markkinat todella reagoisivat jonkin Big 4 -yhtiön konkurssiin. Uhkakuva globaalista rahoitusmarkkinoiden kriisistä saattaa olla liioiteltu.

Suomalaisten sidosryhmien kansallisesta lakiehdotuksesta antamien lausuntojen arvoa laskee useat ”ei osaa sanoa” -vastaukset. Nämä ”eos”-vastaukset voivat kuvastaa sitä, etteivät useat tahot perehtyneet lausuntopyyntöön kovinkaan syvällisesti. Monien tahojen lakitieteellisestä asiantuntijuudestaan ei voida olla aivan varmoja, mikä kyseenalaistaa sidosryhmien vastauksiin perustuvat päätelmät. Osa tahoista luotti hyvin sokeastikin Kaisanlahden ja Timosen (2006) tekemän kansallisen selvityksen johtopäätöksiin, minkä vuoksi tahojen omat näkemykset eivät tulleet kovinkaan vahvasti esille. Ehkä siksi tilintarkastajan vahingonkorvausvastuun kehitystarpeisiin kohdistuvat eri yhteiskuntaryhmiä erottavat odotuksetkin saattoivat jäädä huomaamatta. Puutteellisen odotuskuilun tutkimista lausuntojen dokumenttianalyysillä voi lähtökohdiltakaan pitää hieman epävarmana, sillä lausuntopyynnössä ei varsinaisesti kysytty sidosryhmien odotuksia, vaan ainoastaan mielipidettä lakiehdotuksesta ja eri rajoituskeinoista.

8.5 Jatkotutkimusmahdollisuudet

Käsittämäni aihepiiri on laaja. Jatkotutkimusta tehdessä olisi tärkeää aluksi perehtyä vielä syvemmin Big 4 -yhtiöiden konkurssiriskin todennäköisyyteen. Vasta kun eurooppalaisiin vahingonkorvausvaateisiin perustuva konkurssiriski on todettu realistisen suureksi, on syytä siirtyä tutkimaan tarkemmin eri rajoituskeinoja. Eri rajoituskeinoista määräosaisen vahingonkorvausvastuun periaate vaikuttaa kehityskelpoisimmalta. Tähän mennessä ei tiettävästi ole koottu Euroopan-laajuista selvitystä siitä, miten eri maiden laeissa säädetään tilintarkastajan korvausvastuusta kolmansia osapuolia kohtaan. Tällainen selvitys tulisi tehdä,

ennen kuin EU-tasolla ryhdyttäisin miettimään määräosaisen vahingonkorvausvastuun periaatteen ottamista jäsenmaiden lainsäädäntöön.

Jos jokin tutkielmassa käsitellyistä rajoituskeinoista toteutuisi käytännössä, olisivat rajoituskeinon vaikutukset tilintarkastusmarkkinoiden keskittyneisyyteen, tilintarkastustoimistoja kohtaan nostettuihin oikeusjuttuihin ja vahingonkorvausmaksuihin mielenkiintoista analysoitavaa.

Lähdeluettelo

Kirjallisuus:

Aho Tuomas, Vänskä Hannu: Tilintarkastuslaki ja hyvä tilintarkastustapa, 2. painos, Jyväskylä: Lakimiesliiton Kustannus, 1996

Anttila Pirkko: Tutkimisen taito ja tiedon hankinta, Jyväskylä: Akatiimi Oy, 1996

Barbera C., Martinez M.: "The Stock Market Reaction to the Enron-Andersen Affair in Spain" International Journal of Auditing, 2006:10, 67–85

Branson, Douglas M: "The Rule That Isn't a Rule – The Business Judgment Rule." Valparaiso University Law Review 2002:36, 631–54.

Blummé Nils: "Tilintarkastajan vastuu", Tilintarkastus, nro. 2/2005, 8-10

Chaney, Philipich: "Shredded Reputation: The Cost of Audit Failure," Journal of Accounting Research, 2002:4, 1221-1245

European Commission Staff: Consultation on auditor's liability and its impact on the European capital markets, Brysseli, 2007a

European Commission Staff: Summary report of consultation on auditor's liability, Brysseli, 2007b

Flint David: Philosophy and Principles of Auditing, London: Macmillan education Ltd., 1988

GAO, U.S. Government Accountability Office. Public Accounting Firms. Mandated Study on Consolidation and Competition. Report to the Senate Committee on Banking, Housing and Urban Affairs and the House Committee on Financial Services, July 2003.

Heikkonen Jaakko: "Tilintarkastajan vastuu osakeyhtiössä", Verotus, 1981:4, 234

Hemmo Mika: Vahingonkorvausoikeuden oppikirja, 2. painos, Vantaa: Dark Oy, 2002

Hemmo Mika: Sopimus ja delikti, Helsinki: Lakimiesliiton Kustannus, 1998

Horsmanheimo Pasi, Kaisanlahti Timo & Steiner Maj-Lis: Tilintarkastuslaki – kommentaari, Helsinki: WSOYpro, 2007

International Federation of Accountants: Handbook of international auditing, assurance, and ethics pronouncements, New York, 2007

Kaisanlahti Timo, Timonen Pekka: Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu – kehitystarpeet de lege ferenda, Helsinki: KTM Julkaisuja 39/2006 Elinkeino-osasto, 2006

KHT-yhdistys: Tilintarkastusalan standardit ja suositukset, Helsinki: KHT-media Oy, 2007

London Economics, Ewert Ralf: Study on the Economics Impact of Auditor's Liability Regimes, Lontoo: London Economics, 2006

Mautz R.K., Sharaf A. Hussein: The Philosophy of Auditing, USA: American Accounting Association, 1961

Oxera Consulting Ltd: Ownership rules of audit firms and their consequences for audit market concentration, Oxford: Oxera, 2007

Pietiläinen Tuomo: "Isot tilintarkastusyrietykset riitaan vahingonkorvauksista", Helsingin Sanomat, 17.8.2001

Quick Reiner: "The legal liability of auditors in Germany", The European Accounting Review, 1996:3, 507-521

Riistama Veijo: Tilintarkastuksen teoria ja käytäntö, 2. painos, Porvoo: WSOY, 1999

Routamo Eero, Ståhlberg Pauli, Karhu Juha: Suomen vahingonkorvausoikeus, 5. painos, Helsinki: Talentum Media Oy, 2006

Routamo Eero, Ståhlberg Pauli: Suomen vahingonkorvausoikeus, 4. painos, Helsinki: Lakimiesliiton kustannus, 2000

Savela Ari: Vahingonkorvaus osakeyhtiössä, 2. painos, Keuruu: Talentum Media Oy, 2006

Savela Ari: "Tilintarkastajan vastuun rajoittaminen nyt ja OYL-uudistuksessa – osa 2", Tilintarkastus, 2003:7, 14–18, 2003a

Savela Ari: ”Tilintarkastajan vastuun rajoittaminen nyt ja OYL-uudistuksessa – osa 1”, Tilintarkastus, 2003:6, 7–14, 2003b

Sridharan, U. V., Royce Caines, W., Mcmillan, J.& Summers, S.: ”Financial statement transparency and auditor responsibility. Enron and Andersen”, International Journal of Auditing, 2002:6, 277–286

Timonen Pekka: Johdatus Suomen oikeusjärjestelmään 1, 2. painos, Helsinki: Lakimiesliiton kustannus, 1999

Toffler B. L., Reingold J.: Final Accounting: Ambition, Greed and the Fall of Arthur Andersen, New York: Broadway Books, 2003

Troberg Pontus, Viitanen Janne: ”Tilintarkastuksen odotuskuilu”, Tilintarkastus, 2001:1, 11–12

Troberg Pontus, Viitanen Janne: The audit expectation gap in Finland in an international perspective, Helsinki: Universitetsstryckeriet, 1999

Elektroniset lähteet:

Competencies, studies, European Student Barometer.

<http://www.trendence.com/fileadmin/pdf/trendence_The_European_Student_Barometer_2007.pdf>, haettu 27.3.2008

IDEAL Employer Rankings, Student Surveys, Finnish Graduate Survey.

<<http://www.universumglobal.com/getdoc/57c0019a-ad75-4f35-95c1-ab788c57a7f7/Finnish-Graduate-Survey>>, haettu 27.3.2008

Uusi tilintarkastuslaki hyväksyttiin eduskunnassa. KHT-yhdistys, ajankohtaista.

<<http://www.kht.fi/yhdistys/ajankohtaista/uutinen.html?newsid=446>>, haettu 17.3.2007

Uusi tilintarkastuslaki ja kaupparekisterimenettely, Kaupparekisteri, Usein kysyttyä.

<<http://www.prh.fi/fi/kaupparekisteri/useinkysytyt/uusitilintarkastuslaki.html>>, haettu 5.2.2007

Muut lähteet:

Dosentti, KTT, KHT Maj-Lis Steinerin luento 14.12.2006

KHT-yhdistyksen hallituksen puheenjohtajan Rabbe Nevalaisen puheenvuoro tilintarkastajan vastuuta käsittelevässä keskustelutilaisuudessa 17.1.2007

OTT, KTM Timo Kaisanlahden puheenvuoro tilintarkastajan vastuuta käsittelevässä keskustelutilaisuudessa 17.1.2007

Liitteet

Liite 1-5: Tilintarkastuslaki

Tilintarkastuslaki 51 §

Vahingonkorvausvelvollisuus

Tilintarkastaja on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka hän on 1 §:n 1 momentissa tarkoitettua tehtävää suorittaessaan aiheuttanut tahallisesti tai huolimattomuudesta yhteisölle tai säätiölle. Sama koskee vahinkoa, joka tätä lakia, yhteisöä tai säätiötä koskevaa lakia taikka yhtiöjärjestystä, sääntöjä tai yhtiösopimusta rikkomalla on aiheutettu yhteisön osakkaalle, yhtiömiehelle tai jäsenelle taikka muulle henkilölle. Tilintarkastaja vastaa myös vahingosta, jonka hänen apulaisensa tahallisesti tai huolimattomuudesta on aiheuttanut.

Jos tilintarkastajana on tilintarkastusyhteisö, vastaavat vahingosta yhteisö sekä se, jolla on päävastuu tilintarkastuksen toimittamisesta.

Vahingonkorvauksen sovittelusta sekä korvausvastuun jakaantumisesta kahden tai useamman korvausvelvollisen kesken on voimassa, mitä vahingonkorvauslain 2 ja 6 luvussa säädetään.

Liite 2-5: Kaisanlahden ja Timosen ehdotus tilintarkastajan korvausvastuuta koskevaksi säännökseksi.

TilintL 51 § (HE 194/2006 mukaisella §-numeroinnilla)

Vahingonkorvausvelvollisuus

[1 mom.] Tilintarkastaja on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka hän on 1 §:n 1 momentissa tarkoitettua tehtävää suorittaessaan tahallisesti tai huolimattomuudellaan aiheuttanut yhteisölle tai säätiölle. Tilintarkastajan ei ilman erityistä syytä voida katsoa aiheuttaneen vahinkoa, jos tilintarkastuksessa on noudatettu 13 §:ssä tarkoitettuja kansainvälisiä tilintarkastusstandardeja ja 22 §:ssä tarkoitettua hyvää tilintarkastustapaa.

[2 mom.] Tilintarkastaja on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka hän on 1 §:n 1 momentissa tarkoitettua tehtävää suorittaessaan tätä lakia, yhteisöä tai säätiötä koskevaa lakia taikka yhtiöjärjestystä, sääntöjä tai yhtiösopimusta rikkomalla tahallisesti tai huolimattomuudesta aiheuttanut yhteisön osakkaalle, yhtiömiehelle tai jäsenelle taikka muulle henkilölle. Vahinko katsotaan tällöin aiheutetuksi huolimattomuudesta, jollei tilintarkastaja osoita menettelleensä huolellisesti. Yhteisön osakas, yhtiömies tai jäsen voi ajaa tätä koskevaa kannetta vain, jos yhteisö ei vaadi samasta perusteesta aiheutuvaa korvausta 1 momentin nojalla. Muulle henkilölle aiheutunut vahinko voidaan määrätä korvattavaksi vain, mikäli siihen on erittäin painavia syitä.

[3 mom.] Jos tilintarkastajana on tilintarkastusyhteisö, se vastaa koko vahingosta siitä riippumatta, kuka tilintarkastukseen osallistuneista henkilöistä sen on aiheuttanut. Sama koskee tilintarkastajaa, joka on käyttänyt apulaista tai apulaisia. Päävastuullinen tilintarkastaja voidaan velvoittaa korvaamaan vahinko tai osa siitä yhdessä tilintarkastusyhteisön kanssa.

[4 mom.] Vahingonkorvauksen sovittelusta sekä korvausvastuun jakaantumisesta kahden tai useamman korvausvelvollisen kesken on voimassa, mitä vahingonkorvauslain 2 ja 6 luvussa säädetään. Jos kanneoikeus on muiden korvausvelvollisten osalta vanhentunut tai sen käyttämisestä on luovuttu, tilintarkastaja vastaa vain siitä osasta vahinkoa, jonka voidaan katsoa aiheutuneen hänen toimestaan tai laiminlyönnistään. Lisäksi korvausvastuuta voidaan sovittaa tai se voidaan poistaa, mikäli vahingon katsotaan osaksi tai ensisijaisesti

aiheutuneen sellaisten henkilöiden toimista, joiden vastuu on poistettu tai vastuuta on rajoitettu osakeyhtiölain (624/2006) 22 luvun 9 §:n 2 momentin nojalla.

[5 mom.] Tilintarkastajalla on oikeus rajoittaa tai poistaa 1 ja 2 momenttiin perustuvaa vastuutaan vain silloin, kun tarkastettavan osakeyhtiön yhtiöjärjestykseen on otettu osakeyhtiölain (624/2006) 22 luvun 9 §:n 2 momentissa tarkoitettu määräys ja vain kyseistä määräystä vastaavassa laajuudessa.

Liite 3-5: Kauppa- ja teollisuusministeriön lausuntopyyntöön vastanneet tahot.

Ministeriöt:

Oikeusministeriö
Sisäasiainministeriö
Sosiaali- ja terveysministeriö
Valtiovarainministeriö

Valvontaviranomaiset:

Keskusrikospoliisi
Rahoitustarkastus
Vakuutusvalvontavirasto
Verohallitus
Viranomaisyhteistyön kehittämisprojekti

Lautakunnat:

Julkishallinnon ja -talouden tilintarkastuslautakunta
Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunta
Valtion tilintarkastuslautakunta

Yliopistot:

Helsingin kauppakorkeakoulu
Svenska handelshögskolan
Tampereen yliopisto, kauppa- ja hallintotieteiden tiedekunta
Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta

Tilintarkastajat:

HTM-Tilintarkastajat ry
Julkishallinnon ja -talouden tilintarkastajat ry
KHT-Yhdistys – Föreningen CGR ry

Liike-elämän edustajat:

Elinkeinoelämän keskusliitto
Finanssialan keskusliitto ry
Keskuskauppakamari

Muut:

Suomen Asianajajaliitto ry
Suomen Kuntaliitto ry
Suomen Lakimiesliitto ry – Finlands Juristförbund rf
Suomen Yrittäjät ry
Säätiöiden ja rahastojen neuvottelukunta ry
Osakesäästäjien keskusliitto
Patentti- ja rekisterihallitus

23.1.2007

Jakelussa mainituille

TILINTARKASTAJAN VASTUU

Kauppa- ja teollisuusministeriö on teettänyt kansallisen selvityksen tilintarkastajan vahingonkorvausvastuusta. Selvityksen tekivät OTT Pekka Timonen ja OTT Timo Kaisanlahti. Ministeriö järjesti keskiviikkona 17.1.2007 keskustelutilaisuuden, jossa esiteltiin selvitys sekä keskusteltiin siinä ehdotetuista muutosehdotuksista.

Euroopan komissio teetti London Economics:lla taloustieteellisen selvityksen tilintarkastajan vastuuta koskevan sääntelyn taloudellisista vaikutuksista. Selvityksen pohjalta komission on 18.1.2007 käynnistänyt konsultaation, jossa esitetään neljä vaihtoehtoa sääntelyn kehittämiseksi.

Kansallisten kehitystarpeiden selvittämiseksi kauppa- ja teollisuusministeriö pyytää lausuntoanne

1. Kaisanlahden ja Timosen laatimasta selvityksestä sekä siinä ehdotetuista säädösehdoista
2. Komission konsultaatioasiakirjasta sekä siinä esitetyistä sääntelyvaihtoehdoista.

Kirjalliset lausunnot pyydämme toimittamaan kauppa- ja teollisuus-ministeriöön viimeistään **keskiviikkona 28 päivänä helmikuuta 2007** osoitteeseen: Kauppa- ja teollisuusministeriö, PL 32, 00023 Valtioneuvosto sekä lisäksi sähköisesti osoitteeseen etunimi.sukunimi@ktm.fi ja kirjaamo@ktm.fi.

Lisätietoja asiasta antaa hallitussihteeri Etunimi Sukunimi puh. (09) 1606 XXX.

Osastopäällikkö,

ylijohtaja

Hallitussihteeri

Etunimi Sukunimi

Etunimi Sukunimi

Liite 4-5 jatkuu

LIITE

Commission Staff Working Paper: Consultation on Auditors' Liability and Its Impact on the European Capital Markets, löydettävissä osoitteesta
http://ec.europa.eu/internal_market/auditing/liability/index_en.htm

Tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu – kehitystarpeet de lege ferenda, KTM Julkaisuja 39/2006, löydettävissä osoitteesta
http://ktm.elinar.fi/ktm_jur/

Liite 5-5: Taulukko suomalaisten sidosryhmien vastauksista KTM:n lausuntopyyntöön.

SIDOSRYHMÄ	MIELIPITEET KANSALLISEN LAKIEHDOTUKSEN UUDISTUKSISTA					MIELIPITEET KOMISSION KONSULTAATIOASIAKIRJAN RAJOITUSVAIHTOEHDOSTA				
	Tilint. 51§1	Tilint. 51§2	Tilint. 51§3	Tilint. 51§4	Tilint. 51§5	Tarvetta rajoituksille Suomessa?	Absoluuttinen katto	Kokoon suhteutettu	Tilintarkastuspaik. suhteutettu	Määräosainen vah.korv.vast.
Ministerit										
Oikeusministeriö	ei	ei	ei	ei	eos	ei	ei	ei	ei	ei
Sisäasiainministeriö	eos	kyllä	kyllä	kyllä	eos	eos	eos	eos	eos	eos
Sosiaali- ja terveysministeriö	kyllä	kyllä	kyllä	kyllä	kyllä	kyllä	ei	ei	ei	kyllä
Valtiovaraministeriö	kyllä	eos	eos	eos	eos	eos	ei	eos	eos	eos
Vaivontaviranomaiset										
KRP	eos	kyllä	kyllä	kyllä	eos	eos	eos	eos	eos	eos
Patentti- ja rekisterihallitus	eos	eos	kyllä	kyllä	eos	eos	eos	eos	eos	eos
Rahoitustarkastus	kyllä	kyllä	kyllä	kyllä	eos	kyllä	eos	eos	eos	kyllä
Vakutusvalvonta	kyllä	eos	eos	eos	eos	eos	eos	eos	eos	eos
Verohallitus	eos	ei	kyllä	eos	eos	kyllä	ei	ei	ei	kyllä
Tilintarkastuslautakunnat										
JHTT-lautakunta	eos	eos	eos	eos	eos	eos	eos	eos	eos	eos
TILA	eos	eos	kyllä	kyllä	kyllä	eos	eos	kyllä	eos	kyllä
VALA	ei	ei	ei	kyllä	kyllä	ei	ei	kyllä	ei	kyllä
Yliopistot										
Hanken	kyllä	kyllä	kyllä	kyllä	kyllä	kyllä	ei	ei	ei	kyllä
HSE	eos	eos	eos	eos	eos	ei	ei	ei	ei	eos
Tampereen yliopisto	eos	ei	eos	eos	eos	ei	ei	ei	ei	eos
Turun yliopisto	ei	ei	ei	kyllä	kyllä	ei	ei	kyllä	ei	kyllä
Liike-elämän edustajat										
Elinkeinoelämän keskusliitto	ei	kyllä	eos	eos	eos	ei	ei	ei	ei	ei
Keskuskauppakamari	eos	eos	kyllä	kyllä	kyllä	eos	eos	eos	eos	kyllä
Suomen Yrittäjät	ei	ei	ei	ei	ei	ei	ei	ei	ei	ei
Finnsiälän keskusliitto	eos	eos	eos	ei	eos	ei	ei	ei	ei	ei
Tilintarkastajat										
KHT-yhdistys	ei	kyllä	kyllä	kyllä	kyllä	kyllä	ei	ei	kyllä	kyllä
HTM-tilintarkastajat	ei	ei	ei	ei	ei	kyllä	ei	ei	kyllä	kyllä
JHTT-yhdistys	kyllä	kyllä	kyllä	kyllä	kyllä	eos	eos	eos	eos	eos
Muut										
Suomen asiantuntijaliitto	eos	ei	ei	ei	eos	ei	ei	kyllä	kyllä	ei
Osakesäästäjien keskusliitto	eos	ei	eos	ei	eos	ei	kyllä	eos	ei	kyllä
Viranomaisyhteistyön kehittämisprojekti	eos	ei	eos	eos	eos	ei	kyllä	ei	ei	ei
Säästöiden ja rahastojen neuvottelukunta	kyllä	kyllä	kyllä	kyllä	kyllä	eos	eos	eos	eos	eos
Suomen lakimiesliitto	eos	ei	eos	kyllä	kyllä	eos	ei	ei	ei	eos
Kunaliitto	ei	kyllä	kyllä	kyllä	kyllä	kyllä	ei	ei	ei	kyllä